

Бібліотека пригод

НОТАТКИ ПРО ШЕРЛОКА ГОЛМСА

А. К. Доїл

А. Конан Доїл

НОТАТКИ
ПРО ШЕРЛОКА
ГОЛМСА

НОТАТКИ ПРО ШЕРЛОКА ГОЛМСА

А. К. Дойл

Бібліотека пригод

А. Конан Дойл

НОТАТКИ
ПРО ШЕРЛОКА
ГОЛМСА

ВИДАВНИЦТВО
КОТЕ СОВЕТСКОГО ДОУВЕРЬ

Артур Конан Дойл

Нотатки про Шерлока Голмса

Бібліотека пригод

 ВИДАВНИЦТВО
КЛУБ СІМЕЙНОГО ДОЗВІЛЛЯ

Харків
2011

Людина на всі часи

Творець образу великого детектива Шерлока Голмса казав, що терпіти не може свого героя, називаючи оповідання про нього «читвом», і нарешті вирішив позбутися його. В оповіданні «Остання справа Голмса» він «покінчив» із детективом у сутичці з Моріарті. Але годі було й сподіватися — на письменникові окошився шквал обурливих читацьких листів, за Голмса заступилися навіть члени королівської родини, і славетного детектива довелося «воскресити».

Артур Конан Дойл написав понад сімдесят книжок. Це оповідання, повісті, романи — історичні, побутові, пригодницькі, фантастичні, дорожні нариси, праці з історії Першої світової війни, книгу спогадів і навіть вірші.

Молодому Конан Дойлу довелося взяти на себе піклування про сім'ю, і він обрав кар'єру лікаря. Ще на третьому курсі йому вдалося видати кілька оповідань. 1880 року він упродовж семи місяців перебував у арктичних водах на борту китобійного судна «Надія», а за два роки по тому вирушив на борту пароплава «Маюмба» до берегів Західної Африки. 1891 року Дойл вирішив обрати літературу за свою основну професію.

Як хірург Конан Дойл брав участь у англо-бурській війні. За книжку «Війна в Південній Африці» його було вшановано дворянським званням і лицарським титулом. Нову славу письменникові принесла так звана «справа Едалджі». Молодого вихідця з Індії засудили за фальшивим звинуваченням. Конан Дойл розібрався в тонкощах справи й у серії газетних статей довів безневинність Едалджі.

Під час Першої світової війни загинули син, брат, два племінники, зять і брат дружини Конан Дойла. Від страшного потрясіння письменник так і не оговтався.

Єдиною книгою, написаною ним після війни, є автобіографія «Спогади і пригоди сера Артура Конан Дойла» (1924).

У чому ж таємниця нечуваної популярності Шерлока Голмса? Перш за все, в унікальному поєднанні благородства, некорисливості,

гуманності та стремління до справедливості, внутрішньої свободи й дисципліни думок, величезних знань. Голмс являє собою живу, цілісну особистість із багатою уявою та глибокою проникливістю, він є знавцем людського серця. А поруч із ним незмінно перебуває лікар Ватсон — утілення здорового глузду й щирості, достоту так несхожий із відомим детективом, як крига не схожа з полум'ям.

У Конан Дойла нерідко запитували, хто ж він сам — Шерлок Голмс чи лікар Ватсон, на що письменник відповідав: «Якщо окремо — ні той, ані цей, але обидва разом».

Артур Конан Дойл вважав, що література має бути зрозумілою, захопливою та розумною. Навіть найвидатнішим авторам не завжди щастило виконати ці всі умови. У міру своїх сил Конан Дойл дотримувався всіх трьох вимог. Ось чому книжки цього блискучого майстра приголомшливого сюжету та інтриги й досі люблять і шанують на всіх континентах.

Срібний

— Боюся, Ватсоне, мені доведеться від'їхати, — сказав якимсь уранці Шерлок Голмс, коли ми сіли снідати.

— Від'їхати? І куди ж ви збираєтеся?

— До Дартмуру, у Кінгс-Пайленд.

Зізнаюся, мене це зовсім не здивувало. Досі я губився в здогадках, чому це мій друг не бере участі в розслідуванні сенсаційної справи, яка схвилювала всю Англію. Останнім часом він тільки тим і займався, що походжав сюди-туди нашою вітальнею, з похмурим виглядом дивлячись у підлогу й пихкаючи люлькою. На будь-які спроби втягти його в розмову Голмс просто не звертав уваги. Втім, хоч би яким замкнутим і мовчазним він був, я чудово розумів, про що мій друг так напружено розмірковує. В ті дні в усіх на устах було загадкове зникнення коня, якого вважали фаворитом Кубка Вессексу, а також жорстоке вбивство його тренера. Тож коли Голмс оголосив про свій намір з'їздити туди, де розгорнулася ця драма, я, можна сказати, полегшено зітхнув.

— Знаєте, я б залюбки приєднався до вас, якщо, звісно, це не завадить вашим планам, — сказав я.

— Любий Ватсоне, це буде честю для мене. І я думаю, що ви не згайнуєте свій час марно, оскільки справа ця здається мені з певного погляду єдиною у своєму роді. Ми, либонь, устигаємо до вокзалу Паддингтон на потрібний нам потяг. Їдьмо ж, дорогою я докладніше розповім вам про справу. І захопіть ваш польовий бінокль.

Так і вийшло, що вже за годину по тому ми з Шерлоком Голмсом сиділи у вагоні потяга, який мчав нас до Ексетера. Мій друг заглибився у вивчення свіжих газет, і мені майже не було видно зосередженого обличчя Голмса з-під дашка його дорожнього картуза. Ми вже проминули Редінг, коли Шерлок Голмс нарешті відправив останню газету під сидіння.

— Гарно їдемо, — зазначив мій друг, позираючи на годинник. — Ви, напевно, вже наслухалися про вбивство Джона Стрейкера та про зникнення Срібного?

— Так, я читав про це в «Телеграфі» та «Хроніці».

— Це одна з тих справ, під час роботи над якими дедуктивний метод краще застосовувати до аналізу вже відомих фактів, аніж до пошуку нових. Трагедія, що сталася, є такою незвичною і заторкує інтереси такої кількості людей, що викликала цілу лавину підозр і припущень. Найважче тепер — вилучити факти з лушпиння висновків і здогадок. У вівторок увечері я отримав дві телеграми — від полковника Росса, власника коня, і від інспектора Грегорі, який веде цю справу. Обидва просять мене взяти участь у розслідуванні.

— У вівторок увечері! — вигукнув я. — Але сьогодні вже четвер. Чому ж ви не поїхали туди вчора?

— Тому що я припустився величезної помилки, любий Ватсоне... Боюся, що це трапляється значно частіше, ніж гадають ті, хто знає про мене з ваших оповідань. Я був упевнений, що найвідомішого в Англії огиря не можна так довго приховувати, а надто в сільській місцевості. Вчора весь день я чекав, що скакуна таки знайдуть і його крадієм виявиться вбивця Джона Стрейкера. Проте сьогодні вранці мені стало відомо, що, крім арешту молодого Фіцроя Симпсона, нічого не було зроблено, і я відчув, що прийшов час діяти. Втім, учорашній день не минув даремно. Принаймні, я зрозумів, які факти у цій справі є головними. Я перелічу їх вам, бо ніщо так не сприяє розумінню справи, як розповідь про неї іншій людині.

Я відкинувся на подушки і, попихкуючи сигарою, почав слухати Голмса, який у загальних рисах накидав схему подій, що призвели до нашої поїздки.

— Кінь на прізвисько Срібний — нащадок славнозвісного Сомомі й нічим не поступається своєму прославленому предку. Йому п'ять років, і він уже кілька разів приносив своєму власнику, полковникові Россу, головний приз на кінних перегонах. До того як трапилася катастрофа, його вважали за чільного претендента на Кубок Вессексу.

Срібний був визнаним фаворитом і ніколи не підводив своїх шанувальників, які ставили на нього величезні суми. Загалом знайшлося б чимало людей, котрі дорого дали б за те, щоб наступного вівторка Срібний не вийшов на доріжку іподрому.

Зрозуміло, що про це здогадувалися й у Кінгс-Пайленді, де розміщується стайня полковника, тому фаворита охороняли дуже ретельно. Його тренер, Джон Стрейкер, п'ять років прослужив у Росса жокеєм, потім сім років тренером і виявив себе якнайкраще. Оскільки

стайня невелика, лише чотири коня, під керівництвом Стрейкера працювали тільки троє людей. Один із цих трьох чергував ночами при конях, решта спали нагорі на сіннику. Всі вони зарекомендували себе як хороші працівники, скарг на них не було. Джон Стрейкер жив із дружиною у двохстах ярдах від стайні на невеликій віллі. Дітей він не мав; з подружжям мешкала служниця. Місцевість навколо стайні є відлюдною, але в півмилі на північ розташовано кілька садиб, побудованих якимсь підрядником із Тавістока для інвалідів і тих, хто приїжджає подихати чистим дартмурським повітрям. Сам Тавісток лежить у двох милях на захід від Кінгс-Пайленда, а за болотами, також на відстані близько двох миль, розташовано іншу стайню, яка належить лордові Бекуотеру. Тамтешнього управителя звати Сайласом Брауном. Уся інша місцевість — справжнісінька пустеля, де мешкає купка мандрівних циганів. Минулого понеділка увечері з кіньми, як завжди, провели тренування, після якого замкнули їх у стайні. Двоє працівників пішли до будинку тренера, де зазвичай обідали, а третій, Нед Гантер, залишився біля коней. На початку десятої години Едіт Бакстер, служниця, принесла йому вечерю — шматок баранини в гострому соусі. Ні краплини спиртних напоїв — окрім води, нічого іншого черговому пити не дозволяється. Служниця захопила із собою ліхтар, бо було вже досить темно.

Едіт Бакстер залишалося пройти якихось тридцять ярдів, аж раптом із темряви виник і обізвався до неї невідомий чоловік. Коли він опинився в колі світла від ліхтаря, то служниця побачила, що це солідний пан років тридцяти в сірому твідовому костюмі й матер'яній шапочці. На ногах у нього були гетри, в руці — замашний ціпок із набалдашником. Але понад усе Едіт була вражена його блідістю та стурбованим виразом обличчя.

«Чи не скажете, де це я є? — запитав чоловік. — Добре, що я помітив ваш ліхтар, бо вже вирішив, що доведеться спати на голій землі». — «Ви перебуваєте поруч зі стайнею Кінгс-Пайленд», — відповіла служниця. «Справді? Яке щастя! — вигукнув незнайомец. — Напевне, там ночами чергує хтось із конюхів, а ви, виходить, несете йому вечерю? Послухайте, а чи не хочете ви заробити собі на нову сукню? — Він витяг із кишені жилета складений аркуш паперу. — Передайте це конюхові — і сукня ваша».

Едіт Бакстер була налякана виглядом цього чоловіка, тому вона, обминувши його, побігла до віконця, крізь яке зазвичай передавала вечерю. Воно було відчинене, і Гантер сидів усередині за столом. Служниця почала розповідати про незнайомця, і тут він з'явився власною персоною.

«Добрий вечір, — сказав він, зазираючи у вікно. — Я хотів би з вами побалакати». Дівчина присягається, що в цей момент вона помітила в його руці маленький паперовий пакетик.

«Чого вам треба?» — запитав конюх. «Хочу запропонувати вам трохи заробити, — відповів чоловік. — На Кубок Вессексу ви виставляєте двох коней, Срібного та Баярда. Скажіть, хто з них, по-вашому, в кращій формі, й не пошкодуєте». — «Ось воно що, ви з'явилися сюди шпигувати! — закричав конюх. — Зараз я покажу вам, що в нас буває з такими, як ви!» — Він підхопився і кинувся в інший край стайні, а дівчина побігла до дверей, але дорогою озирнулась і побачила, що незнайомиць просунув голову у віконце. Проте за хвилину, коли Гантер вибіг із собакою на шворці, цієї людини там уже не було. Конюх кілька разів обійшов будівлю, але нікого не виявив.

— Хвилинку, — перервав я Голмса. — Конюх, вибігаючи зі стайні, не замкнув за собою дверей?

— Непогано, Ватсоне! — кивнув мій друг. — Ця деталь теж здалася мені настільки важливою, що я вчора телеграфував до Дартмуру. Ні, конюх замкнув двері. До того ж віконце було надто малим, щоб можна було крізь нього пролізти.

Гантер дочекався повернення конюхів, що вечеряли на віллі, відтак повідомив тренерові про те, що трапилося. Стрейкера пригода стурбувала, хоча він, схоже, так і не збагнув її справжнього значення. Місіс Стрейкер, прокинувшись о першій ночі, побачила, що її чоловік похапцем одягається й збирається кудись іти. На її запитання він відповів, що хвилюється за коней і хоче перевірити, чи все гаразд у стайні. Тим часом задощило, але Стрейкер, не зважаючи на вмовляння дружини, вдягнув макінтош і пішов.

Прокинувшись о сьомій, місіс Стрейкер виявила, що її чоловік усе ще не повернувся. Вона вбралася, гукнула служницю, і вони вдвох вирушили на стайню. Двері були відчинені, всередині, скулившись на стільці, сидів Гантер, загорода фаворита була порожньою, а тренера поблизу не було.

Коли розбудили інших конюхів, ті сповістили, що всеньку ніч міцно спали й нічого не чули. Натомість Гантер вочевидь перебував під впливом якогось наркотику, тому його залишили всередині. А двоє чоловіків і дві жінки вибігли на вулицю, щоб шукати зниклих. У них іще залишалася надія, що тренер чомусь вирішив такої ранньої години вивести коня на тренування. Утім, піднявшись на пагорб, із якого видно було всю околицю, шукачі помітили дещо таке, що наштовхнуло їх на думку про те, що сталося лихо.

За чверть милі від стайні на куці дроку висів макінтош Джона Стрейкера.

Тут-таки за кущем була невелика улоговина, і на її дні лежало тіло тренера. Голову Стрейкера розтрощили ударом якогось важкого предмета, на стегні була рана — довгий поріз, нанесений надзвичайно гострим інструментом. Усе вказувало на те, що Стрейкер боровся з нападниками, оскільки в правій руці він мав затиснутий невеликий ніж із лезом, забрудненим кров'ю. Своєю лівицею тренер стискав червоно-чорну шовкову краватку, яку служниця бачила на шиї незнайомця, що з'явився до них минулого вечора. Гантер, прийшовши до тями, також підтвердив, що бачив цю краватку. Він упевнений, що незнайомиць зумів підсипати через віконце щось у його вечерю і, як наслідок, стайня залишилася без охорони. У грязюці на дні улоговини залишилася безліч кінських слідів, котрі вказували на те, що в момент убивства Срібний був поруч зі своїм тренером, проте відтоді його більше ніхто не бачив. За будь-яке повідомлення про коня призначено велику винагороду, але, попри це, фаворита мов хвиля змила. Дослідження залишків Гантерової вечері виявило вміст значної кількості порошкоподібного опію.

Ось такі факти у нас на руках. Тепер я розповім, які кроки вжито поліцією.

Інспектор Грегорі, якому доручено цю справу, — розумний офіцер. Якби природа наділила його ще й уявою, він міг би досягти вершини у своїй справі. Прибувши на місце пригоди, він щонайперше розшукав і заарештував чоловіка, на якого впала підозра. Зробити це було неважко, оскільки живе той на одній з вілл, про які я згадував. Звати його Фіцрой Симпсон, він походить із пристойної родини, але програв усе своє добро на кінних перегонах і заробляв на життя, роблячи дрібні ставки в букмекерських конторах Лондона. У його записах

знайшлося підтвердження, що Симпсон зробив кілька ставок проти фаворита на суму п'ять тисяч фунтів. Після арешту він підтвердив, що приходив до Дартмуру, воліючи дізнатися що-небудь про коней у Кінгс-Пайленді й Мейплтоні, де Сайлас Браун утримує ще одного фаворита — Десборо. Підозрюваний не заперечує, що ввечері напередодні вбивства поведився саме так, як розповідали Едіт Бакстер і Гантер, але стверджує, що нічого поганого не вчинив, а лише намагався роздобути яку-небудь інформацію про коней. Коли Симпсону показали краватку, він зблід і не міг пояснити, як краватка опинилась у руці вбитого тренера. Мокрий одяг свідчив про те, що під час нічного дощу Симпсон перебував на вулиці, і його важкий ціпок з олив'яною вставкою цілком міг бути тією зброєю, якою завдано ударів, що розтрошили череп Стрейкера. З іншого боку, на ньому самому не знайшли жодної подряпини, хоча кров на ножі Стрейкера вказувала на те, що він поранив нападника. Ось, мабуть, і все, Ватсоне.

Розповідь Голмса, як завжди, чітку й зрозумілу, я вислухав дуже уважно. Хоча більшість фактів мені була вже відомою, я все ще не розумів, як зв'язати їх докупи.

— А що, як Стрейкер, — припустив я, — сам завдав собі поранення під час конвульсій, якими супроводжується травма черепа?

— Цілком можливо, — відповів Голмс. — І це позбавляє підозрюваного одного з головних аргументів на його захист.

— Але все одно мені незрозуміло, якої версії дотримується поліція, — сказав я.

— Боюся, що жодна з них поки що не може вважатися правдоподібною, — зітхнув мій друг. — Поліція, наскільки я розумію, гадає, що Фіцрой Симпсон якимось чином отримав дублікат ключа від стайні й, підсипавши наркотик конюхові, вивів коня зі стійла, можливо, розраховуючи одержати за нього викуп. Вуздечка Срібного теж пропала, значить, Симпсон надів її на жеребця, вивів його із стайні та, не зачинивши за собою дверей, повів полем, де його й наздогнав тренер. Звісно, відбулася сутичка. Симпсон ударив Стрейкера по голові ціпком, той намагався захищатися ножем, але безуспішно. Після цього крадій сховав коня у відлюдному місці. Можна також припустити, що під час сутички Срібний злякався й утік, і тепер блукає десь полями. Так поліція подає цю справу, і будь-які інші

пояснення є ще менш імовірними. Однак тільки-но ми прибудемо на місце, я зможу зробити власні висновки.

Уже почало сутеніти, коли ми дісталися Тавістока, невеликого містечка, що стояло посеред Дартмурської рівнини. На станції нас зустрічали двоє чоловіків: один високий, синьоокий, із копною світлого волосся, бородою й чіпким поглядом, інший — невеликий на зріст, сухорлявий, у чепуристому сюртуку, з бакенбардами й моноклем в оці. Перший виявився інспектором Грегорі, другий — полковником Россом, володарем стайні Кінгс-Пайленд.

— Я надзвичайно радий, що ви приїхали, містере Голмс, — сказав полковник, окинувши нас поглядом. — Інспектор уже знесилився, намагаючись розібратися в цій справі, але я не зупинюсь ні перед чим, щоб помститися за смерть нещасного Стрейкера й розшукати свого коня.

— Чи є новини?

— На жаль, ні, — розвів руками блондин. — На нас очікує коляска, ми зможемо поговорити дорогою — адже ви неодмінно схочете побачити все самі ще до того, як стемніє.

За хвилину ми вчотирьох усілись у ландо, і колеса загриміли брукованими вуличками старовинного девонширського міста. Детектив узявся із запалом розповідати, як просувається розслідування. Голмс слухав його уважно, тільки зрідка перебиваючи уточнюючими запитаннями. Полковник Росс насунув на очі капелюх і відкинувся на спинку сидіння, а ж зацікавлено прислуховувався до розмови професіоналів.

— Кільце навколо Фіцроя Симпсона майже зімкнулося, — нарешті підбив підсумок Грегорі. — Я практично впевнений, що він — саме той, хто нам потрібен. Хоча прямих доказів у нас, як і раніше, немає.

— Що ви думаєте стосовно ножа Стрейкера?

— Ми дійшли висновку, що тренер сам себе поранив під час падіння.

— Якщо все було саме так, то це не на користь Симпсона.

— Ножа в нього не знайшли, самого Симпсона не поранено. Безліч доказів указує на його провину. По-перше, зникнення фаворита для нього є вигідним, по-друге, він підозрюється в отруєнні конюха, по-третє, тієї ночі, коли йшов дощ, Симпсон безперечно перебував на

вулиці. На додачу важкий ціпок і краватка в руці вбитого. Цього досить, щоб Симпсон постав перед судом.

Голмс похитав головою.

— Розумний адвокат не залишить від ваших звинувачень і сліду. Навіщо Симпсону знадобилося виводити коня зі стійла? Якщо він хотів поранити його, то це можна було зробити й на місці. У нього знайдено дублікат ключа? Який аптекар продав йому опій? І найголовніше: ця людина кепсько орієнтується в тутешніх місцях. Де Симпсон міг сховати коня? Що він каже про папірець, який намагався вручити конюхові?

— Запевняє, що це була десятифунтова банкнота. У його гаманці дійсно знайшлася така купюра. Проте мушу заперечити: ця місцевість йому непогано знайома. Влітку Симпсон двічі винаймав житло в Тавістоку. Опій він, напевне, привіз із Лондона. Ключ можна легко викинути дорогою, навіщо йому зайвий доказ. Кінь же, швидше за все, спочиває на дні якоїсь покинутої шахти.

— А краватка?

— Він визнає, що це його краватка, але стверджує, що загубив її. Проте ми знайшли дещо, що пояснює, навіщо він вивів коня зі стайні.

Голмс насторожився.

— За милю від місця, де відбулося вбивство, в понеділок увечері зупинялися цигани. У вівторок вони пішли. Якщо припустити, що між Симпсоном і циганами існувала змова, він цілком міг вести коня до табору, коли його наздогнав Стрейкер. Не виключено, що Срібний і досі в них. Ми прочесали всю рівнину в пошуках тих циганів. Окрім того, я особисто оглянув усі стайні й господарські будівлі в радіусі десяти миль.

— А стайня Мейплтон розміщується теж тут недалеко?

— Так, і це теж не можна скидати з рахунку. Оскільки жеребець Десборо, який належить лордові Блекуотеру, вважається другим претендентом на Кубок Вессексу, і сам лорд, і його управитель Сайлас Браун зацікавлені в зникненні Срібного. Відомо, що Браун уже зробив великі ставки на майбутні перегони, та й зі Стрейкером вони не ладили. Утім, ми обшукали господарство Брауна, але геть зовсім нічого не знайшли.

— І немає ніяких доказів того, що цей Симпсон діяв в інтересах стайні Мейплтон?

— Жодного.

Голмс відкинувся на спинку сидіння й заплющив очі. За декілька хвилин коляска зупинилася біля невеличкої чистенької вілли з червоної цегли. Зусібіч до самого обрію вілли оточувало горбисте поле, пожовкле від зів'ялої трави. Вдалечині виднілася дзвіниця Тавістока, та кілька невеликих будівель на заході вказували на місцезнаходження стайні Мейплтон. Ми зіскочили з коляски, лише Голмс зостався сидіти, заглиблений у роздуми. І тільки коли я торкнув його за руку, він здригнувся та рвучко зістрибнув на землю.

В очах мого друга я помітив вогник — очевидну ознаку того, що він знайшов ниточку, хоча я й уявити не міг, що його на це наштовхнуло.

— Може, ви хотіли б одразу вирушити на місце злочину, містере Голмс? — запропонував Грегорі.

— Я, мабуть, трохи затримаюся тут, хочу дещо уточнити. Тіло Стрейкера, напевне, принесли сюди?

— Так, воно лежить нагорі. Коронер завтра його огляне.

— Стрейкер кілька років прослужив у вас, полковнику Росс?

— Так, і я завжди вважав його прекрасним працівником.

— Сподіваюся, ви оглянули його кишені, інспекторе?

— Усі речі, що були знайдені в його кишенях, зберігаються у вітальні. Можете на них подивитися.

Ми увійшли до будинку та розсілися за столом у вітальні. Інспектор відкрив бляшанку й висипав перед нами купку предметів. Ми побачили коробок воскових сірників, недогарок свічки завдовжки у два дюйми, люльку, півунції нарізаного смужками плиткового тютюну в капшуці з тюленьчої шкіри, срібний годинник на ланцюжку, п'ять золотих соверенів, алюмінієвий футляр для олівців, кілька папірців і ніж із держакон з слонової кістки й тонким, що не гнеться, лезом, на якому стояло тавро «Weiss & Co., London».

— Цікавий ніж. — Голмс підніс його до очей і став пильно роздивлятися. — Дуже тонке лезо, призначене для ювелірної роботи. Досить дивно, що людина, збираючись уночі йти на стайню, вирішила захопити цю річ із собою. Тим більше, що ніж міг прорізати його кишеню й випасти.

— Кінчик леза був захищений пробковою насадкою, яку ми знайшли поруч із тілом, — пояснив інспектор. — Дружина Стрейкера

говорить, що ніж лежав на туалетному столику і він захопив його із собою, виходячи з кімнати. Як зброя він нікуди не годиться, але кращого у тренера просто не було під рукою.

— Можливо. А що це за папери?

— Ці три аркуші — сплачені рахунки від торговця сіном. Це — записка від полковника Росса. А оце — рахунок на тридцять сім фунтів п'ятнадцять шилінгів, виписаний модисткою мадам Лезур'є з Бонд-стрит на ім'я Вільяма Дербишира. Місіс Стрейкер каже, що цей Дербишир був другом її чоловіка і його листи іноді надходили на їхню адресу.

— У мадам Дербишир вишуканий смак, — зазначив Голмс, переглядаючи рахунок. — Тридцять сім фунтів за сукню, подумати тільки! Якраз час відвідати місце злочину.

Коли ми вийшли з вітальні, з глибини коридора вигулькнула жінка. На її блідому обличчі застиг вираз нещодавно пережитого жаху.

— Ви знайшли їх, інспекторе? Упіймали? — задихаючись, промовила вона.

— Ні, місіс Стрейкер. Але з Лондона нам на допомогу приїхав містер Голмс, і ми робимо все можливе.

— Адже я недавно бачив вас на одному прийомі в Плімуті, місіс Стрейкер! — несподівано звернувся до неї Голмс.

— Ні, сер. Ви помиляєтеся.

— Я впевнений, що це були ви. Ви були вдягнуті в сіро-голубу сукню, оздоблену страусовим пір'ям.

— У мене ніколи не було такої сукні, сер, — похитала головою леді.

— Ну що ж, напевне, я помилився, — сказав Голмс і, перепросивши, вийшов із будинку вслід за інспектором.

Пройшовши трохи полем, ми опинилися біля улоговини, на дні якої був знайдений труп. На самісінькому краю ріс кущ дрока, той самий, на якому висів макінтош.

— Тієї ночі вітру не було, правильно?

— Так, але лило як з відра.

— Виходить, що макінтош не занесло вітром на кущ, його туди повісили.

— Слушно, він був накинутий на гілки.

— Надзвичайно цікаво. І земля тут добряче втоптана. Безсумнівно, від понеділка тут побувала сила-силенна людей.

— Аж он, скраю, ми простелили взятую в будинку килимову доріжку й ходили тільки по ній. Ось у мене в мішку черевик Стрейкера й черевик Фіцроя Симпсона. До того ж я прихопив стару підкову Срібного.

— Любий інспекторе, ви перевершили себе! — Голмс узяв мішок і, спустившись до улоговини, улігся на доріжку й розпочав вивчати витоптану багнюку. — Ага! — несподівано вигукнув він. — Що ж це в нас тут є? — Голмс акуратно витяг із багна наполовину згорілий восковий сірник.

— Не розумію, як я міг його не помітити, — спантеличено пробурмотів інспектор.

— Не дивно. Я й сам побачив його тільки тому, що сподівався знайти.

— Як! Ви знали, що знайдете тут сірник?

— Я не виключав такої можливості.

Голмс видобув із мішка черевики та взявся порівнювати їхні підосви з відбитками на землі, після чого заліз на край ями й почав повзати між кущами.

— Боюся, що ви більше нічого тут не знайдете, — гукнув йому інспектор. — Я уважно обдивився ґрунт у радіусі ста ярдів.

— Що ж, — сказав Голмс, підводячись, — дійсно немає сенсу робити це ще раз. Але я б хотів прогулятися долиною, поки не стемніло, щоб мати уявлення про те, з чим доведеться зіткнутися завтра. А підкову цю, я, мабуть, прихоплю із собою.

Полковник Росс, який досі мовчки спостерігав за роботою мого друга, нетерпляче глипнув на годинник.

— Інспекторе, я б волів, щоб ви повернулися зі мною до будинку, — сказав він. — Мені конче слід порадитися з вами. Насамперед мене цікавить, чи мусимо ми викреслити ім'я нашого коня зі списку учасників змагань...

— Ні в якому разі! — рішуче вигукнув Голмс. — Я б не став цього робити.

Полковник злегка вклонився.

— Я радий був почути вашу думку, сер, — сказав він. — Коли закінчите прогулянку, приходьте до будинку нещасного Стрейкера, ми

чекатимемо на вас там.

Полковник та інспектор віддалилися, а ми з Голмсом неквапливо пішли полем. Сонце вже торкнулося дахів Мейплтона, і рівнина суцільно забарвилась у червонувато-золотисті відтінки. Проте мій друг не помічав цієї краси, оскільки з головою поринув у роздуми.

— Ось що, Ватсоне, — нарешті заговорив Голмс. — Облишмо Джона Стрейкера і його вбивцю та спробуймо зрозуміти, що відбулося з конем. Припустімо, кінь злякався і втік. Але куди він міг побігти? Коні не можуть жити поодаль від людини, і якби Срібний опинився на волі, то він повернувся б у Кінгс-Пайленд або попрямував до Мейплтона. Чи вкрали його цигани? Навряд чи. Вони не могли не розуміти, що продати такого коня їм не вдасться. Викрадання Срібного не дало б їм нічого, крім неприємностей.

— Так де ж він?

— Я вже сказав: або в Кінгс-Пайленді, або в Мейплтоні. У Кінгс-Пайленді його немає, отож жеребець у Мейплтоні. Сприймімо це як гіпотезу та подивімося, до чого це нас приведе. Бачите ту улоговину поблизу Мейплтона? У ніч із понеділка на вівторок там мало бути б дуже вогко. Якщо наше припущення слухне, то Срібний там неодмінно побував, і можна спробувати знайти його сліди.

Ми стрімко вирушили вперед і вже за кілька хвилин вийшли до вибалку. На прохання Голмса я пішов із правого краю, а сам він вирушив із лівого, проте, не встиг я пройти й п'ятдесяти кроків, як почув його крик і побачив, що Шерлок Голмс махає мені рукою. Просто біля його ніг на вологому ґрунті було видно чіткий слід копита. І підкова, яку мій друг витяг з кишені, достеменно збігалася з відтиском.

— Бачите, як важливо для детектива мати розвинену уяву, — посміхнувся Голмс. — Це єдине, чого бракує Грегорі. Ходіте далі.

Ми перетнули замулене дно улоговини та майже чверть милі йшли сухим дерном, доки земля знову пішла під ухил і ми ще раз побачили відбитки копит. Потім сліди вкотре загубилися, але вже зовсім недалеко від Мейплтона ми знову їх побачили. Голмс із переможним виглядом показав на землю, де поряд із відбитками підків виднілися людські сліди.

— Але доти кінь біг сам! — ошелешено вигукнув я.

— Цілковита правда. Стійте-но! А це що таке?

Два ланцюжки відбитків круто повертали в бік Кінгс-Пайленда. Голмс здивовано присвиснув, і ми вирушили по слідах. Зовсім випадково я на якийсь час глянув убік і, на свій подив, побачив ті ж сліди, що тепер уже вели в іншому напрямку — до Мейплтона.

— Очко на вашу користь, Ватсоне, — сказав Голмс, коли я показав йому на них. — Якби не ви, то нам би довелося прогулюватись тут доволі довго. Ходімо по цьому сліду.

Проте далеко ми не зайшли. Сліди щезли біля асфальтованої доріжки, що вела до воріт стайні Мейплтон. Щойно ми підійшли до воріт, як назустріч вискочив конюх.

— Не вештайтеся тут, проходите, проходите! — гримнув він на нас.

— Я тільки хочу запитати, — сказав Голмс, значущо опустивши в кишеню жилета два пальці. — Якщо я навідаюся завтра о п'ятій ранку, чи зможу я поговорити з вашим хазяїном, чи це зарано?

— Яке там рано, сер, він уже вдосвіта на ногах. А ось і мій пан, ви краще в нього запитайте. Ні-ні, сер, не треба; якщо він побачить, що я беру у вас гроші, я відразу ж позбудуся свого місця.

Не встиг Шерлок Голмс сховати назад до кишені півкрони, як із воріт виник немолодий чоловік. У руці він тримав мисливський батіг.

— Що сталося, Доусоне? — гаркнув він на конюха. — Нічого тут базікати з чужинцями! Беріться до справи. А ви якого дідька тут тиняєтеся? Чого вам?

— Шановний добродію, чи не могли б ви приділити нам декілька хвилин? Ми хотіли б із вами поговорити, — вимовив Голмс солоденьким голосом.

— Ніколи мені теревені правити з ледацюгами. Забирайтеся геть, або я спущу собаку.

Голмс нахилився вперед і шепнув щось на вухо тренерові. Чоловік почервонів, його прямо-таки затрусило від гніву.

— Брехня! — загорлав він. — Мерзенна брехня!

— Поговорімо про це тут чи все ж таки увійдемо до оселі?

— Гаразд, проходите.

Минуло двадцять хвилин, і Голмс із тренером знову вийшли за ворота. Ніколи я ще не бачив, щоб за такий короткий час людина змінювалася так, як змінився Сайлас Браун. Обличчя його стало попелясто-сірим, чоло блищало від поту, батіг у руках тремтів, мов гілка під вітром. Він дріботав за моїм другом як пес за господарем.

— Зроблю! Усе зроблю, як ви сказали, — говорив Браун, заповідливо зазираючи Голмсові у вічі.

— Помилки не мусить бути, — сказав Голмс і суворо подивився на тренера. Той сховав голову в плечі.

— Ні-ні, як можна! Я буду на місці. Все поки що залишити як є?

Голмс ненадовго замислився й раптом розсміявся.

— Залиште. Я надішлю вам вказівки. І дивіться, без фокусів, інакше...

— Повірте, я все зроблю!..

— Ну що ж, завтра я з вами зв'яжуся. — Голмс повернувся, і ми вирушили назад до Кінгс-Пайленда.

— Значить, кінь усе ж таки у Брауна? — запитав я.

— Спочатку він намагався викрутитись, але коли я точно змалював його дії, він вирішив, що я це все бачив на власні очі. Ви звернули увагу на незвичні квадратні передки на слідах, які ми спостерегли? Його черевики точнісінько їм відповідають. Я змалював Браунові, як того ранку, вставши за звичаєм раніше від усіх, він помітив чужого коня, що розгулював видолинком. Наблизившись, він за білою відзнакою на лобі зрозумів, що до його рук потрапив Срібний — єдиний кінь, здатний обігнати того, на котрого він поставив. Першим його пориванням було відвести коня назад до Кінгс-Пайленда, але потім, не впоравшись зі спокусою, він вирішив притримати фаворита до закінчення змагань, повів його та заховав у Мейплтоні. Після моєї розповіді Сайлас Браун думав тільки про те, як урятувати свою шкуру.

— Але ж його стайню обшукували!

— У людини, яка стільки років мала справу з кінями, на такий випадок напевно є свої засоби.

— А ви не боїтеся залишати тут коня? Браун же може йому щонебудь заподіяти.

— Тепер він берегтиме огиря як свою душу. Браун чудово розуміє, що сподіватися на вибачення він може лише в тому випадку, якщо поверне коня цілим і неушкодженим.

— Полковник Росс не справляє враження людини, здатної пробачати.

— Не в полковникові річ. Я людина неофіційна, і тому сам вирішу, що йому розповісти. Ви помітили, що полковник розмовляв зі мною пихато? Тепер і я хочу трохи потішитися. Не кажіть йому про

Срібного. Але це все, безумовно, ніщо порівняно з головним запитанням: хто вбив Джона Стрейкера? Ось тому ми з вами й повертаємося до Лондона вечірнім поїздом.

Слова мого друга вразили мене як грім серед ясного неба. З якої причини він вирішив припинити так успішно розпочату справу? Я був настільки приголомшений, що не промовив жодного слова аж до будинку Стрейкера.

Полковник та інспектор чекали на нас у вітальні.

— Ми з доктором Ватсоном повертаємося до столиці сьогодні вечірнім експресом, — із порога заявив Голмс.

Від здивування очі інспектора округлились, а полковник лише зневажливо скривив рота.

— Отже, ви зрозуміли, що знайти вбивцю нещасного Стрейкера вам не вдасться?

Голмс непевно стелав плечима.

— Тут є деякі труднощі, — сказав він. — Але я схильний думати, що у вівторок ваш кінь вийде на іподром. У вас є фотографія містера Стрейкера?

Інспектор витяг із кишені картку й передав її Голмсові.

— Любий Грегорі, ви вгадуєте мої бажання. Якщо дозволите, я залишу вас на хвилину, мені конче треба поставити одне запитання служниці.

— Мушу сказати, що я розчарований у нашому помічникові, — вимовив полковник Росс, провівши Голмса поглядом. — Як на мене, то з його приїздом ми не просунулись ані на крок.

— Проте я впевнений, що ваш кінь братиме участь у забігу, — зазначив я.

— Це його думка, — знизав плечима полковник. — Мені було б спокійніше, якби кінь стояв у своєму стійлі.

У цей час Голмс знов увійшов до кімнати.

— Що ж, джентльмени, — бадьоро вигукнув він, — тепер я готовий їхати!

Коли ми вже влаштувалися в екіпажі, один із працівників стайні відчинив нам ворота. Голмс раптово перехилився через борт і торкнув конюха за рукав.

— У вас у загоні декілька овець, — сказав він. — Хто їх доглядає?

— Я, сер.

— Останнім часом із ними не відбувалося нічого дивного?

— Нічого такого, сер. Щоправда, троє почали кульгати.

Ця відповідь кинула Голмса в захват. Він потер руки.

— Дивно, Ватсоне, успіх сам іде до наших рук! — шепнув він мені й додав: — Грегорі, раджу вам звернути увагу на цю незвичну епідемію. Їдьмо!

Вираз обличчя полковника Росса став іще більш скептичним, але порада мого друга дуже зацікавила інспектора.

— Ви гадаєте, це важливо? — запитав Грегорі.

— Надзвичайно. І ще хочу звернути вашу увагу на поведінку собаки в ніч злочину.

— Але пес повадився як завжди.

— Ось це й дивно, — зазначив Шерлок Голмс.

Чотири дні по тому ми з Голмсом вирушили до Вінчестера, щоб подивитись кінні перегони на Кубок Вессексу. Полковник Росс зустрів нас біля вокзалу. Він посадовив нас у свій екіпаж і повіз на заміський іподром. Упродовж усієї подорожі полковник тримався дуже холодно.

— Про мого коня й досі немає ніяких звісток, — нарешті процідив він.

— Скажіть, а ви б упізнали Срібного, якби побачили?

— Я двадцять років займаюся кіньми, але вперше чую таке запитання, — вибухнув полковник. — Навіть дитина впізнала б його за білим лобом і темною плямою на правій нозі.

— А які ставки?

— Відбувається щось недобре. Ще вчора були п'ятнадцять до одного, а відтак почали падати, тепер, може, уже й трьох до одного не буде.

— Гм, — Голмс почухав підборіддя. — Значить, комусь щось відомо.

Коли екіпаж підкотив до огорожі трибуни, я глянув на дошку зі списком учасників змагань. Ось що я прочитав:

Кубок Вессексу

Головний приз — 1000 соверенів

плюс 50 соверенів

за кожні додаткові 100 футів.

Другий приз — 300 фунтів.

Третій приз — 200 фунтів.

Дистанція — одна миля п'ять фарлонгів. Беруть участь жеребці чотирьох і п'яти років.

Учасники:

Негр. Власник — містер Гіт Ньютон.

Жокей — червоний шолом, брунатний камзол.

Боксер. Власник — полковник Вордлоу.

Жокей — рожевий шолом, синьо-чорний камзол.

Десборо. Власник — лорд Бекуотер.

Жокей — жовтий шолом, жовті рукави.

Срібний. Власник — полковник Росс.

Жокей — чорний шолом, червоний камзол.

Ірис. Власник — герцог Балморал.

Жокей — жовті й чорні смуги.

Упертий. Власник — лорд Синглфорд.

Жокей — фіолетовий шолом, чорні рукави.

Перервавши мовчання, полковник сказав:

— Ми понадіялися на ваше слово і не стали виставляти іншого коня... Зачекайте, що це? Срібний — фаворит?

— П'ять до чотирьох на Срібного! — лунало з трибун. — П'ять до чотирьох на Срібного! П'ять до п'ятнадцяти на Десборо!

— На старті підняли номери! — вигукнув я. — Усі шість коней на доріжці.

— Усі шість? Так що ж це, мій кінь бере участь? — розхвилювався полковник. — Але я не бачу там Срібного!

— А хіба це не він?

Тільки-но я вимовив ці слова, як повз нас проскочив міцний гнідий огир, несучи на собі жокея, вдягненого в червоне й чорне, в кольори полковника Росса.

— Це не мій кінь! — закричав власник скакуна. — На цій тварині немає жодної білої шерстинки. Що ви затіяли, містере Голмс?

— Не хвилюйтеся, краще постежмо за перегонами, — спокійно відповів мій друг, дивлячись у мій бінокль. — Чудово! Відмінний старт! Зараз вони з'являться!

З нашого екіпажа було чудово видно коней, що наближались. Усі шість скакунів ішли поряд, але десь із середини дистанції вперед вирвався Десборо. Проте майже відразу його дуже стрімко обійшов жеребець полковника. Він першим досяг фінішу, обігнавши головного суперника на добрих шість корпусів. Ірис герцога Балморала з великим відривом прийшов третім.

— Головний приз — мій, — задихнувся полковник. — Присягаюся, я нічого не тямлю. Містере Голмс, чи не час вам пояснити, що тут відбувається?

— Звісно, полковнику, невдовзі ви про все дізнаєтеся. Ходімо всі гуртом глянемо на переможця.

— Ось він, сказав Голмс, коли ми ввійшли до падока, де мають право перебувати лише власники коней та їхні друзі. — Протріть йому морду та праву передню ногу спиртом і переконайтеся, що перед вами Срібний.

— Усемогутній Боже!

— Я знайшов коня у злодія та вирішив випустити його на іподром у тому вигляді, в якому його сюди привезли.

— Любий Голмсе, ви просто чарівник! Кінь має цілком здоровий вигляд, ніколи в житті він не бігав так, як сьогодні. Прийміть мої вибачення за те, що я мав сумнів щодо ваших здібностей. Але я буду вдячний вам іще більше, якщо ви також зможете знайти й убивцю Джона Стрейкера.

— Це вже зроблено, — мов нічого й не було повідомив Голмс.

Ми з полковником приголомшено втупились у нього очима.

— Ви... знайшли вбивцю? І де ж він?

— Тут.

— Де?

— Стоїть просто переді мною.

Щоки полковника спалахнули.

— Я дуже зобов'язаний вам, містере Голмс, — сказав він. — Однак те, що ви зараз кажете, я сприймаю або як невдалий жарт, або як образу.

Шерлок Голмс розсміявся.

— Завіряю вас, полковнику, мені й на думку не спадало вважати вас причетним до злочину, — сказав він. — Справжній убивця стоїть за вашою спиною.

Він зробив крок уперед і поклав руку на загривок чистокровного скакуна.

— Срібний! — в один голос скрикнули ми з полковником.

— Так, убивця — цей кінь. Але його провину пом'якшує та обставина, що він був змушений захищатись, а Джон Стрейкер виявився людиною, котра не заслуговувала на довіру... О, здається, розпочинається другий заїзд! Я зробив деякі ставки і сподіваюся трохи виграти, тому ненадовго відкладімо пояснення.

Того ж таки вечора ми втрьох вирушили до Лондона. Зручно влаштувавшись у пульманівському вагоні, ми приготувалися вислухати розповідь Шерлока Голмса про те, що відбулось у Дартмурі в ніч із понеділка на вівторок і яким чином йому вдалося розплутати цю справу. І чесно зізнаюся: нам із полковником подорож видалася дуже короткою.

— Відразу скажу, — розпочав Голмс, — що уявлення про цю справу, яке виникло в мене на підставі газетних статей, виявилось хибним. І це моя провина — я не зумів звести до купи значущі факти, що ховалися під ворохом непотрібних подробиць. Я вирушив у Девоншир з переконанням, що злочин скоїв Фіцрой Симпсон, хоча прямі докази його провини були відсутніми. Тільки тоді, коли ми під'їхали до будинку тренера, я раптом зрозумів, яку роль відіграє баранина в соусі. Пригадуєте, як я залишився в екіпажі, коли всі вийшли? Тієї миті я розмірковував над тим, чому випустив такий наочний доказ.

Це була перша ланка ланцюжка. Порошок опіуму не позбавлений смаку. Якщо додати його до їжі, людина відчує це і, швидше за все, не їстиме. Соус карі — якраз і є тією приправою, яка може приховати присмак опіуму. Неможливо уявити, щоб Фіцрой Симпсон, людина зовсім стороння, зумів облаштувати все так, щоб того вечора в сім'ї тренера подавали баранину з карі. Таким чином, він випадає з кола підозрюваних. Стрейкер і його дружина — єдині люди, які могли зробити таким чином, щоб того вечора на тарілках конюхів опинилась баранина, приправлена карі. Опіум же був доданий лише в тарілку того, хто zostався чергувати в стайні. А хто мав доступ до тієї тарілки до того, як її взяла в руки служниця?

Ще не маючи відповіді на це запитання, я замислився над тим, чому того вечора собака поведився спокійно. Завдяки випадку з

Симпсоном мені було відомо, що в стайні тримали пса, який навіть не загавкав, коли зі стійла виводили коня, бо конюхи, котрі спали на сіннику, почули б його. Але чому? А тому, що крадієм Срібного була людина, яку собака добре знав.

Я був майже впевнений, що саме Джон Стрейкер приходив тієї ночі до стайні й забрав коня. Але з якою метою? Напевне, зі злочинною, інакше навіщо йому було підсипати опіум своєму конюхові? Проте я не розумів, що саме замислив Стрейкер. Відомі випадки, коли тренери заробляли грубенькі кошти, роблячи ставки проти своїх-таки коней і не даючи їм перемогти. Для цього існує безліч способів. Що було на думці у Стрейкера? Я розраховував, що збагну це за допомогою речей з його кишень.

Так і вийшло. Пригадуєте незвичний ніж, що був затиснутий у руці небіжчика? Жодній розважливій людині не спаде на думку захищатися таким ножом.

Подібні інструменти використовують хірурги для найтонших операцій. І тієї ночі його також збиралися використати за призначенням. Вам, полковнику, напевне, відомо, що достатньо зробити невеликі підшкірні надрізи сухожилків на стегнах коня, щоб тварина почала шкутильгати. Усі визнали б це наслідком розтягнення, здобутого під час тренування. Нікому й на думку не спало б запідозрити лихий намір.

— Який мерзотник! — не стримався полковник.

— Тепер у нас є пояснення, навіщо Стрейкерові знадобилось виводити коня вночі в поле. Такий запальний жеребець, як Срібний, напевне розбудив би іржанням конюхів, якби відчув укол ножа. Необхідно було відвести його якомога далі від стайні.

— Як я не здогадався? — схопився за голову полковник. — Ось навіщо Джону знадобилася свічка й сірники.

— Правильно. Проте вміст кишень Стрейкера підказав не лише засіб, яким він хотів скоїти злочин, а і його мотиви. Більшість людей не носять у своїх кишенях чужих рахунків. Із цього я зробив висновок, що Стрейкер вів подвійне життя, і до цього була причетна жінка з тих, хто звик жити на широку ногу. Хай би як добре ви ставилися до своїх працівників, навряд чи їм по кишені купувати своїм коханкам убрання вартістю понад тридцять фунтів. Я обережно розпитав місіс Стрейкер про цю сукню, переконався, що вона до неї не потрапляла, і запам'ятав

адресу модистки. У мене не було сумнівів, що якщо я навідаюся до неї з фотокарткою Стрейкера, про загадкового містера Дербишира можна буде забути назавжди.

Того дня все стало остаточно зрозумілим. Стрейкер відвів коня до улововини, щоб ніхто не побачив світла від його свічки. По дорозі він підібрав краватку, яку загубив Симпсон, утікаючи від конюха із собакою. Напевне, Стрейкер хотів зв'язати краваткою ноги жеребця. На дні улововини він зупинився позаду коня й запалив сірник. Тварини якимось чином відчують наближення небезпеки, але, можливо, Срібного налякав несподіваний спалах. Огир рвонув з місця, і його заднє копито із залізною підковою влучило Стрейкерові в лоб. До того, незважаючи на дощ, тренер зняв із себе макінтош, який міг би завадити йому зробити тонку операцію. В момент падіння Стрейкер різонув себе ножем, і на його стегні залишилася глибока рана.

— Дивовижно! — вигукнув полковник.

— Не обійшлося і без втручання випадку. Мені раптом спало на думку, що така хитра людина, як Стрейкер, перед тим, як зробити тонку операцію на сухожиллях, мусила б попрактикуватись. Але на кому? Я помітив овець, поставив запитання конюхові й, на свій подив, дістав підтвердження власної здогадки. Повернувшись до Лондона, я зробив візит до модистки, котра впізнала у Стрейкерові свого постійного клієнта, дружина якого обожнює модні туалети. Ця жінка й змусила Стрейкера наробити боргів і штовхнула на безчесний вчинок.

— Ви пояснили все, крім одного, — сказав полковник. — Де увесь цей час перебував Срібний?

— А він утік. Його побачив дехто з ваших сусідів. Увесь цей час він тримав коня в себе, але, я думаю, ми можемо вибачити йому цей гріх... Якщо я не помиляюсь, ми під'їжджаємо. За якихось десять хвилин ми будемо на вокзалі Вікторія. Полковнику, а чи не викурити нам із вами, поки ще є час, по сигарі?

Жовте обличчя

Публікуючи ці короткі нариси про дивні, іноді навіть драматичні події, свідками і навіть учасниками яких ставали ми з моїм другом, я, звісно, частіше зупиняюся на його успіхах, аніж на поразках. Проте іноді траплялося, що Голмс припускався помилки, але правда так чи інакше впливала на поверхню. У моєму архіві зберігаються нотатки про п'ять-шість таких справ, й історія, яку я збираюсь розповісти, — з їхнього числа.

Шерлок Голмс зрідка займався фізичними вправами заради тренування. Мало хто міг зрівнятись із ним силою м'язів, і він був, без сумніву, одним із найкращих боксерів у своїй вазі. Але напруження без певної мети завжди здавалось йому марнуванням енергії, і він лише зрідка виявляв активність, коли в його полі зору не опинялось якоїсь цікавої справи. У такому випадку більш невтомної людини, ніж мій друг, мені зустрічати не доводилось. Дивно, що йому вдавалось тримати себе в такій чудовій формі, оскільки харчувався Голмс помірно й жив скромно, якщо не сказати по-спартанськи.

Якось напровесні, в один із таких періодів вимушеного неробства, ми з Голмсом вирушили на прогулянку до парку. Години зо дві ми блукали стежками, майже не розмовляючи, як і випадає двом чоловікам, котрі чудово знають один одного. Було вже близько п'ятої, коли ми повернулися на Бейкер-стрит.

— Перепрошую, сер, — сказав лакей, відчиняючи двері. — До вас приходив джентльмен.

Голмс докірливо скосив на мене очі.

— Ось вам і прогулянки, — з досадою зауважив він. — Цей джентльмен уже пішов?

— Так, сер.

— А ви не пропонували йому зачекати?

— Так, сер, і він чекав на вас десь із півгодини. Тільки джентльмен цей виявився дуже нервовим. Обійшовши приміщення, він почав бігати з кутка в кут, а іноді зупинявся й тупав ногою. Потім він вийшов у коридор і заволав: «Чи цей пан збирається коли-небудь повертатися?» — «Сер, зачекайте ще трохи, він невдовзі буде», —

кажу я йому. А він: «Краще вже я зачекаю його на свіжому повітрі. Я незабаром повернуся». Після цього він пішов.

— Ну що ж, ви зробили все, що могли, — сказав Голмс, і ми попрямували до вітальні. — Ось як не поталанило, Ватсоне. Саме час братися до якої-небудь справи. А в цієї людини, судячи з поведінки, справа неабияка. Та що я бачу! Напевне, знервований пан забув у нас свою люльку — і дуже непогану. Голівка з ялівцевого кореня, з відмінним бурштиновим мундштуком, — така коштує сім із половиною шилінгів, не менше. Схоже, наш гість справді дуже хвилювався, якщо забув річ, котру так цінує.

— А звідки ви знаєте, що він її дуже цінує? — поцікавився я.

— Ось що, Ватсоне, цю люльку двічі ремонтували — один раз голівку, другий раз мундштук. У обох випадках було накладено срібні стяжки. Кожен із цих ремонтів коштує більше, ніж сама люлька. Якщо людина вирішує віддати люльку в ремонт замість того, щоб купити за ті самі гроші нову, значить, вона дуже її цінує.

Голмс підняв люльку й постукав по ній указівним пальцем, як професор, який демонструє студентам-медикам кістку.

— Ніщо не може розповісти про людину більше, ніж її люлька, — сказав Голмс. — Хіба що годинник або шнурки. Власник цієї — чоловік міцної статури, шульга, має прекрасні зуби, дещо недбалий і далеко не бідний.

Мій друг сповістив це ніби між іншим, але я помітив, як він поглядає на мене — чи стежу я за його думками.

— Ви вважаєте, якщо людина палить люльку за сім шилінгів, то це говорить про те, що вона заможна? — спитав я.

— У чашечці — залишки тютюнової суміші, яку торговці називають «гросвенор» і беруть за неї по вісім пенсів за унцію, — сказав Голмс, висипавши на долоню трохи вмісту люльки. — Можна знайти відмінний тютюн, який коштує вдвічі дешевше, а отже, заощаджувати йому не доводиться.

— А як ви здогадались про інше?

— Він має звичку прикурювати від ламп та газових ріжків. Як бачите, люлька обсмалена з одного боку. Слід цей із правого боку люльки, з чого я й роблю висновок, що курець є шульгою.

Спробуйте-но самі прикурити від лампи, і ви, правша, піднесете люльку до вогню лівим боком. Далі ми бачимо, що мундштук

прокушено. Тільки сильна людина з міцними зубами здатна на таке... Якщо я не помиляюся, це якраз його кроки на сходах. Зараз ми побачимо об'єкт цікавіший для дослідження, ніж люлька.

Наступної миті двері розчинились і до кімнати увійшов рослий молодий чоловік. Він був одягнений у темно-сірий костюм, у руці він тримав коричневий широкополий фетровий капелюх. Я б дав йому років тридцять, а насправді він був трохи старшим.

— Перепрошую, — знітився він. — Напевне, я мав би постукати. Дійсно, треба було постукати, але я трохи засмучений, і тому прошу мені вибачити.

Він хутко провів рукою по чолю й опустився на стілець. Хоча варто було б сказати «повалився».

— Я бачу, що ви вже кілька діб не спали, — співчутливо мовив Голмс. — Це змучує дужче, ніж робота. Чим я можу допомогти вам?

— Я потребую поради, сер. Я не знаю, що робити, моє життя закінчилося.

— Вам потрібна консультація детектива?

— Не тільки це. Ви — розумна людина, і мене цікавить ваша думка... думка людини, яка знає життя. І я дуже розраховую на те, що ви мені допоможете.

Говорив він швидкими й уривчастими фразами, і мені здалося, що навіть вимовляти слова йому важко.

— Бачте, це дуже особиста справа, — розпочав наш відвідувач. — Не так і приємно... ні, це просто жахливо, коли доводиться обговорювати поведінку своєї дружини з людьми, яких бачиш уперше в житті! Але мені просто конче треба з кимось порадитися.

— Любий містере Мунро... — проговорив Голмс. Від цього наш гість скочив зі стільця.

— Як! Ви знаєте моє ім'я?! — вигукнув він.

— Якщо ви хочете зберегти анонімність, — посміхнувся Голмс, — раджу вам відмовитися від звички писати своє ім'я на підкладці капелюха. Ми з моїм другом чули немало таких речей і багатьом змогли допомогти відновити душевну рівновагу. Я бачу, ваша справа не терпить зволікання, тому раджу вам розпочати просто з фактів.

Наш відвідувач знову схопився за лоб, наче перед ним було важке завдання. Кожен рух сповіщав про нього як про людину замкнену, відлюдкувату, із загостреною чутливістю, звиклою радше приховувати

свої рани, ніж виставляти їх напоказ. Несподівано він розпачливо махнув рукою й почав розповідати.

— Ось вам факти. Я одружений. Уже три роки. Увесь цей час ми з дружиною жили щасливо й кохали одне одного так палко, як тільки можуть кохати одне одного чоловік і жінка. Ми з нею навіть жодного разу не сперечалися, між нами в усьому панувала гармонія. Та починаючи з минулого понеділка між нами ніби виросла стіна. Мені здається, що в житті моєї дружини з'явилося щось мені не відоме. Містере Голмс, вона на очах перетворюється на зовсім незнайому жінку. І я хочу знати, в чому річ. Еффі кохає мене всім серцем так, як ніколи раніше не кохала, я це відчуваю. Але в неї є таємниця... І доки я не з'ясую, в чому справа, у мене на душі лежатиме камінь.

— Ближче до суті, містере Мунро, — нетерпляче вимовив Голмс.

— Коли я вперше зустрів Еффі, вона була вдовою, хоча їй ледве виповнилося двадцять п'ять. Тоді вона мала інше прізвище. За дуже юних літ Еффі виїхала до Америки й мешкала в Атланті. Там вона вийшла заміж за містера Геброна, адвоката з хорошою практикою. У них народився син, але епідемія жовтої лихоманки забрала життя і дитини, і чоловіка. Я бачив свідоцтво про їхню смерть. Після цього залишатись в Америці Еффі не змогла. Вона повернулася до Англії й оселилась у своєї тітоньки, старої панни, у містечку Піннер, це в Мідлсексі. Від чоловіка Еффі залишилося близько чотирьох із половиною тисяч фунтів, які були ним вдало вкладені та приносили сім відсотків на рік. Коли я познайомився з нею, вона прожила в Піннері всього півроку. Ми покохали одне одного й за кілька тижнів побралися.

Сам я торгую хмелем, мій прибуток становить сімсот-вісімсот фунтів, і грошей нам вистачає. Ми винайняли гарну віллу в Норбері — вона схожа на затишний сільський будиночок, хоча й розташована поруч із містом. Вище на пагорбі розташовано заїжджий двір і ще два будинки; за полем, що межує з нашою віллою, стоїть котедж. Ось і всі наші сусіди. На півдорозі до вокзалу є ще будинки. У справах мені іноді доводиться виїздити до міста, але влітку в мене менше роботи, так що увесь свій час я проводжу з дружиною, і кожна хвилина дає нам справжню втіху. Так було доти, доки це все не розпочалося...

Мені треба вам дещо ще сповістити, перш аніж розповідати далі. Коли ми взяли шлюб, дружина переписала усе своє майно на моє

ім'я... Я був проти, але вона наполягала, і ми домовилися, що я буду начебто її банкіром і в будь-яку хвилину видам їй скільки знадобиться.

«Джеку, — одного разу сказала вона, — коли ми підписували документи, ти говорив, що я можу взяти із цих грошей будь-яку суму». — «Звісно, — відповів я. — Це ж твої гроші». — «Ну що ж, — вимовила тоді Еффі. — Мені потрібні сто фунтів».

Я сторопів, оскільки вважав, що вона купить собі нову сукню абощо.

«Господи, навіщо тобі стільки?» — запитав я. «Ах, — зводячи розмову на жарт, сказала Еффі, — адже ти подейкував, що будеш моїм банкіром, а банкіри не повинні розпитувати своїх клієнтів!» — «Звісно, ти отримаєш свої гроші, — відповів я. — І все ж таки навіщо вони тобі знадобилися?» — «Коли-небудь дізнаєшся, Джеку, — посміхнулася вона, — але тільки не зараз».

Мені довелося задовольнятися такою відповіддю. Я виписав Еффі чек і більше про це не згадував.

Я вже говорив, що недалеко від нашого будинку стоїть котедж. Нас від нього відокремлює поле, але, щоб дістатися котеджу, треба спочатку пройти брукованою дорогою, потім звернути на путівець. За котеджем росте невеличкий сосновий гай. Я люблю блукати лісом і частенько буваю там. Останні вісім місяців котедж — красивий двоповерховий будинок старої архітектури — був порожнім, навколо нього все поросло жимолостю. Я не раз зупинявся там, розмірковуючи, як добре було б оселитися в такому мальовничому місці.

Минулого понеділка я вирішив прогулятися до гаю, і на путівці назустріч мені трапився порожній фургон. Дійшовши до котеджу, я побачив, що коло ганку на траві лежать хатні речі, килими, якісь пакунки. Я вирішив, що будинок нарешті здано мешканцям, і пішов далі, міркуючи про те, що за люди оселяться поряд із нами. Підвівши голову, в одному з верхніх вікон котеджу я помітив обличчя.

Не можу пояснити, що було не так із тим обличчям, містере Голмс, але, коли я його побачив, на моїй спині виступили сироти. Я не міг розпізнати риси обличчя, але воно здалося мені якимось нелюдським. Я вирішив повернутися, щоб краще роздивитись того, хто за мною спостерігав, але щойно зробив кілька кроків, як обличчя зникло — ніби розчинилось у темряві. Я не зрозумів, хто це був, чоловік чи жінка, але понад усе мене вразив колір обличчя. Воно було зовсім

жовтим і неживим. Мене це так збентежило, що я підійшов до будинку й постукав. Двері відчинила висока худорлява жінка з непривітним лицем.

«Чого вам треба?» — запитала вона. «Я ваш сусіда, — сказав я й кивнув у бік свого будинку. — Побачив, що ви тільки-но приїхали, і вирішив, що може вам потрібна допомога...» — «Якщо ви нам знадобитеся, ми вас гукнемо», — одрубала пані та грюкнула дверима.

Після такої відповіді бажання прогулюватись у мене пропало, я повернувся й почимчикував додому.

Протягом вечора, хоч як я намагався відволіктися, мої думки поверталися до обличчя у вікні й до дивних грубощів жінки. Я вирішив нічого не казати дружині про побачене, бо Еффі дуже вразлива молодиця. Але про те, що в котеджі з'явилися нові мешканці, я розповів їй перед сном. Вона ніяк на це не відреагувала.

Зазвичай я сплю як убитий. Однак тієї ночі (напевне, незвична пригода на мене все ж таки вплинула) я спав не так міцно, як завжди. Крізь сон я відчув якийсь рух у кімнаті. Трохи розплющивши очі, я побачив, що моя дружина, повністю вдягнена і в капелюшку, застібає на собі плащ. Це мене здивувало, я вже хотів був запитати в неї, куди це вона зібралася так рано, аж тут крізь напівопущені повіки побачив її обличчя, освітлене свічкою. На ньому був такий вираз, якого я раніше ніколи не бачив. Еффі була блідою наче смерть, прискорено дихала та крадькома позирала на ліжку, перевіряючи, чи не прокинувся я. Нарешті вона безшумно вислизнула з кімнати, і за мить я почув, як рипнули входні двері. Я підвівся й дістав з-під подушки годинника. Була третя година ночі. Що моя дружина могла робити о третій годині ночі на безлюдній дорозі?

Двадцять хвилин я просидів на ліжку, намагаючись бодай щось утямити або знайти пояснення побаченому. Але чим більше я розмірковував, тим менш зрозумілою здавалася мені поведінка дружини. Я ще губився в здогадах, коли знову рипнули двері й на сходах почулись кроки.

«Де ти була, Еффі?» — запитав я, коли дружина увійшла до спальні.

Почувши мій голос, вона злякано зойкнула. Її переляк занепокоїв мене значно дужче, ніж усе інше, бо за ним стояло відчуття провини.

Еффі завжди була щирою, відвертою, тому, коли я побачив, що вона, мов той злодій, крадеться до власної спальні, це мене вразило.

«Джеку, ти не спиш! — вигукнула вона з нервовим смішком. — А я гадала, що тебе й з гармати не розбудити». — «Де ти була?» — суворо запитав я. «Я розумію, ти здивований, — мовила Еффі, скидаючи плащ. Я помітив, як тремтять її пальці. — Зі мною таке вперше. Я раптом відчула, що починаю задихатись, і мені страшенно закортіло вийти на свіже повітря. Я постояла кілька хвилин біля дверей, і мені стало краще».

Голос у неї був якийсь дивний, і я зрозумів, що вона каже неправду. Я не став розпитувати її й відвернувся до стіни. Серце мені боліло, в голові роїлися тисячі найгірших підозр. Що може приховувати від мене дружина? Куди вона ходила? Я збагнув, що доки не дізнаюся правди, доти не заспокоюсь. До самого ранку я не міг заснути, придумуючи найнеймовірніші пояснення поведінки Еффі.

Того дня мені треба було їхати до міста, але я просто не міг примусити себе думати про справи. Дружина, схоже, нервувала не менше за мене. Зі швидких поглядів, які вона крадькома кидала на мене, було видно, що вона розуміє — я їй не повірив. За сніданком ми обоє мовчали. Потім я вийшов прогулятися, щоб осмислити те, що трапилось.

Я прогулювався недовго й повернувся до Норбері біля першої години дня. Дорогою додому, проходячи повз сусідський котедж, я зупинився й почав вдивлятися, чи не промайне у вікні те дивне обличчя, що я бачив учора. Раптом двері будинку відчинились і звідти вийшла моя дружина.

Я остовпів, але мої почуття не можна було порівняти з тим, що відбилось на її обличчі, коли наші погляди зустрілися. У першу мить Еффі відсахнулася, ніби хотіла кинутись назад до котеджу, та, второпавши, що я її вже помітив, попрямувала до мене. Вона вичавила із себе посмішку, але водночас очі її розширилися з переляку.

«Джеку, це ти! — вигукнула Еффі. — А я вирішила зайти до нових сусідів, щоб запитати, чи не потрібна допомога. Чому ти так дивишся на мене?» — «Ось, значить, куди ти ходила вночі», — сказав я. «Що ти верзеш?!» — вигукнула Еффі. «Ти приходила сюди, я впевнений. Хто ці люди? Навіщо ти ходиш сюди щоночі?» — «Я ніколи раніше не бувала тут». — «Це свідомо брехня! — закричав я. — Я ж відчуваю,

що ти мене обдурюєш. Зараз я увійду туди і з'ясую, що тут відбувається». — «Ні, ні, Джеку, Бога ради! — Вона ледь чи не задихнулася від хвилювання, і коли я попрямував до дверей, несамовито вчепилася в мій рукав. — Благаю тебе, Джеку, не роби цього!» Коли я спробував звільнитись, Еффі вчепилася в мене ще дужче й очі її налилися сльозами. «Повір мені, Джеку! — благала вона. — Повір один-єдиний раз, і ти ніколи не пошкодуєш про це. Ти мусиш знати, якщо я і приховую щось від тебе, то роблю це заради тебе! Від цього залежить наше життя, твоє й моє. Якщо ми зараз підемо звідси, все буде добре. Якщо ти увійдеш до цього будинку — між нами все скінчиться».

Говорила Еффі так палко і в її голосі було стільки безнадії, що я заляк у нерішучості.

«Я повірю тобі, але за однієї умови, — нарешті сказав я. — Я хочу, щоб із цієї хвилини це все скінчилось. Якщо хочеш, можеш нічого не розповідати, але ти маєш пообіцяти, що нічні прогулянки припиняться. Я вибачу тобі, якщо ти даси слово, що цього більше ніколи не буде». — «Я знала, що ти повіриш мені! — з надзвичайною полегкістю вигукнула Еффі. — Усе буде так, як ти схочеш. Ходімо мерщій додому».

Не відпускаючи мій рукав, вона повела мене геть від котеджу. Коли ми трохи відійшли, я озирнувся. З верхнього вікна на нас дивилося скам'яніле жовте обличчя. Що могло бути між моєю дружиною та цією істотою? Я знав, що моє серце не знатиме спокою, доки я не дістану відповіді.

Наступні два дні я нікуди не їздив, і дружина, схоже, виконувала умови нашої угоди: вона зовсім не виходила з дому. Але третього дня я вже мав доказ того, що вона порушила свою обітницю.

Того дня я поїхав до міста, але повернувся не тим потягом, який вирушав о третій тридцять шість, як це робив зазвичай, а дещо раніше, о другій сорок. Увійшовши до будинку, я зіткнувся зі служницею, яка, побачивши мене, застигла наче прикипіла до місця.

«А де господиня?» — запитав я. «Здається, пішла на прогулянку», — тремтливим голосом вимовила вона.

Я метнувся нагору, воліючи переконатися, що Еффі немає вдома. Випадково глянувши у вікно, я помітив, що служниця, з якою я тільки-но розмовляв, мчить навпростець через поле до котеджу. Усе відразу

стало зрозумілим: дружина знову пішла до того будинку й попросила служницю сповістити її, якщо я раптом повернусь. Охоплений гнівом, я кинувся вниз, збираючись раз і назавжди покінчити із цією справою. Дружину та служницю я зустрів на путівці — вони поспіхом повертались, але я навіть не зупинився, щоб поговорити з ними. Ніщо не могло зупинити мене тієї миті. Діставшись котеджу, я навіть не постукав. Рвонув на себе двері й увірвався в коридор.

Унизу було тихо. В кухні на вогні стояв чайник, у кошику, скрутившись калачиком, спав великий чорний кіт. Непривітної жінки ніде не було видно. Я вбіг до іншої кімнати, але там нікого не було. Тоді я кинувся нагору, але й там нікого не знайшов. Будинок був порожнім! Кімнати були обставлені грубувато й просто, і лишень одна — та, у вікні якої я бачив дивне обличчя, мала відбиток доброго смаку. Тож мої підозри спалахнули з новою силою, оскільки на каміновій полиці я побачив фотокартку своєї дружини на весь зріст. Цей знімок був зроблений усього три місяці тому на моє прохання, і тут стояла його копія.

Я не залишав котеджу доти, доки не переконався, що там нікого немає. Додому я повернувся з важким серцем. Ніколи ще мені не було так гірко. Дружина чекала на мене в холі, але я, мовчки пройшовши повз неї, попрямував до свого кабінету. Еффі встигла увійти слідом, перш аніж я замкнув двері.

«Джеку, я не дотримала обіцянки, — сказала вона. — Але якби ти знав усе, ти б вибачив мені». — «Так розкажи мені!» — закричав я. «Не можу, Джеку!» — простогнала вона. «Доки я не дізнаюся, хто живе в цьому будинку й кому ти подарувала свою фотокартку, я не можу тобі довіряти», — відрубав я і пішов з дому.

Це відбулося вчора, містере Голмс, відтоді я не бачив Еффі. Я так вражений, що просто не знаю, що робити далі. Сьогодні вранці мені раптом спало на думку, що саме ви є тією людиною, яка може мені допомогти. Я цілком вам довіряю. Якщо я щось випустив, ставте будь-які запитання. Тільки благаю, скажіть, що мені робити?

Ми з Голмсом слухали з надзвичайною цікавістю. Містер Мунро розповідав свою історію з невимовним хвилюванням. Коли він закінчив, Голмс якийсь час сидів мовчки.

— Скажіть, — нарешті заговорив він, — а ви впевнені, що бачили у вікні саме людське обличчя?

— Обидва рази відстань була досить великою, тому я не можу стверджувати напевно. Мене вразив його неприродний колір і застиглий вираз. Тільки-но я наближався, обличчя відразу ж зникало.

— Як давно ваша дружина попросила у вас сто фунтів?

— Близько двох місяців.

— Ви коли-небудь бачили фотографію її першого чоловіка?

— Ні. Невдовзі після його смерті всі папери дружини згоріли в Атланті під час пожежі.

— Але ж свідоцтво про смерть збереглося, ви згадували, що бачили його.

— Це був дублікат, зроблений уже після пожежі.

— Ви зустрічалися з кимось, хто був би знайомий з нею в Америці?

— Ні.

— І листів звідти вона не отримувала?

— Ніколи.

— Дякую вам. Тепер мені треба трохи подумати. Якщо мешканці котеджу втекли, у нас можуть виникнути труднощі. Але якщо вони вчора на час залишили будинок, оскільки були попереджені про ваше наближення, ми легко з усім розберемося. Моя порада така: повертайтеся до Норбері й уважно придивіться до вікон котеджу. Якщо переконаєтеся, що його мешканці на місці, не намагайтесь потрапити всередину, а відправте нам телеграму. Ми прибудемо впродовж години й розглянемо цю справу.

— А якщо там нікого немає?

— Тоді я приїду завтра й ми з вами обговоримо наші подальші дії. Найголовніше: не варто хвилюватися, доки ви не переконані, що на це є причини.

— Боюся, справи кепські, Ватсоне, — зітхнув мій друг, зачинивши двері за містером Мунро. — Що ви про це думаєте?

— Неприємна історія.

— Схоже на шантаж.

— А хто, по-вашому, шантажист?

— Швидше за все, та істота, яка мешкає в пристойно обставленій кімнаті й тримає на камінній полиці фотографію місіс Мунро. Слово честі, Ватсоне, мене дуже цікавить це примарне обличчя!

— У вас уже є гіпотеза?

— Так, попередня. І я буду дуже здивований, якщо вона не підтвердиться. У котеджі мешкає перший чоловік місіс Мунро.

— І чому ви так гадаєте?

— А як іще пояснити її палке небажання пускати туди теперішнього чоловіка? Справа є приблизно такою. В Америці ця жінка вийшла заміж. Потім з її чоловіком щось трапилося — припустімо, він заразився якоюсь жахливою хворобою або втратив розум. Вона вирішує тікати від нього, повертається до Англії, змінює ім'я та починає нове життя, вважаючи, що більше ні про що хвилюватися. Потім її адреса якимось чином стає відомою першому чоловікові або якійсь жінці, котра хоче використати нещасного інваліда у своїх цілях. Хтось із них пише дружині Мунро листа з погрозою розкрити її таємницю, і та бере в чоловіка сто фунтів, щоб відкупитися від шантажистів. Цього недосить, і вони все одно приїждять до Англії. Коли чоловік повідомляє місіс Мунро, що в сусідньому котеджі оселилися нові мешканці, вона розуміє, що це ті самі люди. Дочекавшись, поки її чоловік засне, жінка вислизає з дому, мчить до котеджу, щоб умовити шантажистів дати їй спокій. Нічого не домігшись, вона повертається туди наступного дня і, виходячи з котеджу, настовхується на чоловіка. Вона клянеться більше туди не ходити, але бажання позбутися страшних сусідів не дає їй спокою, і вже за два дні вона звершує нову спробу. Можливо, на вимогу шантажистів вона й приносить свою фотографію. Розмову в котеджі порушує служниця. Вона повідомляє, що містер Мунро повернувся додому, і місіс Мунро, розуміючи, що з хвилини на хвилину з'явиться він сам, виводить мешканців будинку через задні двері й ховає їх у сосновому лісі, який розташовується неподалік. Ось чому містер Мунро нікого там не знайшов. А втім, я дуже здивуюсь, якщо сьогодні з'ясується, що будинок, як і раніше, порожній. Як вам моя версія?

— Усе це лише припущення.

— Принаймні, всі факти дістають пояснення. Якщо впливуть нові подробиці, ми матимемо час внести поправки. А зараз залишається тільки чекати на звістки з Норбері.

Чекати довелось недовго. Телеграму доставили, тільки-но ми допили чай. «Котедж знову залюднений, — було сказано в ній. — Знову бачив у вікні обличчя. Буду зустрічати потяг о сьомій. До вашого приїзду нічого не розпочинаю».

Містер Мунро очікував нас на платформі. Щойно ми вийшли з вагона, як він кинувся до нас, і ми побачили, що він блідий і вкрай схвильований.

— Вони все ще там, містере Голмс. — Мунро схопив мого друга за лікоть. — Дорогою сюди я бачив світло у вікнах.

— І що ви збираєтесь робити? — запитав Голмс, коли ми вийшли на дорогу.

— Увірвуся в будинок і з'ясую, хто там ховається. Я б хотів, аби ви при цьому були присутніми як свідки.

— І ви готові зробити це, попри слова дружини, що розкривати цю таємницю не на вашу користь?

— Так, готовий.

— Ну що ж, як на мене, ви маєте таке право. Правда є кращою, ніж невизначеність. Відразу ж підіймайтеся нагору. Звісно, наші дії йдуть урозріз із законом, але, я думаю, справа варта того.

Вечір видався темним, мжичило. З головної дороги ми звернули на вузький путівець, обсаджений густими кущами. Містер Мунро впевнено крокував попереду, а ми мовчки прямували за ним, намагаючись не відставати.

— Там мій будинок, — прошепотів він, указуючи на вогник, що миготів між гілками дерев. — А ось цей котедж, до якого я збираюсь увійти.

Путівець, описуючи дугу, вивів нас до будинку. Жовтий промінь, що падав на землю, свідчив, що двері котеджу прочинено. Одне з вікон верхнього поверху було яскраво освітлене. Раптом по фіранці, що затуляла вікно, промайнула тінь.

— Бачите! — вигукнув Мунро. — Там хтось є! Ходіть за мною, зараз ми про все дізнаємося.

Ми підійшли до дверей, але тієї-таки миті із сутінок виникла жіноча постать і ступила на освітлену доріжку. В темряві я не міг бачити її обличчя, але помітив, як благально вона склала руки.

— Заради всього святого, не роби цього, Джеку! — вигукнула вона. — Я знала, що ти приїдеш сюди цієї ночі. Довірся мені, любий, і тобі ніколи не доведеться шкодувати про це.

— Я надто довго вірив тобі, Бффі! — огризнувся Мунро. — Дай мені пройти! Я з друзями, й ми намагаємось покінчити із цим раз і назавжди!

Він відсунув дружину вбік і рушив до будинку. Коли Мунро рвучко розчахнув двері, назустріч йому вибігла інша жінка та спробувала загородити прохід, але він відштовхнув її, і наступної миті ми вже підіймалися сходами. Нарешті Мунро вскочив до освітленої кімнати другого поверху.

Це було невелике, але затишне приміщення. Його освітлювали дві свічки на столі й дві на каміні. У кутку, нахилившись над письмовим столом, сиділа маленька дівчинка. Обличчя її не було видно, бо коли ми увійшли до кімнати, дівчинка дивилася вбік, але ми розгледіли, що на ній одягнена червона сукня й довгі, по лікоть, білі рукавички. Коли дівчинка повернулась, я мимохіть зойкнув. Обличчя її було жахливого мертвенного кольору та здавалося виліпленим із глини. Але наступної миті загадка розв'язалася. Голмс, сміючись, підійшов до дівчинки, провів рукою в неї за вухом, маска зіскочила, і перед нами виникло чорне як вугілля обличчя маленької негритянки. Злегка розкривши рота, в якому блищали білосніжні зубки, дівча здивовано спостерігало за нашими перекошеними фізіономіями. Мунро застиг нерухомо, вхопившись рукою за горло.

— Боже мій! — нарешті вигукнув він. — Що це означає?

— Я поясню. — До кімнати рішуче ступила його дружина. Губи її були міцно стиснуті, голова погордливо піднесена. — Я намагалася відрадити тебе, але ти вчинив по-своєму. Тепер нам конче слід вирішити, що буде далі. Мій чоловік помер в Атланті. Але дитина вижила.

— Твоя дитина?

Бффі зняла зі своєї шиї срібний медальйон, натиснула на пружинку, і його кришка відскочила. Всередині виявилася фотографія надзвичайно вродливого чоловіка, риси обличчя якого безпомилково вказували в ньому нащадка африканців.

— Це Джон Геброн з Атланти, — сказала леді. — Я вийшла за нього тому, що більш шляхетного чоловіка тамтешня земля ще не бачила, і, доки він був живий, жодного разу не пошкодувала про це. Нам не поталанило, що в нашій дитині запанували ознаки його раси, але таке буває часто. Маленька Люсі значно темніша за свого батька. Але хоч би якою вона була, темною чи світлою, це моя донечка.

Після цих слів дівча підбігло до жінки й уткнулося в її сукню.

— Я залишила її в Америці лише тому, — вела далі місіс Мунро, — що в неї слабке здоров'я й зміна клімату могла зашкодити їй. Я довірила Люсі відданій служниці, але ні на мить у мене й гадки не було відмовитись від дитини. Коли ми з тобою зустрілися, Джеку, і я зрозуміла, що кохаю тебе, я побоялася розповісти тобі про все. І даруй мені Боже, я боялась тебе втратити, і мені забракло мужності. Мені довелось обирати між тобою та нею, і я обрала тебе. Три роки я приховувала її існування, але підтримувала зв'язок із нянькою і знала, що з Люсі все гаразд. Нарешті я не витримала та зважилася привезти її сюди хоч на кілька тижнів. Я відправила няні сто фунтів і дала їй вказівку винайняти котедж. З обережності я звеліла вдень не випускати дитину на вулицю й закривати обличчя та ручки Люсі, щоб округою не поповзли чутки про чорношкіру дитину. Може, я й справді втратила голову зі страху, що ти дізнаєшся правду. Тепер ти знаєш усе, і я запитую тебе, що буде з нами, — з дитиною й зі мною?

Зчепивши руки, місіс Мунро застигла, очікуючи відповіді.

Пройшло не менше як десять хвилин, перш аніж її чоловік порушив мовчанку, і мені й досі дає насолоду згадка про його відповідь. Мунро підняв дівчинку, поцілував і простяг руку дружині.

— Поговорімо про це вдома, там набагато затишніше, — сказав він і повернувся до дверей. — Я не ідеальна людина, Еффі, але й не негідник.

Поки ми всією компанією йшли по дорозі, Голмс штовхнув мене в бік.

— Здається, — шепнув він, — ми радше потрібні в Лондоні, ніж у Норбері.

Більше про цю справу він не промовив ані слова аж до пізнього вечора.

— Ватсоне, — звернувся Голмс до мене, коли із запаленою свічкою в руці вже відчиняв двері своєї спальні, — якщо ви коли-небудь помітите, що я починаю гнути кирпичу, просто шепніть мені: «Норбері». Я буду вам удячний.

Біржовий маклер

Невдовзі після одруження я придбав лікарську практику в Падингтоні. Старому лікареві Фаркару, в якого я її купив, вона колись приносила непоганий прибуток, але вік і власні хвороби лікаря значно зменшили кількість його пацієнтів. Люди зазвичай скептично ставляться до медика, чиї ліки не можуть зцілити його самого. Я тоді був молодим, упевненим у собі та сповненим сили, і тому вважав, що за кілька років зможу знову зробити це місце так само прибутковим, як у кращі роки.

Узявшись до справи, я на три місяці з головою поринув у роботу і майже не зустрічався з Шерлоком Голмсом. У мене просто не було часу навідатися на Бейкер-стрит, а сам він зрідка виходив із дому. Тому я був неабияк здивований, коли одного червневого ранку, всівшись після сніданку почитати «Британський медичний журнал», почув дзеленчання дверного дзвіночка та високий, трохи рипучий голос мого старого друга.

— Ватсоне, друже, — проговорив Голмс, увійшовши до кімнати.
— Який я радий бачити вас! Напевне, і місіс Ватсон жива-здорова?

— Дякую, ми обоє чудово відчуваємося, — сказав я, потискаючи йому руку.

— І сподіваюся, — докинув мій гість, уможуваючись у крісло-гойдалку, — що з вашою медичною практикою ви не втратили цікавості до загадок.

— Навпаки! — вигукнув я. — Ось тільки вчора увечері впорядковував старі записи.

— А що, як я запропоную вам поповнити вашу колекцію пригод прямо сьогодні?

— Залюбки!

— А як же ваша практика?

— Я іноді заміню сусіда-лікаря, коли йому необхідно кудись поїхати. Він буде радий повернути мені борг.

— Пречудово! — вигукнув Голмс, відкинувшись на спинку крісла й уважно мене розглядаючи. — Бачу, ви нещодавно нездужали. Застуда, та ще й улітку, завжди знесилює.

— Дійсно, минулого тижня я три дні пролежав удома з температурою. Проте я гадав, що хвороба не залишила і сліду.

— Ви й справді виглядаєте зовсім здоровим та сповненим сил.

— А яким же чином ви здогадалися?

— Не мені вам розповідати про мої методи, друже.

— Логічний ланцюжок?

— Саме так. І розпочав я з ваших домашніх черевиків.

Я здивовано глипнув на нові домашні черевики з лакованої шкіри.

— А як вам вдалося...

— Черевики нові, — випередив мене Голмс. — Швидше за все, ви купили їх тижнів зо два тому. Подошви, які ви виставили про людське око, злегка підпалено. Спочатку я вирішив, що вони змокли, а потім підсмажились у сушарці, а потім помітив під підбором паперовий ярличок із маркою торговця. Від вологи наличка неодмінно б відклеїлася. Значить, ви сиділи біля каміна, простягнувши ноги до самого вогню, а здорова людина влітку ніколи б не стала цього робити.

Як завжди, після пояснень ланцюжок висновків Голмса видався дуже простим. Вловивши мою думку, він з удаваним смутком зітхнув.

— Пора б мені позбутися звички все пояснювати, — сказав він. — Готові висновки без усіляких пояснень справляють куди більше враження. Отже, ви готові їхати зі мною до Бірмінгема?

— Авжеж. Розкажіть про справу.

— Про все дізнаєтесь у потязі. Клієнт чекає на мене надворі в екіпажі.

— Хвилинку. — Я черкнув записку сусіду-лікареві, збігав нагору пояснити дружині, що трапилось, і наздогнав Голмса, коли він уже сідав у кеб.

Мій друг відрекомендував мене джентльменові, який сидів у кебі. Містер Голл Пікрофт виявився юнаком із гарною статуєю, відкритим обличчям та тонкими світлими вусиками. На ньому красувався циліндр, а костюм був чорним, строгого крою, що виказувало в містерові Пікрофті завсідника Сіті. Напевне він належав до того прошарку молодих людей, яких зневажливо прозивають «кокні», хоча саме вони є найкращими атлетами та спортсменами Британських островів. Кругле рум'яне обличчя пашіло енергією й завзяттям, тільки куточки рота, як мені здалося, були трохи опущені. Про те, що привело

містера Пікрофта до Шерлока Голмса, я дізнався лише тоді, коли поїзд рушив.

— Їхати нам трохи більше ніж годину, — зауважив Голмс. — Я хочу, щоб ви, містере Пікрофт, повторили для мого друга історію, яка сталася з вами. Ще краще, якщо ви пригадаєте додаткові подробиці. Ватсоне, я поки не можу сказати, прикрасить ця справа вашу колекцію чи навпаки, але, принаймні, вона має незвичні, навіть шокуючі деталі, які вам завжди були до смаку. Прошу, містере Пікрофт, я більше вас не перебиватиму.

— Найгіршим у цій історії є те, — почав наш супутник, — що я удав із себе заплішеного дурня. Звісно, по-іншому я вчинити не міг, але, якщо мене відлучать від корита і я нічого не отримаю натомість, ось тоді я буду несосвітеним віслюком. Я поганенький оповідач, докторе Ватсон, але доповідаю все, як було.

Служив я маклером у біржовій конторі «Коксон-енд-Вудгаус» у Дрейперс-гарденс, але навесні цього року, коли луснула венесуельська позика, фірма пішла за димом. Відпрацював я там п'ять років. Старий Коксон написав мені просто приголомшливу рекомендацію, але мене, як і всіх інших службовців, звільнили. Я потикався до різних місць, але зараз безробітними маклерами, хоч греблю гати, тому вільного місця не знайшлось. У Коксона я заробляв по три фунти на тиждень і відклав на чорний день сімдесят фунтів, але гроші ці швидко скінчилися. Ні на що було навіть марок і конвертів купити, щоб розсилати листи за оголошеннями. Я стоптав останні черевики, оббиваючи пороги всіляких контор, але так нічого й не знайшов.

Нарешті я дізнався, що є вільне місце в «Моусон-енд-Уїльямс», великій фірмі на Ломбард-стрит. Повірте, це один із найбагатших закладів такого штабу в усьому Лондоні. В оголошенні було вказано, що розглядаються лише заяви, надіслані поштою. Ну, я й послав свою рекомендацію, навіть не сподіваючись отримати відповідь. Проте відповідь надійшла. У ній було сказано, що, коли я з'явлюся наступного понеділка, то зможу відразу ж узятися до виконання своїх обов'язків за умови, що їх задовольнить мій зовнішній вигляд. Загалом, цього разу мені поталанило, і я був на сьомому небі від щастя. Платня там була навіть на фунт вищою, ніж у Коксона, а обов'язки ті ж самі.

Тут починаються дуже дивні речі. Мешкаю я в невеличкій квартирі на Поттерстеррас, це біля Гампстеда. Того вечора, коли одержав листа, сидів я, попихкуючи цигаркою, і ось стукає хазяйка пансіону з візитівкою, на якій написано: «Артур Піннер. Фінансовий агент». Чоловіка на таке ім'я я не знав, але все одно попросив хазяйку провести його до мене. Це був темноволосий чоловік із чорною бородою й лиснючим носом. Він метушився, говорив швидко, як людина, котра знає ціну часу.

«Містер Голл Пікрофт?» — запитав він. «Так, сер», — сказав я, присуваючи йому стілець. «Попереднє місце роботи — „Коксон-енд-Вудгаус“?» — «Так, сер». — «А тепер зарахований до штату Моусона?» — «Правильно». — «Що ж, — сказав він. — Річ у тому, що до мене дійшли разючі оповіді про ваш хист. Пам'ятаєте Паркера, колишнього управителя Коксона? Він постійно вас згадує».

Чути таке приємно. У конторі мене цінували, але я не підозрював, що про мене ходять розмови.

«Маєте гарну пам'ять?» — запитав Піннер. «Звичайну», — ніяково відповів я. «Після звільнення ви займалися фінансовою діяльністю?» — продовжував гість своє розпитування. — «Стежив за зведеннями з фондових бірж». — «Одразу видно справжнього маклера! — вигукнув він. — Не заперечуєте, якщо я влаштую вам невелику перевірку? Ну-мо — курс ейрширських акцій?» — «Сто шість із четвертиною — сто п'ять і сім восьмих». — «А новозеландські об'єднані?» — «Сто чотири». — «Дивовижно! — закричав Артур Піннер, сплеснувши руками. — Усе так, як мені й розповідали. Хлопчику мій, ви надто хороші, щоб працювати звичайним маклером у Моусона!»

Я тільки рота роззявив.

«Знаєте, — пробурмотів я, — я витратив багато сил, щоб знайти місце, і мені не хотілося б від нього відмовлятися». — «Друзяко, та з вашими здібностями, це все одно що з гармати по горобцях стріляти! Моя пропозиція, певно, може здаватися дуже скромною, але порівняно з тим, що ви матимете у Моусона, це небо й земля. Вам на коли призначено?» — «На понеділок». — «Думаю, ви туди не підете». — «Не піду?» — «Так, сер. До того часу ви вже обіймете посаду комерційного директора „Франко-Мідландської компанії залізних виробів“, що має сто тридцять чотири відділення в містах і селах Франції».

Мені забило дух.

«Ніколи про таку не чув», — сказав я. «Не дивно. Компанія не кричить про свої успіхи на кожному кроці, бо її статутний капітал сформований із приватних вкладів, і тепер вона приносить дуже хороший дохід, а тому й не допускає чужинців. Мій брат, Гаррі Піннер, є одним із засновників. Знаючи, що я збираюсь повертатися до Лондона, він попросив підшукати вправного фахівця. Ми можемо запропонувати вам усього п'ятсот фунтів на рік, але це тільки початок».

Я не повірив своїм вухам.

«П'ятсот фунтів на рік!» — «Додатково ви будете мати один процент із кожної угоди, підписаної вашими агентами, а це, можете повірити, виллється в суму куди більшу». — «Та ж я геть зовсім не розуміюся на залізних виробках». — «Яка різниця, адже ви — прекрасний фінансист».

У мене голова паморочилася, але я все ж таки засумнівався.

«Буду з вами відвертим, — сказав я. — У Моусона мені обіцяли лише двісті фунтів, однак це — фірма відома, з хорошою репутацією, а про ваші франко-мідландські вироби я знаю так мало, що...» — «Молодець! — закричав Артур Піннер і ледве не поліз обійматися. — Ви — саме та людина, яка нам потрібна! Відразу видно хватку. Ось сто фунтів, і, якщо ми домовилися, забирайте їх як аванс». — «Чудово, — відповів я. — Коли розпочинати роботу?» — «Завтра о першій будьте в Бірмінгемі, — сказав він. — Ось записка, віддасте її моєму братові. Знайдете його за адресою Корпорейшн-стрит, 1266, там компанія тимчасово винаймає помешкання». — «Містере Піннер, я не маю слів, щоб висловити свою вдячність», — сказав я. «Не варто, хлопчику мій. Ви на це заслуговуєте. Залишилося владнати дрібні формальності. Ось аркуш паперу, будь ласка, напишіть „Згоден виконувати обов'язки комерційного директора компанії з обмеженою відповідальністю „Франко-Мидландські залізні вироби“ з мінімальною платнею 500 фунтів стерлінгів на рік“».

Я зробив те, що просив містер Піннер, і він сховав папір у кишеню.

«І ще дещо, — додав він. — Як ви вчините з Моусоном?»

На радощах я і думати забув про Моусона.

«Надішлю їм письмову відмову», — відповів я. «А ось цього робити не варто. У мене через вас вийшла суперечка з їхнім

менеджером. Коли я почав розпитувати його про вас, він звинуватив мене в тому, що я хочу переманити у них фахівця. Тоді я теж злегка скипів. „Хочете мати хороших працівників, платіть їм гідну зарплатню!“ — сказав я йому. „Він швидше погодиться на нашу маленьку ставку, ніж на вашу велику“, — заявив він мені у відповідь. „Ставлю п'ять фунтів, — сказав тоді я, — що, коли він дізнається про мою пропозицію, ви від нього більше жодного звука не почуєте“. — „Прийнято, — відповів менеджер. — Ми витягли його зі смітника, тож просто так він нас не зречеться“. — „Так і висловився“. — „Який мерзотник! — обурився я. — Не буду я їм нічого писати, якщо ви так радите“. — „Значить, обіцяєте не писати? Чудово! — сказав Артур Піннер, підводячись. — Так не забудьте, вам призначено завтра на першу дня. Успіху вам“».

Ось і вся розмова. Можете собі уявити, докторе, як я зрадів такому успіхові. Я півночі не спав і зранку першим же потягом вирушив до Бірмінгема. Речі я залишив у готелі на Нью-стрит і попрямував за вказаною адресою.

З'явився я за чверть години до призначеного часу, але вирішив, що біди в цьому немає. Будинок 1266 був затиснутий між двома великими магазинами. Увійшовши, я побачив кручені сходи та безліч квартир, що здавалися під контори й кабінети. Унизу висів список усіх, хто винаймає приміщення, але «Франко-Мідландської компанії залізних виробів» там не було. Я зомлів — невже мене обдурили, але тут до мене підійшов чоловік, дуже схожий на Артура Піннера: та сама статура, такий самий голос, тільки волосся він мав трохи світліше.

«Ви містер Голл Пікрофт?» — звернувся чоловік до мене. «Так», — відповів я. «На вас я й чекаю, але ви прибули раніше від призначеного часу. Сьогодні вранці я одержав листа від брата, він просто-таки дифірамби вам співає». — «А я якраз шукав ваш кабінет». — «Нас поки що немає в списку, бо ми тільки минулого тижня винайняли приміщення. Ходіть зі мною, все обговоримо нагорі».

Ми вибралися довжелезними сходами під самісінький дах. Там було декілька порожніх маленьких кімнаток, запорошених, без килимів і фіранок. Я ж собі уявляв простору залу з блискучими столами й цілою навалою клерків, а там із меблів були два стільці, маленький столик і кошик для сміття. На столі лежала рахівниця. Я, зізнаюсь, дещо розгубився.

«Не дивуйтеся, містере Пікрофт, — сказав мій новий знайомий, — Рим будувався не за один день. Грошей у нашої компанії вистачає, але ми прагнемо витратити їх не на утримання розкішних кабінетів. Сідайте. Записка від брата у вас?»

Я подав йому записку, і він уважно її прочитав.

«Ви, схоже, просто вразили Артура, — вимовив Гаррі Піннер. — А він, варто зазначити, прискіпливий. І я, схоже, дослухаюсь його поради. Можете вважати, що вас прийнято». — «Що входить до моїх обов'язків?» — спитав я. «Ви очолите нове відділення в Парижі, яке буде займатися постачанням англійського посуду в крамниці наших ста тридцяти чотирьох агентів у Франції. Договір буде підписано впродовж тижня. Поки залишайтесь у Бірмінгемі, займетеся справою». — «Якою?»

Він дістав із шухляди столу грубезний том у червоній обкладинці.

«Це адресна книга Парижа, — сказав він. — Біля кожного прізвища вказано рід занять. Випишіть імена й адреси усіх торговців залізними виробами». — «Але ж існують спеціалізовані довідники. Може, варто пошукати один із них?» — запропонував я. «Вони недосить надійні. Робіть те, про що я вас прошу. Результати надайте мені в понеділок до півдня. На все добре, містере Пікрофт. Сподіваюся, на вас чекає велике майбутнє в нашій компанії».

Я повернувся до готелю з книгою під пахвою та безліччю сумнівів у душі. З одного боку, мене прийняли на роботу, в кишені лежало сто фунтів, однак у мене залишилось не дуже гарне враження про моїх роботодавців. Але я вирішив: нехай буде як буде — і взявся до роботи. Всю неділю я морочився з довідником, але до понеділка дійшов лише до букви «Н». Я пішов до свого нового начальника, який сидів у тій-таки порожній кімнаті, й одержав указівку працювати далі, а в середу з'явитися знову. До середи я не впорався, й дістав термінування до п'ятниці, а значить до вчорашнього дня. У п'ятницю я здав містерові Гаррі Піннеру роботу повністю.

«Дуже дякую, — сказав він. — Цей список буде для мене вельми корисним». — «Так, із ним довелось поморочитися», — сказав я. «Тепер я хочу, щоб ви склали перелік меблевих магазинів. У них також торгують посудом». — «Добре». — «І зайдіть до мене завтра близько сьомої, розкажете, як просувається справа. Тільки не перестарайтеся. Попрацюєте, а увечері сходіть до мюзик-холу».

Він осміхнувся, і я помітив, що на другому зубі зліва у нього стоїть велика золота пломба.

Шерлок Голмс потер руки, а я здивовано вступився в нашого клієнта.

— Розумієте, лікарю Ватсон, — пояснив він. — Коли ми розмовляли з тим типом у Лондоні, в його роті я бачив точнісінько таку пломбу на тому самому зубі. Ці двоє відрізнялись один від одного лише тим, що можна змінити за допомогою бритви або перуки, а статура й голос у них однаковісінькі. Загалом, я зрозумів, що це одна й та сама людина. Потім він випровадив мене з контори, і я вийшов на вулицю в цілковитій розгубленості.

Я повернувся до готелю, сунув голову під кран і намагався зрозуміти, що відбувається. Навіщо він відправив мене з Лондона в Бірмінгем? Навіщо приїхав туди сам? Для чого йому знадобилося писати листа самому собі? Нісенітниця якась! Аж потім мене раптово осяяло, що загадка, яка мені не під силу, для містера Шерлока Голмса — легка справа. Увечері я сів у поїзд, уранці приїхав до Лондона, і тепер разом із вами, джентльмени, повертаюся до Бірмінгема.

Коли маклер закінчив цю дивну історію, в купе ненадовго запанувало мовчання. Потім Шерлок Голмс відкинувся на м'яку спинку сидіння і з виразом гурмана, що зробив перший ковток рідкісного вина, покосився на мене.

— Цікаво, чи не правда, Ватсоне? — сказав він. — Думаю, ви погодитесь, що розмова з містером Артуром-Гаррі Піннером у конторі компанії «Франко-Мідландських залізних виробів» буде цікавою для нас обох.

— Але як це влаштувати?

— Дуже просто, — втрутився в розмову Голл Пікрофт. — Ви є моїми друзями й шукаєте роботу. Буде цілком природно, якщо я приведу вас до виконавчого директора.

— Згоден, — кивнув Голмс. — Кортить особисто поглянути на цього пана та спробувати збагнути, яку гру він замислив. Друже мій, скажіть, чим іще ви могли привернути до себе його увагу? Або, може... — Тут він замовк і просидів до Бірмінгема із відсутнім поглядом, дивлячись у вікно. Ми знову почули його голос тільки на Нью-стрит.

Близько семи вечора ми втрюх стояли на Корпорейшн-стрит.

— Немає сенсу підійматися завчасно, — сказав наш клієнт. — Він явно приходить туди тільки для того, щоб зустрітися зі мною. Ми нікого там не знайдемо... О, дивіться! — раптом вигукнув Пікрофт. — Ось він іде.

Він указав на приземкуватого чоловіка в добротному костюмі, який крокував протилежною стороною вулиці. Помітивши хлопчика, який продавав свіжий випуск вечірньої газети, чоловік перебіг через вулицю, спритно лавіруючи між кебами, купив газету та зник у дверях.

— Що я вам казав! — просяяв наш клієнт. — У будинку, куди він увійшов, якраз і розташована контора. Йдіть за мною!

Простуючи за ним, ми піднялися на п'ятий поверх і зупинились біля прочинених дверей. Пікрофт постукав, і ми переступили поріг порожньої кімнати — точно такої, як змалював наш клієнт. За єдиним столом сидів чоловік, за яким ми спостерігали на вулиці. Перед ним лежала розгорнута газета. Але коли він звернув на нас погляд, я побачив очі, сповнені надзвичайної скорботи й жаху. Такого жаху, ніби для нього настала фатальна хвилина. Лоб чоловіка блищав від поту, а витріщені очі шалено бігали. Він зиркнув на свого працівника так, наче бачив уперше в житті, й зі здивованого обличчя нашого супутника я зрозумів, що відбувається щось незвичне.

— Що з вами, містере Піннер? — закричав Голл Пікрофт. — Вам зле?

— Так, щось мені недобре. — Чоловік обливав пересохлі губи. Йому ледве вдалось опанувати себе. — Що це за пани з вами?

— Це містер Гарріс із Бермендсі, а це містер Прайс, він місцевий, з Бірмінгема. Вони мої друзі, досвідчені фахівці, але не так давно залишились без роботи й сподіваються, що, можливо, у вас знайдеться вакантне місце.

— Цілком можливо, цілком можливо. — По обличчю містера Піннера промайнула дивна усмішка. — Чим ви займаєтесь, містере Гарріс?

— Я — бухгалтер, — сказав Голмс.

— Непогано, нам саме потрібні хороші бухгалтери. А ви, містере Прайс?

— Я — маклер.

— Що ж, я думаю, ми зможемо влаштувати вас у нашій компанії. Я вас відразу ж сповіщу. А тепер, прошу вас, залиште мене. Хай йому

біс, та йдіть уже!

Він так несподівано зірвався на крик, що ми з Голмсом обмінялися красномовними поглядами, а Голл Пікрофт ступив до столу.

— Містере Піннер, сьогодні ви мусили видати мені нове завдання, — сказав він.

— Так, так, звісно. — Чоловік уже опанував себе. — Затримайтеся на хвилинку. Ваші друзі також можуть зачекати тут. За три хвилини я буду до ваших послуг. — Він підвівся, чемно поклонився й вийшов крізь двері в дальньому кінці кімнати, ретельно причинивши їх за собою.

— Він не втече? — прошепотів Голмс.

— Це неможливо, — відгукнувся Пікрофт. — Двері ведуть до внутрішнього приміщення. Там немає виходу.

— А меблі там є?

— Учора не було.

— Гм, то що ж він там робить? Що його так вразило?

— Може, він вирішив, що ми з поліції? — припустив я.

Проте Голмс похитав головою.

— Він уже був наляканий, коли ми ввійшли. Мені здається, що...

Його слова були перервані стуком, що лунав із боку дверей, які вели до внутрішнього приміщення.

— Якого дідька він грюкає у власні двері? — здивувався маклер.

За секунду звук повторився, але ще дужче. Ми завмерли, вступившись у зачинені двері. Обличчя Голмса зробилось нерухомим, він напружено подався вперед. І тієї-таки миті з-за дверей почулося якесь булькання, наче хтось полоскав горло, потім щось квапливо зашкребло по дереву. Голмс зірвався з місця, штовхнув двері, але вони виявились замкненими. Уже втрюх ми налягли на них, одна із завіс хруснула, й ми увірвалися до кімнати. Вона була порожня.

Розгубленість наша тривала якусь мить. У кутку виявились ще одні двері. Голмс одним стрибком дістався їх і відчинив. Долі за дверима лежали піджак та жилет, а на гачку, вбитому в стіну, висів сам виконавчий директор «Франко-Мідландської компанії залізних виробів». Голова його жахливо нахилилась до грудей, а зігнуті в колінах ноги сіпалися. Звук, який перервав нашу розмову, видавали його підбори, що барабанили в перегородку. Не барившись ані секунди, я обхопив його за поперек і підняв, а Голмс із Пікрофтом

послабили зашморг, який глибоко врізався у складки ший. Потім ми перенесли Піннера до іншої кімнати й поклали на підлогу. Обличчя його залишалося синім, він дихав натужено, то втягаючи, то випинаючи розпухлі бузкові губи. Це була жалюгідна подоба тієї сповненої сили людини, з якою ми спілкувалися п'ять хвилин тому.

— Що ви скажете, Ватсоне? — запитав Голмс.

Нахилившись, я почав оглядати Піннера. Пульс був слабким і переривчастим, але дихання вирівнювалось, у вузьких щілинах під повіками поблискували білки очей.

— Ми встигли вчасно, — сказав я. — Ще б секунда-друга — і кінець. Тепер він виживе. Відчиніть вікно й подайте карафу. — Я розстебнув комір Піннера, хлюпнув водою йому в обличчя та взявся підіймати й опускати його руки, доки він не почав дихати рівно та глибоко. — Треба трішки зачекати, — додав я, обернувшись до друзів.

Голмс стояв біля столу, засунувши руки в кишені брюк та нахиливши голову.

— Думаю, час викликати поліцію, — проговорив він. — Хоча, чесно кажучи, я хотів би розібратися в цій справі, перш аніж зустрінуся з ними.

— Для мене це все — цілковита загадка, — почухав потилицю Пікрофт. — Якого дідька їм знадобилося тягти мене в Бірмінгем, а потім...

— Якраз саме із цим усе зрозуміло, — нетерпляче перебив Голмс. — Але такий несподіваний поворот...

— Чи не хочете ви сказати, що з усім, що відбувалося досі, ви розібрались?

— Це ж елементарно. Якщо відстежити перебіг подій і як слід проаналізувати факти, висновок напрошується сам собою.

— І який же висновок?

— У цій справі є дві вихідні точки. Перша — Пікрофта спонукали підписати документ, що з'єднає його з ніби процвітаючою компанією. Ви усвідомлюєте значення цього факту?

— Навряд чи.

— Навіщо це могло знадобитися? Зрозуміло, що не для дотримання формальностей. Такі питання зазвичай вирішують на словах, і не було жодної нагальної потреби відступати від загальноприйнятого правила. Мій юний друже, їм просто знадобився зразок вашого почерку.

— Але навіщо?

— Навіщо? Якщо ми знайдемо відповідь на це запитання, нам вдасться розплутати весь клубок. Мені спадає на думку лишень одна відповідь. Хтось хотів навчитися підробляти вашу руку, а для цього потрібен зразок. Тепер перейдімо до другого пункту.

Піннер наполегливо просив вас не посилати письмової відповіді в контору «Моусон-енд-Уільямс», іншими словами — він хотів, щоб менеджер тієї фірми був упевнений, ніби містер Голл Пікрофт, якого він у вічі не бачив, у понеділок уранці з'явиться на службу.

— Боже мій! — заволав наш клієнт. — Як же я сам не здогадався?

— Тепер ви розумієте, навіщо їм знадобився зразок вашого почерку? А раптом комусь спаде на думку порівняти почерк людини, що з'явилася замість вас, із почерком, яким заповнено анкету? Брехня відразу ж розкриється. Крім того, їм було важливо зробити так, щоб ви не мали змоги обдумати ситуацію й зустрітися з кимось, хто міг би розповісти вам, що в конторі Моусона працює ваш двійник. Тому вам видали аванс у сто фунтів, відправили подалі від Лондона й завантажили безглуздою роботою. Досить проста схема.

— Однак навіщо цьому чоловікові знадобилося видавати себе за власного брата?

— Це теж зрозуміло. У справу, напевно, вплутано лише дві особи. Один удає із себе вас у конторі фірми. Другий повинен був з'явитися до вас із пропозицією про роботу, але зважив, що для ролі роботодавця доведеться залучати когось третього, а цього йому не хотілося. Він поспіхом змінив зовнішність, сподіваючись, що зможе обкрутити вас кругом пальця. Якби не випадково помічена пломба, його план міг би спрацювати.

Голл Пікрофт сплеснув руками.

— Боже правий! — закричав він. — І чим же він займався, цей другий Голл Пікрофт, у «Моусон», поки мене тут водили за носа? Містере Голмс, скажіть, що мені робити?

— Необхідно телеграфувати до «Моусон».

— Щосуботи вони зачиняються опівдні.

— Напевне там є сторож або хтось із обслуги.

— Точно! Там постійно чергує охоронець — у них же зберігаються цінні папери. Я чув про це, коли працював у Лондоні.

— Чудово. Від нього ми й дізнаємося, чи все гаразд на фірмі та чи працює в них маклер під вашим іменем. Залишилося зрозуміти, чому, побачивши нас, один із пройдисвітів вийшов до іншої кімнати й повісився.

— Газета, — пролунав за нашими спинами хрипкий голос. Чоловік уже прийшов до тьми і тепер сидів долі, розтираючи багряну смугу на горлі.

— Газета! — закричав Голмс. — Який же я йолоп! Мені й на думку не спало, що всьому причиною є не наш візит, а газета! Там і треба шукати відповідь.

Він розгорнув газету й гукнув мене.

— Гляньте, Ватсоне, це останній випуск лондонської «Івнінг стандарт». Бачите заголовки: «Зухвалий злочин. Убивство на фірмі „Моусон-енд-Уїльямс“. Невдале пограбування сторіччя. Злочинця схоплено». Будь ласка, прочитайте це вголос.

Ось про що говорила стаття:

«Сьогодні в Сіті було здійснено зухвалу спробу пограбування, яка закінчилася смертю охоронця та затриманням злочинця. Декілька днів тому банкірський дім „Моусон-енд-Уїльямс“ одержав на зберігання цінні папери загальною вартістю понад мільйон фунтів стерлінгів. Управитель, розуміючи, яка відповідальність лягає на його плечі, розпорядився встановити в сховищах сейфи найновішої системи, крім того, вдень і вночі в будинку чергував озброєний охоронець. За неуточненими даними минулого тижня на роботу до фірми на посаду маклера було прийнято такого собі Голла Пікрофта. Виявилось, що під цим ім'ям ховався горезвісний Беддингтон, шахрай і зломщик, який нещодавно разом зі своїм братом вийшов на волю після п'яти років каторги. Якимось чином злочинцеві, котрий прикривався чужим ім'ям, удалося влаштуватися на роботу до головного офісу „Моусон-енд-Уїльямс“. Там він зумів роздобути зліпки з ключів і план приміщення для зберігання цінностей.

Згідно із запровадженням у „Моусон“ порядком, щосуботи клерки залишають робочі місця опівдні. Тому сержант Тусон із місцевого відділку поліції був здивований, побачивши, що з будинку фінансової компанії о двадцять хвилин на другу виходить чоловік із саквою в руках. Дивний пан викликав підозру в стража порядку, тому сержант вирішив піти за ним і через деякий час за допомогою констебля

Поллака зумів арештувати лиходія, що чинив відчайдушний опір. Практично відразу стало зрозуміло, що це вкрай зухвалий безпрецедентний за масштабами злочин. У саквояжі затриманого пана було виявлено облігації компанії „Америкен рейлуей“ загальною вартістю сто тисяч фунтів стерлінгів і велику кількість акцій вугільних та інших компаній. Під час огляду будинку знайдено тіло охоронця. Труп був схований усередині найбільш місткого з сейфів, де й пролежав би до ранку понеділка, якби не пильність сержанта Тусона. Потиличну частину черепа охоронця практично знесено страшним ударом коцюби. Не викликає сумніву, що Беддингтон потрапив до приміщення, удавши, буцімто забув щось на робочому місці, вбив охоронця, спустошив великий сейф і, сховавши здобич у саквояж, кинувся з будинку. Брат запеклого злочинця, який зазвичай працює з ним у парі, судячи з усього, в злочині участі не брав, але поліція робить усе можливе для встановлення його місцезнаходження».

— Що ж, ми можемо злегка спростити їм завдання, — сказав Голмс, дивлячись на жалюгідну постать, яка скорчилася біля вікна. — Ми з лікарем Ватсоном побудемо поки що з паном Беддингтоном, а ви, містере Пікрофт, спустіться, будь ласка, вниз і викличте поліцію.

«Глорія Скотт»

— Ватсоне, у мене зберігаються папери, на які вам варто глянути, — вимовив мій друг Шерлок Голмс одного зимового вечора, коли ми з ним влаштувалися у кріслах перед палахким каміном. — Це документи у справі «Глорії Скотт». Прочитавши ось цього листа, наприклад, мировий суддя Тревор від жаху дістав удар і помер, не приходячи до пам'яті.

Висунувши шухляду столу, Голмс дістав згорненого в трубку листа, розв'язав стрічку й передав листа мені. Це була записка, нашкрябана на потріпаному, пожовклому від часу аркуші.

«Гра вдалася. Партію закінчено, — говорилося в ній. — Старий гусак Гадсон дістав указівки, розповів про улов геть усе. Від лисиць рятуйте фазанів та й своє не забудьте життя».

Прочитавши це загадкове послання, я підвів очі на Голмса й побачив, що він не глузує, спостерігаючи за мною.

— Ви здивовані? — запитав він.

— Не розумію. Така записка, по-моєму, швидше здатна розсмішити, ніж злякати.

— Проте факт залишається фактом. Міцний чоловік похилого віку, прочитавши її, упав як підтятий.

— Але чому ви вирішили, що саме зараз варто звернути увагу на цю справу?

— Тому що це була моя перша справа.

Я багато разів намагався вивідати у свого друга, що саме спонукало його замислитися про кар'єру приватного детектива, але ніяк не таланило спонукати його на відвертість. Голмс зручніше вмовився в кріслі, розкурив люльку та якийсь час мовчки гортав папери.

— Я ніколи не розповідав вам про Віктора Тревора? — нарешті заговорив він. — Це єдиний друг, який у мене з'явився за роки навчання в університеті. Я, знаєте, ніколи не був компанійським хлопцем і вважав за краще увесь час сидіти у своїй кімнаті, тренуючи мозок. Окрім фехтування й боксу, спорт мене не приваблював, дослідження, якими я займався, нікого, окрім мене, не цікавили, а тому з однолітками у мене просто не було точок перетину. Тревор був

єдиною людиною, з якою я познайомився, і то випадково: одного разу, коли я йшов до церкви, його бультер'єр учепився мені в щиколотку.

Це, безумовно, не найкращий спосіб заводити друзів. Десять днів я пролежав у лікарні, а Тревор приходив мене відвідувати. Коли він з'явився вперше, ми розмовляли не більше як хвилину, але поступово його візити стали тривалішими, і до кінця семестру ми подружилися. Влітку він запросив мене погостювати в домі свого батька, який жив у Норфолку, в містечку Донніторп. Я вирішив, що цілком можу витратити на це місяць канікул, і прийняв запрошення.

Тревор-старший, землевласник і мировий суддя, був людиною небідною та шанованою. Донніторп — це навіть не містечко, а невелике село, розташоване в місцевості під назвою Бродз. Оселя Тревора виявилася старовинною спорудою з численними прибудовами. До неї вела красива алея. Навколо Донніторпа безліч озер, а тому там можна прекрасно полювати на качок і ловити рибу. Варто лише пригадати невелику, але тямущо дібрану бібліотеку та цілком стерпну їжу. В цілому, відпочинок у такому місці не дав би насолоди лише дуже вередливій людині.

Тревор-старший був удівцем, а мій друг — його єдиним сином. Я чув, що суддя мав іще й дочку, але вона померла від дифтериту під час поїздки до Бірмінгема. Батько Віктора відразу зацікавив мене. Це була людина без освіти, але наділена могутньою життєвою силою й надзвичайним інтелектом. Книги його не цікавили, зате він об'їздив півсвіту й чимало бачив. Виглядав він відмінно — міцний чоловік у розквіті літ із сильно засмаглим обвітреним обличчям та проникливими синіми очима.

Одного вечора невдовзі після мого приїзду ми, повечерявши, сиділи за портвейном, коли Тревор-молодший натякнув у розмові на мою звичку спостерігати й робити висновки. На той час у мене вже склалася певна система, хоча я ще не здогадувався, яку роль вона відіграє в моєму житті. Старий вирішив, що його син дуже перебільшує, змальовуючи мої здібності.

«Ну ж бо, містере Голмс, — добродушно посміюючись, звернувся до мене суддя. — Спробуйте-но що-небудь розповісти про мене, адже я підходящий об'єкт для ваших спостережень». — «Боюся, мені не вдасться здивувати вас, — відповів я. — Можу тільки сказати, що впродовж останніх дванадцяти місяців ви остерігались нападу».

Посмішка старого згасла, він здивовано втупився в мене.

«Так, це правда, — сказав він. — Знаєш, Вікторе, — він обернувся до сина, — коли ми заперли у в'язницю ту банду грабіжників, вони поклялися вирізати нас усіх. На сера Едварда Голлі й справді напали. Відтоді я поводжусь обережно, хоча ніяк не второпаю, яким чином ви про це здогадалися». — «У вас чудовий ціпок, — пояснив я. — З надпису на ньому я зрозумів, що палиця у вас не більше року. Проте ви просвердлили в ній отвір і залили його свинцем, щоб перетворити ціпок на зброю. Не думаю, щоб ви стали це робити, якби не боялися за своє життя». — «Щось іще?» — Тревор-старший знову посміхнувся. «Замолоду ви займались боксом». — «Теж правильно. Як ви про це дізналися? Ніс у мене в порядку». — «Ні, — сказав я. — Про це мені розповіли ваші вуха, а точніше характерні для боксерів деформації хрящів». — «А ще?» — «Мозолі на ваших руках свідчать про те, що ви часто бралися за лопату». — «Свій достаток я здобув на золотих копальнях». — «Вам доводилось бувати в Новій Зеландії». — «Знову в точку». — «І в Японії». — «Щира правда». — «Колись вас пов'язували міцні стосунки з однією людиною, її ініціали Д. А., але потім ви намагалися викреслити її зі своєї пам'яті».

Містер Тревор підвівся, дивлячись на мене розширеними очима, та раптом повалився обличчям на стіл.

Можете уявити, Ватсоне, наше з Віктором здивування. Слава Богу, знепритомнів суддя ненадовго. Коли ми розстебнули його сорочку та бризнули в обличчя водою, старий кілька разів глибоко зітхнув і прийшов до тями.

«Ну, хлопці, — сказав він, намагаючись осміхнутися, — сподіваюся, я не дуже вас налякав. Іззовні я ще нічого, але серденько дає себе знати. Не розумію, містере Голмс, як ви витворили таку штуку, але тепер я бачу, що поліційні нишпорки порівняно з вами — просто сосунці. Ви маєте справжній дар, повірте людині, яка дещо бачила на своєму віку».

Чи повірите ви, Ватсоне, що саме ці слова змусили мене вперше замислитися над тим, що моє хобі може стати засобом заробляти на життя. Правда, тоді я був дуже схвилюваний, щоб думати про такі речі.

«Сподіваюся, що не мої слова так вплинули на вас?» — запитав я. «Навзагал ви зачепили болючу для мене тему. Чи можу я дізнатись, як

ви про це здогадалися?» — Говорив містер Тревор ніби жартома, але в глибині його очей приховувався страх. «Нічого складного, — відповів я. — Коли ми з вами рибалили, ви засукали рукав, знімаючи рибу з гачка, я й помітив біля вигину вашого ліктя татуювання „Д. А.“. Букви було погано видно, але пляма на шкірі навколо них свідчила про те, що ви хотіли вивести ці знаки. Природно припустити, що в свій час ці ініціали щось важили для вас, але потім ви зробили все, щоб забути про них». — «Ну й очі у вас! — вигукнув суддя. — Усе правильно. З усіх ознак минулого ознаки колишніх коханих найбільш набридливі. Але більше не говорімо про це...»

З того дня містер Тревор почав ставитися до мене з побоюванням. На це звернув увагу навіть його син. Моя обізнаність не давала йому спокою. Нарешті, не бажаючи більше засмучувати гостинного господаря, я вирішив від'їхати. Проте за день до мого від'їзду трапилась одна подія, котра, як з'ясувалося пізніше, була дуже важливою.

Ми втрьох сиділи в шезлонгах на галявинці перед будинком, насолоджуючись вечірньою прохолодою, коли з'явилася служниця й повідомила, що до містера Тревора прийшов відвідувач.

«Як його звати?» — запитав суддя. «Він не назвався, сер». — «Чого ж він хоче?» — «Він сказав, що ви його знаєте, і він хоче перекинутися з вами кількома словами». — «Так ведіть його просто сюди».

За хвилину увійшов маленький худорлявий чоловічок з улесливим поглядом, який ледве волочив ноги. Він мав грубе темне обличчя, натягнута посмішка оголила ряд жовтих зубів; його куртка була розстебнута, на рукаві красувалася пляма смоли. Картину доповнювали матроська сорочка в червоно-чорну клітинку, штани з бавовняної тканини та стоптані до дірок черевики.

Побачивши його, суддя Тревор видав звук, схожий на гикавку, підскочив і кинувся в будинок. Але невдовзі повернувся, і, коли він проходив повз мене, я відчув запах бренді.

«Ну що ж, люб'язний, — сказав суддя. — Чим я можу допомогти?»

Моряк якийсь час дивився на нього і, далі посміхаючись, сказав:

«Не впізнаєте мене?» — «Хай йому біс! Гадсон!» — здивовано вигукнув містер Тревор. «Він самий, — кивнув моряк. — Прошло тридцять років, відтоді як ми востаннє бачилися. Тепер у вас великий будинок, а я все ще їм солонину». — «О, я не забув колишніх часів! —

вигукнув містер Тревор, наблизившись до гостя й щось шепнувши йому на вухо. — Йдіть-но на кухню, — голосно сказав він. — Вас нагодують і напоять. Немає сумнівів, що я зможу влаштувати вас у себе». — «Дякую, сер, — сказав чоловік. — Я недавно на березі, два роки пробовтався в морі на „торговці“. Час і відпочити. Спочатку я думав навідатися до містера Беддоса, а тут згадав про вас». — «Як! — зчудувався Тревор. — Ви знаєте, де живе містер Беддос?» — «Повірте, сер, я знаю, де живуть усі мої старі друзі», — значущо посміхнувся моряк і, човгаючи, попростував услід за служницею.

Містер Тревор пробурмотів щось незрозуміле про те, що колись, вирушаючи на копальні, познайомився із цим типом на кораблі, й пішов до оселі.

За годину, увійшовши до їдальні, ми побачили, що суддя лежить на дивані п'яний як чіп. Це справило на мене дуже гнітюче враження, до того ж мені здалося, що моєму другові соромно за батька, який так дивно себе поводить.

Я повернувся до Лондона і сім тижнів не виходив з дому, займаючись органічною хімією. Коли надворі вже стояла глибока осінь, я одержав телеграму від свого друга. Він просив мене приїхати до Донніторпа, бо йому була необхідна моя допомога та порада. Я відразу ж відклав справи та знову вирушив на північ.

Віктор зустрів мене на станції, і я з першого погляду збагнув, що в останні два місяці йому було нелегко. Він схуд, вигляд у нього був змучений, від колишньої безтурботності не залишилось і сліду.

«Старий помирає», — замість вітання повідомив він. «Не може бути! — вигукнув я. — Що трапилося?» — «Апоплексичний удар. Нервове потрясіння. Він на волосинці від смерті. Не знаю, чи застанемо ми його живим». — «Що ж було причиною удару?» — «У цьому й справа. Сідайте, поговоримо дорогою. Пам'ятаєте людину, що з'явилася до нас перед вашим від'їздом?» — «Звісно». — «Знаєте, кого ми того дня впустили до себе в будинок?» — «Уявлення не маю». — «Самого диявола, Голмсе!» — вигукнув Віктор.

Я баранкувато уп'явся в нього очима.

«Так. Це справжнісінький диявол. Із того дня через проклятого Гадсона ми не мали жодної спокійної хвилини. І серце батька не витримало». — «Що ж їх пов'язує?» — «Ось про це я й хотів би дізнатися. Що спільного може бути у батька із цим чудовиськом? Я

страшенно радий, що ви приїхали, Голмсе. Я вірю у ваш дар і розсудливість та сподіваюся на вашу пораду...»

Ми їхали путівцем, попереду блищали в променях призахідного сонця озера Бродз. Ліворуч уже виднілися високі димарі та флагшток будинку сквайра Тревора.

«Батько призначив Гадсона садівником, — розповідав Віктор. — Але за певний час це вже не влаштовувало нашого гостя, і він став дворецьким. Згодом Гадсон почав поводитися так, ніби увесь будинок належить йому: ходив, куди надумає, робив, що хотів. Не було дня, щоб служниці не скаржилися на його п'яні витівки та брутальність. Довелося збільшити прислузі платню, щоб хоч якось відшкодувати незручності. Цей тип брав човен, найкращу рушницю й вирушав на полювання. І це все з таким хитрим і зухвалим виглядом, що мені просто кулаки свербіли. Кажу вам, Голмсе, увесь цей час я ледве стримував себе, і, думаю, було б ліпше, якби я хоч раз не стримався.

Словом, справи у нас ішли дедалі гірше. Ця тварюка нахабніла з кожною хвилиною, але одного разу, коли Гадсон нагрубів на батькові, я взяв нахабу за плече й попросив піти. Він пішов, але при цьому змірив мене таким поглядом, що його думки стали зрозумілими без слів. А наступного дня батько попросив мене вибачитися перед Гадсоном. Я відмовився й запитав, чому він дозволяє цій нікчемі так поводитися з ним та зі слугами».

«Ох, хлопчику мій, — сказав батько, — тобі легко говорити, але якщо б ти знав, в якому становищі я перебуваю... Ти все зрозумієш, Вікторе. Коли-небудь я все тобі розповім. Утім, зараз ти ж не хочеш, щоб твоєму батькові стало ще гірше, чи не так?»

Після цього він замкнувся на цілий день у своєму кабінеті, й у вікно я бачив, як він щось квапливо пише.

Того вечора відбулася подія, яка мене нарешті порадувала. Гадсон повідомив, що збирається залишити нас. Ми сиділи в їдальні після вечері, коли він увалився туди та хрипким п'яним голосом сповістив про свій намір.

«Цей Норфолк мені вже остогид, — сказав Гадсон. — Я їду до Гемпширу, до містера Беддоса. Б'юся об заставу, він зрадіє мені не менше, ніж ви». — «Сподіваюся, Гадсоне, вам у нас сподобалося? — проговорив батько таким улесливим тоном, що мені кров закипіла в жилах».

«Вибачень я так і не почув». — Гадсон похмуро глянув на мене. «Вікторе, — тут таки обернувся до мене батько. — Визнай, що ти обійшовся із цим паном невічливо». — «Ну, ні, — сказав я. — Навпаки, я вважаю, що ми й так надто тривалий час потерпали від його витівок». — «Ось, значить, як, — прогарчав Гадсон. — Добре. Ми ще до цього повернемося».

Він вийшов з їдальні й уже за півгодини від'їхав, батько ж після цього впродовж усього вечора не знаходив собі місця. З того дня нервовість не полишала його. Вечорами, підходячи до його кабінету, я чув, як він бігає з кутка в куток. Але коли батько почав потроху заспокоюватись, його побив грець.

«Як це трапилось?» — запитав я. «Учора ввечері батько одержав листа з поштовим штемпелем Фордингема. Прочитавши його, він схопився за голову й почав кидатися ніби навіжений. Коли мені вдалося посадити його на канапу, очі в нього підкотились, рот перекосився — з ним стався удар. Відразу ж приїхав лікар. Разом ми перенесли батька в ліжку, але йому все гіршало. Він уже не приходив до пам'яті. Ось у такому стані я його залишив». — «Що ж у цьому листі могло так вразити його?» — «Нічого. Ось це й здається дивним. У конверті була звичайнісінька записка. О Господи!..»

Дрожки вже звернули на алею, і ми побачили, що всі штори в будинку запнуто. Обличчя мого друга страдницьки спотворилося. Ми кинулись до дверей. Назустріч нам вийшов чоловік у чорному костюмі.

«Коли це трапилось, лікарю?» — вигукнув Віктор. «Невдовзі після того, як ви від'їхали». — «Він приходив до тями?» — «На секунду, перед самим кінцем». — «Він що-небудь говорив?» — «Сказав тільки, що папери в потайній шухляді японської шафки».

Мій друг побіг нагору, до смертного одра батька, я ж залишився в кабінеті, обмірковуючи події. Які таємниці приховувало минуле судді Тревора, боксера, мандрівника, золотошукача? Чому він опинився під владою цього Гадсона? Чому, коли я згадав про татуювання на руці, він знепритомнів, а прочитавши листа з Фордингема, помер від жаху? Фордингем розташовано в Гемпширі, де живе якийсь містер Беддос, про котрого не раз згадував моряк. Туди він і вирушив. Отже, фатального листа міг відправити або Гадсон, або містер Беддос, попереджаючи суддю про небезпеку. Можливо, їх з'єднувала якась

стара таємниця. Проте Віктор стверджував, що лист звичайний, хоч і дещо дивний. Не виключено, що його написано одним із тих шифрів, якими пишеться щось одне, а мається на увазі зовсім інше...

Мені конче треба було поглянути на цей лист. Я не мав сумніву, що коли в ньому приховано зміст, я зумію його розшифрувати. Ще близько години я обмірковував цю загадку в темному кабінеті, поки мої роздуми не перервала поява заплаканої служниці з лампою. За нею йшов і мій друг, Тревор-молодший, — блідий, але зібраний. У руках він тримав ті папери, які ви, Ватсоне, зараз бачите. Він усівся, відсунув лампу на край столу й поклав переді мною коротке послання, написане на аркуші сірого паперу. «Гра вдалася. Партію закінчено, — було сказано в ній. — Старий гусак Гадсон дістав указівки, розповів про улов геть усе. Від лисиць рятуйте фазанів та й своє не забудьте життя».

Коли я вперше прочитав записку, вигляд у мене був майже такий, як у вас кілька хвилин тому. Я прочитав іще раз, але вже уважніше. Не було сумніву, що в безглуздій комбінації слів приховано певний зміст. Можливо, значення мали лишень окремі слова — наприклад, «гра» або «фазани», але я все ж схилився до першого варіанта. Ім'я «Гадсон» вказувало на те, що я не помилився щодо теми листа і його автором був радше містер Беддос, аніж моряк. Я спробував читати його в навспак, а потім через слово, але ніякого сенсу не виявив.

І тут мене осяяло. Якщо читати кожне третє слово, виходить кілька фраз, які цілком могли стати причиною удару. Коротке й цілком чітке попередження. Я прочитав його своєму другу вголос: «Гру закінчено. Гадсон розповів усе. Рятуйте своє життя».

Віктор затулив обличчя тремтливими руками.

«Ось чого я боявся, — глухо промовив він. — Це гірше, ніж смерть. Це безчестя. Але що означають усі ці „улови“ й „фазани“?» — «До змісту послання вони не мають стосунку, але можуть допомогти встановити, хто є автором записки. Бачте, він почав із того, що написав з інтервалами „гру“, „закінчено“, „Гадсон“, „розповів“ і т. ін. Залишалось тільки додати інші слова в проміжках. Цілком природно, що він поставив перше, що спало на думку, а оскільки тут стільки слів, які стосуються полювання, можна зрозуміти, що він або завзятий мисливець, або займається розведенням тварин. Ви що-небудь чули про цього Беддоса?» — «Тепер я дещо згадав, — відповів Віктор. — Беддос кожної осені запрошував батька до себе в маєток на

полювання». — «Значить, лист написано ним, — сказав я. — Тепер залишилося зв'язувати, що за таємниця пов'язує двох багатих і шанованих джентльменів із провідним Гадсоном». — «Їх пов'язує спільний гріх і сором! — вигукнув мій друг. — Ось нотатки батька, він зробив їх, коли зрозумів, що Гадсон зрадить його. Я знайшов їх у японській шафці. Прошу вас, прочитайте самі, мені для цього не вистачить ні сил, ані мужності».

Після цих слів Віктор подав мені папери. Я прочитаю їх вам, Ватсоне, як прочитав тієї ночі в кабінеті старого судді. На першій сторінці заголовок: «Деякі подробиці плавання барка „Глорія Скотт“, що вийшла з Фалмута 8 жовтня 1855 року і розбилася 6 листопада під 15° 20' північної широти і 25° 14' західної довготи». Ось що сказано далі:

«Любий сину, зараз, коли наді мною скучуються хмари безчестя й сорому, я повинен чесно визнати, що серце моє гризе не страх перед суворим покаранням. Понад усе я боюся, що тобі буде соромно за мене — за ту людину, яку ти завжди любив і поважав. І якщо біда, якої я так жахаюся, таки постукає в наші двері, я хочу, щоб ти від мене дізнався, в чому моя провина.

А оскільки ти вже читаєш ці рядки, значить, правосуддя все ж наздогнало твого батька і його більше немає поряд із тобою або, що є ще більш імовірним, вуста мої навіки запечатала смерть. У будь-якому випадку пам'ятай: кожне написане тут слово — щирісінька правда, в чому я присягаюся.

Хлопчику мій, ти маєш знати, що прізвище моє не Тревор. Раніше мене звали Джеймсом Армїтеджем. Тепер ти розумієш, чому кілька тижнів тому мене так вразили слова твого університетського товариша — мені здалося, що він якимось чином удерся в мою таємницю. Під цим ім'ям я влаштувався на роботу в один лондонський банк, і під ним таки мене судили та прирекли до заслання. Не думай про мене дуже зле, синку. У мене був борг честі, та щоб його віддати, я ризикнув скористатися чужими грішми, оскільки точно знав, що невдовзі зможу їх повернути. Проте мені не поталанило. Кошти, якими я розраховував покрити недостачу, попливли з моїх рук, а в банк несподівано скочила ревїзія. Не таким уже й великим був мій злочин, але тридцять років тому судді були куди суворішими, ніж зараз. Тому свій двадцять третій день народження я зустрів разом із тридцятьма сімома такими самими

каторжниками в трюмі барка „Глорія Скотт“, що прямував до Австралії.

На „Глорії Скотт“ колись доставляли чай із Китаю, це було старе та не пристосоване для перевезення ув'язнених судно водообсягом п'ятсот тонн, і за швидкістю воно не могло зрівнятися з сучасними швидкохідними кліперами. Крім тридцяти восьми ув'язнених на борту було двадцять шість членів екіпажу, вісімнадцять солдатів, капітан, три його помічники, лікар, капелан і четверо наглядачів. Усього майже сто душ.

Перегородки між приміщеннями, в яких утримували ув'язнених, були тонкими й неміцними. Я був у кормовому трюмі, а сусідом моїм виявився один чоловік, якого я примітив, іще коли нас вели причалом. Зовсім молодий, безвусий, із довгим тонким носом і квадратною щелепою. Але найголовніше — він був надзвичайно високого зросту, напевне не нижче шести з половиною футів. Тримався він вільно, піднявся на борт так, наче вирушав на морську прогулянку, і серед смутних каторжних фізіономій дивно було бачити його енергійне обличчя й упевнений погляд. Ось тому я так зрадив, коли нас помістили поруч. А одного разу вночі я почув його голос і здогадався, що він зумів зробити отвір у тонкій перегородці.

— Здоров будь, приятелю! — прошепотів він. — Тебе як звати, ти за що сюди потрапив?

Я відповів і своєю чергою запитав, хто він такий.

— Мене звуть Джеком Прендергастом, — сказав він. — І даю руку собі віддати, ти не пошкодуєш, що познайомився зі мною.

Я пам'ятав це ім'я, тому що незадовго до мого арешту справа Прендергаста гриміла по всій Англії. Цей обдарований юнак із пристойної родини всі свої таланти використав для винайдення всіляких видів шахрайства й ошуку. Йому вдавалося залазити в гаманці найзаможніших лондонських купців.

Я сказав, що багато чув про нього.

— Тоді, може, ти пригадаєш, через що увесь цей гармидер? — не приховуючи гордості, запитав він. — У газетах, мабуть, писали, що я поцупив чверть мільйона, проте їх так і не знайшли?

— Так.

— І як ти гадаєш, де зараз ці грошики?

— Уявлення не маю, — сказав я.

— У мене! Господи Боже, та в мене більше гіней, аніж у тебе волосся на голові. А якщо в тебе є гроші, синку, і ти вмієш з ними поводитися, то зможеш досягти усього, чого забажаєш. Ти що, думаєш, така людина, як я, сидітиме, згорнувши руки в цій старій китайській труні? Ні, я ще в змозі подбати про себе та своїх друзів. Тримайся мене, приятелю, і я тебе витягну звідси.

Спочатку я гадав, що ці слова нічого не означають, але потім Прендергаст, узявши з мене клятву мовчати, розповів, що він має план підкупити команду. Дванадцять ув'язнених домовились про це ще на суходолі. Прендергаст був їхнім ватажком, і його гроші мусили вирішити всю справу.

— Є в мене дружок, — сказав він, — чудовий хлопець, надійний, як „кольт“. Він зараз на судні. І як ти думаєш, хто це? Наш капелан! Він з'явився на корабель у сутані, усі його документи в повному порядку, а грошей при ньому стільки, що можна купити ці всі ночви з тельбухами. Команда одержала скільки треба ще до того, як найнялася на це судно. Крім того, він заплатив двом наглядачам і Меєру, другому помічникові капітана. Він би й капітана купив на додачу, та вважає, що в цьому немає потреби.

— І що далі? — запитав я.

— А ти ще не втямив? — здивувався Прендергаст. — Пустимо кров солдатам.

— Але ж вони озброєні!

— Ми теж, синку. У нас на кожного знайдеться по парі пістолетів. І якщо ми не зможемо захопити це судно, усім нам місце не на каторзі, а в пансіонаті для шляхетних панянок. Поговори зі своїм сусідом ліворуч, дізнайся, чи можна йому довіряти.

Я зробив те, про що мене просили, і з'ясував, що цей сусід — такий самий, як і я юнак, що попався на підлогові. Звали його Евансом. Потім він теж змінив ім'я, розбагатів і оселився на півдні Англії. Довго умовляти його не довелось — адже це був наш єдиний шанс вирватися на свободу. Невдовзі з тридцяти восьми ув'язнених тридцять шість були ознайомлені з нашою таємницею.

Тепер ніщо не могло завадити нам заволодіти судном. Команда складалася з горлорізів, спеціально підібраних для цієї роботи. Фальшивий капелан, який не розлучався з чорною сумкою, буцімто набитою книжками для рятування душ, так часто навідувався до

ув'язнених, що вже на третій день у кожного під ліжком були напилки, фунт пороху, двадцять куль і кілька пістолетів. Нам протистояли лише капітан, двоє його помічників, два наглядачі, лейтенант Мартин, вісімнадцять солдатів і судовий лікар. Не зважаючи на те, що перевага була на нашому боці, ми вирішили зірвати бунт уночі, проте він трапився раніше, ніж ми чекали.

Одного вечора лікар спустився до трюму, де розташовувалися камери, щоб оглянути ув'язненого, котрий захворів. Присівши на його ліжко, лікар несподівано намацав пістолети. Він виявився нервовим хлопцем — зойкнув і так зблід, що ув'язнений одразу ж зрозумів, що сталося, зіскочив, повалив лікаря на ліжко, зв'язав і заткнув рот цуркою. Потім він розчинив палубний люк, і ми всі гуртом кинулися нагору. Двох охоронців застрелили, капрала, що прибіг на шум, теж. Біля містка стояли двоє солдатів, але їхні рушниці, схоже, не були заряджені, тому що стріляти вони навіть не намагались, їх теж прикінчили. Потім ми побігли до капітанської каюти, але тільки-но підступили до дверей, усередині почувся постріл. Ми виламали двері. Капітан лежав на столі, а поруч, тримаючи димучий пістолет, стояв капелан. Обоє помічників капітана захопила команда.

Після того, як справу було закінчено, ми з'юрилися в кают-компанії. Стояв страшний галас — усі кричали, упиваючись відчуттям свободи. Уїлсон, лжекапелан, став витягати з рундука пляшки з хересом. Ми відбивали шийки й наповнювали кружки, аж раптом просто у нас над головами гримнув залп із рушниці. Усе вкрилося пороховим димом, а коли він розсіявся, я побачив, що Уїлсон і ще вісім душ лежать на підлозі. Стіл був залитий кров'ю й хересом. Побачивши, що сталося з нашими друзями, ми запанікували, але Прендергаст заревів як бик і кинувся до дверей. Коли ми вискочили на палубу, на кормі стояли десять солдатів на чолі з лейтенантом. Верхня ляда кают-компанії була відкрита — крізь неї вони й стріляли. Але перш аніж солдати встигли перезарядити рушниці, ми накинулися на них, і вже за п'ять хвилин все було скінчено. Тепер на борту з наших ворогів залишалися тільки наглядачі, помічники капітана й лікар.

Через них і почалась сварка. Серед каторжників було чимало таких, хто волів здобути свободу, але не хотів різні. Одна справа битися з озброєними солдатами, і зовсім інша — холоднокрівно вбивати беззбройних. П'ятеро ув'язнених і троє моряків із команди

відмовилися брати в цьому участь, але Прендергаст не збирався залишати свідків живими. Нарешті він сказав, що всі, хто з ним не погоджується, можуть узяти шлюпку та забиратися геть із судна. Ми охоче прийняли цю пропозицію — з нас було досить крові. Нам видали матроські роби, діжку води та дві діжечки поменше — одну з солониною, іншу з сухарями, — і компас. Прендергаст жбурнув у човен стару карту й сказав, що тому, хто нас підбере, ми маємо говорити, ніби врятувалися з судна, яке пішло на дно на п'ятнадцятому градусі північної широти і двадцять п'ятому — західної довготи. Потім він перерізав лень і відштовхнув шлюпку від борту.

Тепер я підходжу до найцікавішої частини своєї розповіді. Після того, як ми відчалили, на судні підняли вітрило. З північного сходу дув легкий вітер, і корабель почав повільно віддалятися. Нашу шлюпку покачувало на хвилях, ми з Евансом, як найбільш освічені, морочилися з картою, намагаючись визначити, до якого берега нам пливати. Острови Зеленого Мису були від нас за п'ятсот миль на північ, а узбережжя Африки — за сімсот на схід. Вітер дув північний, і ми вирішили вирушити до узбережжя Сьєрра-Леоне. „Глорія Скотт“ на той час уже пішла так далеко, що лише її щогли було видно з правого борту. Ми мовчки проводжали її поглядами, раптом гігантська хмара диму злетіла над судном. За кілька секунд нас наздогнав оглушливий гуркіт. Коли дим розвіявся, від „Глорії Скотт“ не залишилось і сліду. Ми відразу ж повернули шлюпку й налягли на весла, щоб швидше дістатися місця страшної катастрофи.

Плисти довелось досить довго. Лише з діжок, що качалися на хвилях, уламків щогл і корпусу можна було визначити, де затонуло судно. Переконавшись, що ніхто не вижив, ми повернули шлюпку, аж тут до нас долетів відчайдушний крик. Якесь людина, вчепившись за дошку, волала про допомогу. Витягнувши нещасного з води, ми впізнали в ньому молодого матроса Гадсона, але він був такий обпечений і змучений, що зміг говорити до ладу тільки наступного дня.

Він розповів, що Прендергаст зі своєю бандою відправив на той світ п'ятьох полонених, які залишились. Обох наглядачів застрелили й кинули за борт, така сама доля спіткала і третього помічника капітана. Потім Прендергаст власноруч перерізав горло нещасному лікарю. Лише перший помічник капітана виявився людиною непохливою.

Йому вдалось послабити пута, і коли каторжник із закривавленим ножем попрямував до нього, помічник кинувся бігти й замкнувся в кормовому трюмі. Дюжина ув'язнених із пістолетами помчала за ним, але, виломивши двері, вони побачили, що втікач ховається за відкритою пороховою бочкою — а їх на „Глорії“ було десятки — з коробком сірників у руках. Помічник крикнув, що, якщо вони зроблять іще крок, він підірве корабель, а наступної секунди гримнув вибух. Сам Гадсон вважав, що порох вибухнув не від сірника, а від випадкового пострілу одного з каторжників. Такий був кінець „Глорії Скотт“ і банди зарізяк, що захопили її.

Ось, хлопчику мій, коротка розповідь про ту жахливу історію, учасником якої мені довелося стати. Наступного дня нас підібрав бриг „Завзятий“, який прямував до Австралії. Його капітан повірив нашій розповіді про те, як ми врятувалися із затонулого пасажирського корабля. Адміралтейство внесло транспортне судно „Глорія Скотт“ до реєстру зниклих без вісти, а нас капітан „Завзятого“ висадив у Сіднеї. Там ми з Евансом змінили імена, вирушили на копальні й загубилися серед старателів, що стікались туди з усіх усюд.

Із часом ми розбагатіли й повернулися до Англії багатими колоністами. Двадцять років ми прожили спокійно, сподіваючись, що минуле забуто назавжди. Уяви, що я відчув, упізнавши в морякові, що прийшов до нас, того, кого ми врятували після вибуху на „Глорії Скотт“. Він вистежив нас і вирішив, що, боячись розголосу, ми забезпечимо йому заможне життя. Тепер ти знаєш, чому я не хотів із ним сваритися, і можеш зрозуміти причину страху, що катує мене тепер, коли Гадсон вирушив шантажувати свою другу жертву».

У кінці останньої сторінки нерозбірливим почерком було приписано:

«У своєму шифрованому посланні Беддос повідомляє, що Г. усе розповів. Господи милосердний, зглянься на нас!»

Помовчавши, Голмс сказав:

— Ось що я прочитав тієї ночі Тревору-молодшому, і ця історія справила на нього незабутнє враження. Бідолаха був так спантеличений, що невдовзі виїхав до Північної Індії, придбав чайну плантацію і, як я чув, став дуже успішним. Щодо моряка та Беддоса, то обидва ніби крізь землю пішли. До поліції ніяких заяв не надходило, значить, Беддос сприйняв загрозу за факт, що відбувся. У поліції

вирішили, що Гадсон одержав від Беддоса те, що хотів, і втік, але особисто я вважаю, що насправді все відбулося навпаки. Беддос, доведений до розпачу та впевнений, що старий моряк доніс про все в поліцію, помстився йому й утік з країни, прихопивши із собою всю свою готівку.

Ось така історія, докторе. Якщо ви вважаєте, що ці факти можуть знадобитися для вашої колекції, я радо надаю їх у ваше розпорядження.

Обряд Масгрейвів

У всьому, що стосується процесів розумової діяльності, не відшукати більш методичної й точної людини, ніж мій друг Шерлок Голмс. Але навіть при деякій строгості й манірності в одязі, у повсякденному житті це був нечепура поміж нечепур — із тих, що своїми нестерпними звичками отруюють життя сусідам по квартирі.

Не хочу сказати, що сам я в цьому сенсі бездоганний. Певні обставини біографії перетворили мене в дещо більш охайну людину, ніж цього можна б очікувати від медика. Проте всьому є край, і тому, коли я бачу пана, який зберігає сигари у відерці для вугілля, тютюн тримає в персидській туфлі, а листи, що очікують відповіді, приколює складаним ножем прямісінько посеред дубової камінної полиці, моя самооцінка значно зростає. Крім того, мені завжди здавалося, що вправлятися у стрільбі варто під голим небом. І коли Голмс, перебуваючи в недоброму гуморі, що траплялося досить часто, усідався в крісло з револьвером та сотнею набоїв і починав стріляти в протилежну стіну, прикрашаючи її вензелем правлячого королівського дому, у мене складалось враження, що навряд чи це може поліпшити зовнішній вигляд нашої вітальні.

Наші апартаменти були повністю забиті хімікаліями й різноманітними доказами, знайденими на місці злочину, до того ж вони мали звичку розповзатися по всіх кімнатах, і часом їх можна було знайти в найнесподіваніших місцях, наприклад у цукорниці. Проте мені найдужче болить стан паперів Голмса. Він панічно боїться знищувати документи, що мають стосунок до справ, у яких йому колись доводилося брати участь, але при цьому лише раз на кілька років знаходить у собі сили розсортувати та впорядкувати їх. При цьому ніхто не має права торкатися цієї запиленої купи, за винятком її власника.

Як я вже казав, спалахи неприборканої енергії, що супроводжували його розслідування, чергуються з періодами млявості й апатії, коли мій друг валяється на дивані з книжкою або скрипкою, лінуючись поворушити пальцем і починаючи рухатися лише тоді, коли йому необхідно підійти до обіднього столу й повернутися назад.

Одного зимового вечора, коли ми сиділи біля каміна, я, помітивши, що Голмс відклав зошит, у який записував цитати з прочитаних книг, запропонував йому витратити наступні дві години на те, щоб зробити нашу кімнату трохи затишнішою. Заперечити, що прийшов час учинити так, він не міг, тому з кислою міною попрямував до своєї спальні й невдовзі повернувся, тягнучи за собою містку залізну скриню. Голмс поставив її посеред кімнати, усівся на табурет і відкинув віко. Я побачив, що скриня на третину заповнена паперами, перев'язаними червоними стрічками в стосики.

— Це просто скарб, Ватсоне! — сказав мій друг, лукаво позираючи на мене. — Якби ви знали, які цікаві речі тут зберігаються, ви благаєте мене не складати сюди нових справ, а, навпаки, витягти дещо зі старого.

— Невже це нотатки про найперші справи? — запитав я. — А я вже думав, що з тих часів нічого не збереглося.

— Так, друже, це справи, якими я займався задовго до того, як у мене з'явився особистий біограф. — Голмс любовно витягав і переглядав купки паперів. — Не всі вони закінчились успіхом, але є серед них дуже й дуже цікаві. Ось записи про тарлтонські вбивства, це — про Вамберрі, виноторгівця, ось це — справа російської старої аристократки, це — незвична справа про алюмінієву милицю, це — повний звіт про розслідування злочинів клишоногого Риколетті та його жахливої дружини. А ось це... о, це справжня родзинка!

Голмс запустив руку на самісіньке дно скрині й витяг звідти дерев'яний коробочок зі зсувною кришкою, на взір тих, у яких діти зберігають іграшки, і відкрив. Там лежав зім'ятий папірець, старовинний мідний ключ, дерев'яний кілочок із намотаною на нього мотузкою та три іржаві металеві кружальця.

— Ну, Ватсоне, що ви на це скажете? — побачивши моє здивування, посміхнувся Голмс.

— Цікавий припас.

— Згоден, але подія, яка пов'язує ці предмети, буде для вас іще цікавішою.

Один по одному Шерлок Голмс виклав дивні предмети на край столу. Потім пересів у крісло й узявся їх роздивлятися.

— Ці речі, — сказав він, — усе, що залишилося від справи про обряд Масгрейвів.

— Я був би вам глибоко вдячний, якби ви розповіли про цю справу.

— А як же прибирання?! — насмішкувато вигукнув мій друг. — Але я буду радий, якщо ця розповідь потрапить до ваших анналів. У ній є деякі подробиці, що вирізняють її з-поміж інших кримінальних справ не лише Англії, а й будь-якої іншої країни. Можливо, ви пам'ятаєте історію про «Глорію Скотт» і про нещасного суддю, бесіда з яким уперше примусила мене замислитися про кар'єру детектива. Зараз я є доволі відомий, і дуже різні люди звертаються до мене, коли заходять у глухий кут. Навіть тоді, коли ми з вами тільки-но познайомилися, моє становище було вже досить міцним, хоча й не дуже прибутковим. Але ви й уявити не можете, як важко мені було попервах і як довго довелося чекати на визнання.

Коли я вперше приїхав до Лондона, то винаймав кімнату на Монтег'ю-стрит, прямо за рогом Британського музею, і там перебував увесь вільний час, — а його в мене було аж надто багато, — вивчаючи наукові дисципліни, які могли знадобитися в моїй роботі. Час від часу в мене з'являлися справи; здебільшого до мене звертались по рекомендації моїх університетських товаришів, адже в останні роки навчання я і мої методи являли собою головний предмет студентських розмов. Однією із цих справ була справа про обряд сімейства Масгрейвів. Наслідки, які вона мала, і поставили мене на ту сходинку, де я є зараз.

Ми з Реджинальдом Масгрейвом навчалися на одному факультеті й навіть були трохи знайомі. Студенти старших курсів його недолюбливали через зарозумілість, яка насправді була лише спробою приховати вроджену полохливість. На вигляд це був стовідсотковий аристократ: ніс із горбиком, великі очі, худорлявий, із вишуканими манерами. Він був нащадком одного з найдавніших родів, молодшої гілки, яка в шістнадцятому сторіччі відокремила від Масгрейвів, що живуть на півночі, й оселилась у Сассексі, в маєтку Герл-стоун, який є найстарішим замком у графстві. Щоразу, коли я бачив бліде напружене обличчя Реджинальда Масгрейва і його постать, у моїй уяві виринали сірі готичні аркади та благородні середньовічні руїни. Кілька разів нам випадало спілкуватись, і його зацікавили мої методи спостереження та побудови висновків.

Чотири роки я нічого не чув про Масгрейва, доки одного ранку він не увійшов до моєї кімнати на Монтег'ю-стрит. Реджинальд мало

змінився, на ньому був модний костюм, і повадився він як завжди стримано й гідно.

«Як ваші справи, Масгрейве?» — запитав я після того, як ми поручкалися. «Ви, можливо, чули про смерть мого батька, — зітхнув Масгрейв. — Він помер два роки тому, й управління маєтком Герлстоун лягло на мої рамена. До того ж я депутат від свого округу, так що життя в мене досить напружене. А ви, Голмсе, я бачу, знайшли застосування своїм здібностям, які так дивували нас іще в університеті». — «Так, — сказав я. — Я заробляю на життя головою». — «Радий це чути, оскільки саме зараз мені дуже потрібна ваша допомога. У Герлстоуні відбуваються дуже дивні речі, і поліція не в змозі розібратися, що до чого».

Можете уявити мій стан, коли я почув це, Ватсоне. Ось він — той самий шанс застосувати свої аналітичні здібності, якого я чекав усі ці місяці. У глибині душі я твердо вірив, що зможу досягти успіху там, де інші зазнали невдачі.

«Розповідайте мерщій, що сталося!» — закричав я.

Реджинальд Масгрейв увівся навпроти мене й закурив.

«Хоч я й неодружений, — почав він, — але в Герлстоуні мені доводиться тримати великий штат слуг. Будівля замку стара, і підтримувати її в належному стані нелегко. До того ж маю мисливські угіддя, і в сезон полювання на фазанів з'їжджається багато людей, яким теж потрібні слуги. У будинку мешкають вісім покоївок, кухар, дворецький, два лакеї та хлопчик-слуга. Для садка й стайні я тримаю окремий штат.

З усіх слуг найдовше в будинку живе Брантон, дворецький. Мій батько взяв його на службу ще в ту пору, коли Брантон був молодим шкільним учителем без місця роботи. Він виявився людиною енергійною та вольовою й невдовзі перетворився на незамінного в оселі. Це рослий, привабливий чоловік із високим чолом. Він прослужив уже двадцять років, але навряд чи йому більше сорока. Брантон знає кілька іноземних мов і вміє грати чи не на всіх відомих музичних інструментах, отож і дивно, що він тривалий час задовольнявся такою скромною посадою. Напевне, йому в нас непогано жилося.

Проте при всіх чеснотах є у Брантона один гандж. Він охочий до жіноцтва, а в нашій провінції грати роль донжуана такому показному

чоловікові не важко. Відтоді як померла його дружина, прикрощам немає меж. Декілька місяців тому в нас з'явилась надія, що дворецький стане розсудливим, бо він обручився з Рейчел Гоуллс, нашою другою покоївкою. Проте невдовзі він її кинув і почав зустрічатися з Джанет Трегелліс, дочкою старшого єгеря. Рейчел дівчина чудова, але, як і більшість валлійців, надто вразлива. У неї почалася нервова лихоманка, і тепер вона ходить ніби у воду опущена. Дивитися на Рейчел було боляче, але наступна неприємність змусила нас забути про неї, тим більше, що цьому передував скандал і звільнення дворецького Брантона.

Ось як усе було. Я вже згадував, що Брантон розумний, розум його й згубив. Річ у тому, що в нього з'явилась звичка лізти в чужі справи. Я ні про що не здогадувався. І лише випадковість відкрила мені очі на те, як далеко завела його ця лиха пристрась.

Як я вже згадував, наш будинок дуже старий. Минулого тижня, в четвер увечері, я вирішив після вечері випити філіжанку міцної кави і, як наслідок, усю ніч не міг заснути. Я ворочався до другої години ранку, а потім, зрозумівши, що заснути все одно не вдасться, встав, засвітив свічку й вирішив взятися за один роман, читання якого давно відкладав. Але книжка залишилась у більярдній, тому я накинув халат і вийшов із спальні.

Щоб потрапити до більярдної, треба спуститися сходами та перетнути коридор, який веде до бібліотеки й кімнати, де зберігаються мисливські рушниці. Уявіть мій подив, коли я, вийшовши в коридор, помітив світло за прочиненими дверима бібліотеки. Звісно, попервах я подумав про грабіжників. У нас у Герлстоуні на стінах розвішано чимало старовинної зброї. Я зняв зі стіни бойову сокиру, поставив на підлогу свічку, безшумно підкрався до дверей бібліотеки й зазирнув усередину.

У бібліотеці перебував дворецький Брантон. Він сидів у кріслі з якимсь папером, що нагадував карту, на колінах, у глибокій задумі. Мене це так здивувало, що якийсь час я просто мовчки дивився на нього. У тьмяному світлі тонкої свічки, приліпленої до краю столу, я побачив, що він повністю вдягнений. Несподівано дворецький встав, підійшов до бюрка біля стіни й висунув одну з шухляд. Знайшовши там якийсь папір, він повернувся з ним на колишнє місце й узявся його вивчати. Мене так обурило самовпевнений спокій, із яким він вивчав

наші сімейні архіви, що я не витримав і ступив через поріг. Дворецький здригнувся. Побачивши, що я стою коло дверей, він зіскочив і сунув за пазуху схожий на карту аркуш паперу, який роздивлявся доти. Обличчя його зробилося білим як крейда.

— Ось, значить, — сказав я, — як ви користуєтеся наданою вам довірою. Від завтра, Брантоне, вас звільнено.

З виглядом людини, чиє життя розбито, дворецький поклонився й мовчки прошмигнув повз мене в коридор. На столі все ще горіла свічка, і я вирішив поглянути, що за папір узяв Брантон з бюро. І з подивом з'ясував, що це не щось важливе, а всього лишень опис ритуалу, який називається „Обряд дому Масгрейвів“. Це старовинна сімейна традиція, що зберігається протягом віків. Кожен Масгрейв, досягнувши повноліття, мусить відбути цю церемонію, що складалась із запитань і відповідей. Не думаю, щоб це було цікаво комусь, окрім істориків.

Ідучи, Брантон залишив на столі ключ, яким відмикав бюро. Я зачинив стулки й повернувся, збираючись і собі йти, але з подивом знову побачив дворецького. Брантон стояв біля дверей.

— Містере Масгрейв, сер, — благав він хрипким від хвилювання голосом. — Я завжди пишався місцем, яке посідав. Безчестя вб'є мене. Якщо ви доведете мене до відчаю, моя смерть буде на вашій совісті... Якщо після того, що трапилося, ви не можете залишати мене в домі, дозвольте мені бодай зберегти гідність. Дайте мені місяць, щоб я міг удати, ніби звільняюся за власною волею. Я б не став благодіяти про це, але мені соромно перед людьми, які мене знають.

— Ви не заслуговуєте на поблажливість, Брантоне, — відповів я. — Вчинок ваш просто огидний. Тільки тому, що ви так довго жили з нами під одним дахом, я не виганятиму вас із ганьбою. Маєте тиждень, і кажіть своїм знайомим що хочете.

— Усього тиждень, сер?! — у розпачі закричав він. — Дайте хоч два!

— Тиждень, — суворо повторив я. — І вважайте, що легко відбулися.

Дворецький, зовсім розчавлений, низько опустивши голову, пішов геть. Я загасив свічку та повернувся до спальні.

Наступні два дні Брантон ретельно виконував свої обов'язки. Я нікому нічого не розповідав, і мені навіть стало цікаво, як він пояснить

своє несподіване звільнення. Проте на ранок третього дня він не з'явився до мене за вказівками. Виходячи з їдальні, я зіткнувся з Рейчел Гоуллс, покоївкою. Вона тільки нещодавно одужала від лихоманки й виглядала блідою та знесиленою.

— Вам іще не варто ставати до роботи, — сказав я їй. — Конче слід набратися сили, Рейчел.

Вона глянула на мене так дивно, що у мене виникла підозра, що хвороба все ж зачепила її мозок.

— У мене досить сили, містере Масгрейв, — промовила дівчина.

— Це може сказати лише лікар, — заперечив я. — А поки що я звільняю вас від роботи. Коли спуститесь вниз, перекажіть, що я хочу бачити Брантона.

— Дворецького немає, — сказала вона.

— Що значить немає?

— Просто немає. Ніхто його не бачив! Ніхто! Його немає!

Рейчел притулилась до стіни й істерично зареготала. Наляканий цим раптовим нападом, я подзвонив униз, щоб покликати кого-небудь на допомогу. Коли дівчину відводили, вона то сміялася, то плакала. Я розпитав інших слуг про Брантона та з'ясував, що він ніби крізь землю пішов. Відтоді як увечері він повернувся до своєї кімнати, дворецького ніхто не бачив. Ліжко його залишилося незайманим. Увесь його одяг, годинник і навіть гроші залишились у його кімнаті. Бракувало тільки чорного костюма й домашніх черевиків. Куди міг Брантон вирушити серед ночі й що з ним трапилося?

Ми обшукали увесь будинок, від підвалу до горища — Брантона ніде не було. Будинок наш місцями нагадує лабіринт, особливо його старе нежитлове крило, але ми обдивились кожную шпарку і не знайшли жодного сліду. Здавалося просто неймовірним, що він міг піти з дому, який залишався замкнутим ізсередини. Я звернувся в поліцію, та вони не змогли мені допомогти. Напередодні пройшов дощ, ми оглянули землю та всі дороги навколо будинку — даремно!

Ось якими були справи, коли від цієї загадки нас відволік іще один випадок. Протягом двох днів напад хвороби не відпускав Рейчел Гоуллс. Вона то марила, то кидалась і страшно кричала, до неї навіть довелося приставити доглядальницю. Увечері третього дня після зникнення Брантона доглядальниця, побачивши, що її пацієнтка заснула, вирішила задрімати в кріслі. Прокинувшись під ранок, вона

побачила, що ліжко порожнє, а вікно кімнати розчинене. Мене відразу ж розбудили, і я з двома лакеями вирушив на пошуки дівчини. Прямо під вікном на землі було чітко видно її сліди. Вони вели до ставка й обривалися поруч із доріжкою з гравію, що йде до воріт. Ставок у нас глибокий, так що можете уявити наші почуття в той момент.

Ми відразу ж узялися за багри і стали обшукувати дно, сподіваючись знайти тіло збожеволілої дівчини. Потопельницю ми не знайшли, але наткнулися на дещо несподіване. З дна ми підняли полотняний мішок із якимось старим іржавим заліз'ям і уламками чи то рини, чи то скла. Більше там нічого не було. Увесь учорашній день ми продовжували пошуки, проте жодних слідів ані Рейчел Гоуллс, ані Ричарда Брантона так і не знайшли. Поліція графства вже падає з ніг, і наша остання надія на вас».

Уявіть, Ватсоне, як пожадливо я вслуховувався в цю розповідь, намагаючись у голові зіставити події й знайти якусь нитку, яка б поєднала їх у ланцюжок. Зник дворецький. Пропала покоївка. Покоївка спочатку кохала дворецького, а потім зненавиділа. Вона — валлійка, значить, запальна й неприборкана. Дівчина кинула в ставок мішок із загадковим вмістом. Жоден із цих фактів не міг пояснити головного. Де вихідна точка тих подій? Без цього ми не просунемося ні на крок.

«Масгрейве, мені конче треба побачити документ, — сказав я, — який так зацікавив вашого дворецького». — «Знаєте, це наш сімейний ритуал — щира нісенітниця, — заявив Масгрейв. — Його дотримуються тільки тому, що він надзвичайно старий. У мене із собою є копія документа. Якщо вже вам так кортить — читайте».

І він подав мені той папірець, який ви зараз бачите перед собою, Ватсоне. Ці запитання й відповіді мусив вимовити кожний чоловік із роду Масгрейвів, який досяг повноліття. Я зачитаю їх у тому порядку, в якому вони зазначені:

«— Чиїм це було?

— Того, кого вже немає.

— Чиїм це буде?

— Того, хто прийде.

— Де було сонце?

— Над дубом.

— Де була тінь?

— Під берестком.

— Скільки до нього кроків?

— Десять і десять на північ, п'ять і п'ять на схід, два і два на південь, один і один на захід, потім униз.

— Що віддамо ми за це?

— Усе, що наше.

— За що ми віддамо це?

— За віру».

«Оригінал не датовано, але, швидше за все, це середина сімнадцятого сторіччя, — зазначив Масгрейв. — Боюся тільки, що вам цей факт не допоможе». — «Принаймні, — сказав я, — у нас з'явилася ще одна загадка, і вона цікавіша за попередню. Цілком можливо, що, розгадавши одну з них, ми розгадаємо й другу. Сподіваюсь, ви не образитеся, Масгрейве, якщо я зазначу, що дворецький ваш є людиною настільки розумною, що виявився кмітливішим за десять поколінь своїх господарів». — «Я вас не розумію, — здивувався Масгрейв. — Цей папірець не має ніякого сенсу». — «А я вважаю, що сенс його наочний. Брантон, схоже, думав так само і вже не вперше тримав його в руках. Ви сказали, що в нього була якась карта, яку він сунув за пазуху щойно ви з'явилися». — «Так. Але яким чином вона стосується цієї старовинної нісенітниці?» — «З'ясувати це не так уже й важко, — відповів я. — Якщо ви не проти, ми найближчим потягом вирушимо до Сассексу й розпочнемо вивчення цієї справи на місці».

Вечір іще не настав, а ми вже опинились у Герлстоуні. Може, вам доводилося бачити зображення або читати описи цього славнозвісного замку, тому я обмежуся тим, що скажу, що будівлю зведено у формі літери «L». Коротке крило — це стара частина, до якої поступово прибудовували чимраз нові помешкання, що згодом утворили більш довге крило. У центрі старого крила є низькі двері з важким верхнім одвірком. Просто над ним викарбувано дату «1607», але історики сходяться на тому, що сволоки та кам'яна кладка є значно старішими. Ця частина будинку має такі товсті мури і настільки вузькі вікна, що в минулому сторіччі власники маєтку вирішили добудувати нове крило й переселитися туди. Відтоді старе крило використовують як місце зберігання садового інвентарю і як льох. Будинок оточений чудовим парком. Ставок, про який згадував мій клієнт, розташовується поряд з алеєю, ярдах у двохстах від будинку.

Я був цілком упевнений, Ватсоне, що маю справу не з трьома, а з однією загадкою, і якщо мені вдасться збагнути сенс обряду Масгрейвів, я одержу ключ до таємниці зникнення дворецького та покоївки. На це я і спрямував усі сили. Чому дворецькому не давав спокою цей старовинний документ? Очевидно, Брантон вбачав у ньому якусь вигоду для себе. Що це було? І як це вплинуло на його долю?

У мене не викликало сумнівів, що цифри в тексті обряду вказують на цілком визначене місце, і якщо його знайти, ми дізнаємось і про те, яку таємницю Масгрейви вважали за необхідність зберігати для нащадків. На початку вказано дві відправні точки: дуб і берест. Із дубом усе відразу стало зрозуміло: прямо перед замком, ліворуч від алеї, я побачив величаве старе дерево.

«Напевне цей дуб уже ріс тут, коли записувався ваш ритуал», — сказав я, коли ми проїжджали повз нього. «Не виключаю, що він стримів тут уже дев'ять сторіч тому, за часів Норманського завоювання, — пробурчав Масгрейв. — У нього стовбур двадцять три фути в обхваті».

«А старі берести у вас є?» — запитав я. «Он там колись ріс один, але десять років тому в нього влучила блискавка і ми його спиляли». — «Місце, де він стояв, іще видно?» — «Безумовно». — «А інші берести у вас є?» — «Ні, але багато буків». — «Я хочу оглянути місце, де ріс берест».

Їхали ми в двоколці, і мій клієнт, не доїжджаючи до замку, звернув і підкотив до місця на галявині, де раніше росло дерево. Це місце було майже точно посередині між дубом і будинком.

«Висоту того береста, я думаю, визначити вже не вдасться?» — запитав я. «Я можу вам назвати її хоч зараз. Шістдесят чотири фути». — «Звідки ви знаєте?» — здивувався я. «Мій домашній учитель вважав, що вивчення тригонометрії зводиться виключно до вимірів висоти методом подібних трикутників. Я з дитинства знаю висоту всіх дерев і забудов у маєтку».

Оце так успіх! Необхідна інформація сама йшла мені до рук.

«Скажіть, Реджинальде, — запитав я його, — а ваш дворецький коли-небудь ставив вам таке саме запитання?»

Масгрейв ошелешено подивився на мене.

«Дійсно, ставив, — відповів він. — Декілька місяців тому Брантон запитав, якої висоти було це дерево. Він сказав, що вони

посперечалися про це з конюхом, і просив розсудити їх».

Це була чудова новина, і вона підтвердила, що я на правильному шляху. Я глянув на сонце — воно вже хилилось до заходу. Я зважив, що менш аніж за годину воно буде точнісінько над верхівкою старого дуба. Одну з умов обряду буде виконано. Тінь від береста, вочевидь, служила продовженням тіні від дуба, інакше орієнтиром був би стовбур. Таким чином, залишалося з'ясувати, куди падала тінь від верхівки береста, коли сонце стояло точно над дубом.

Усе виявилось не таким уже й складним. Я вирізав кілочок і прикріпив до нього довгу мотузку з вузлом на кожному ярді. Потім узяв два трифутів коліна від вудилища і повернувся разом зі своїм клієнтом до того місця, де раніше ріс берест. Сонце якраз торкнулося вершечка дуба. Я поєднав вудилища, одержав приблизно шість футів, виміряв довжину їхньої тіні, яка дорівнювала дев'яти футам, і відзначив її напрямом.

Отже, якщо палка завдовжки шість футів давала тінь у дев'ять футів, то дерево заввишки шістдесят чотири фути дало б тінь завдовжки дев'яносто шість футів. Напрямок тіні, звісно, збігався. Я відміряв на землі потрібну відстань і майже вперся в стіну будинку. На цьому місці я увігнав у землю кілочок. Захвату моєму не було меж, Ватсоне, коли у двох дюймах від моєї позначки я побачив невелике заглиблення в землі. Це був знак, зроблений раніше Брантоном.

Із цієї точки я почав відлік кроків, звіряючи напрямом зі своїм кишеньковим компасом. Двадцять кроків мені довелося пройти паралельно до стіни. Це місце я теж позначив кілочком. Потім, уважно стежачи за стрілкою компаса, я зробив десять кроків на схід, потім чотири на південь і опинився прямо перед старими дверима. Тепер належало зробити два кроки на захід, а це означало, що мені доведеться увійти до устеленого кам'яними плитами коридора. Це й було місце, вказане в документі.

Ніколи ще я не відчував такого гіркого розчарування, Ватсоне. Мені навіть здалося, що я неправильно розтлумачив зміст обряду. Промені сонця проникали в коридор крізь відчинені двері, і мені було видно, що стерті сірі плити підлоги щільно підігнані одна до одної та намертво зцементовані. Ніхто не зсував їх із місця від часів забудови. І слідів діяльності Брантона тут не було. Я постукав по плитах — ніяких заглиблень або порожнеч під ними не було. На щастя, Масгрейв, який

почав розуміти сенс моїх дій і перебував у такому самому збудженні, як і я, вихопив із кишені документ і зазирнув у нього.

«Потім униз! — закричав він. — Ви забули, що потім — униз».

Я ж думав, що доведеться копати, але відразу ж зрозумів, що помилявся.

«Тут унизу є підвал?» — запитав я. «Так, такий же старий, як і сам будинок. Ці двері ведуть туди».

Ми спустилися крученими сходами, мій супутник запалив ліхтар, що стояв на діжці в кутку. І відразу ж стало зрозуміло, що це саме те місце і що тут зовсім недавно хтось побував.

Підвал використовували для зберігання дров, полінами було завалено всю підлогу, але в центрі хтось розчистив вільний простір. На одній з важких кам'яних плит підлоги виднілось іржаве залізне кільце з прив'язаним до нього вовняним шарфом у дрібну чорно-білу клітинку.

«Дивіться! — закричав мій клієнт. — Це шарф Брантона. Що цей негідник міг тут робити?»

Про всяк випадок із місцевої дільниці викликали двох поліціантів, і лише після цього я взявся за шарф і спробував підвести кам'яну плиту, але зміг лише злегка зсунути її з місця. Довелося скористатись допомогою одного з констеблів, щоб підвести й відтягти плиту вбік. Під нею відкрився темний отвір. Усі ми з'юрмилися над ним, а Масгрейв опустил униз ліхтар.

Перед нами відкрилася невелика квадратна камера розміром чотири на чотири фути й завглибшки футів сім. Біля однієї зі стін стояла обкута міддю скриня. Віко її було відкинуто, в замковому отворі стирчав той чудовий старовинний ключ, який ви, Ватсоне, бачите зараз перед собою. На скрині лежав товстий шар пилу, стінки його поточили хробаки, а кути затягла сиза цвіль. На дні скрині ми знайшли декілька ось таких залізних кружечків. Більше в ній нічого не було.

Проте тієї миті нам було не до скрині, тому що наші очі уп'ялися в те, що виявилось поряд із нею. Це було тіло чоловіка в чорному костюмі. Він сидів навпочіпки, звисивши голову всередину скрині й розкинувши руки, ніби обіймаючи її. Через таку позу обличчя його налилося кров'ю, спухло й посиніло до такої міри, що впізнати його було неможливо. Лише після того, як чоловіка витягли звідти, за зростом, одягом і волоссям мій клієнт зміг упевнено сказати, що це

зниклий дворецький. Помер він кілька днів тому, але на тілі не було ні ран, ані синців, які могли б пояснити причину такої страшної смерті. Отже, ми майже не наблизилися до розв'язання головної задачі.

Зізнаюся, Ватсоне, я був дещо спантеличений перебігом розслідування. Розраховував, що все стане на свої місця, тільки-но вдасться знайти місце, на яке вказував обряд. Але навіть після цього залишалося незрозумілим, яку таємницю предки мого клієнта оберігали так ретельно. Так, ми з'ясували долю Брантона, але тепер належало зрозуміти, яким чином спіткало його таке нещастя та яку роль відіграла в цьому зникла дівчина.

Ви знаєте, що я роблю в таких випадках, Ватсоне. Я ставлю себе на місце іншої людини і намагаюсь уявити, як вона вчинила б у тому чи цьому разі. Тут справа спрощувалася тим, що Брантон мав неабиякий розум, а тому не треба було, висловлюючись мовою науки, враховувати погрішності. Він знав, що десь сховано щось цінне. Визначив місце і з'ясував, що камінь, який затуляє вхід, дуже важкий і його не вдасться зсунути без сторонньої допомоги. Запросити чужу людину він не міг, це було дуже небезпечно. Але до кого ж звернутися? З Рейчел Гоуллс у минулому його пов'язували довірливі стосунки. Чоловіки рідко усвідомлюють, що якщо ставитися до жінки зневажливо, то її кохання настає край. Отже, Брантон намагався б помиритися з колишньою коханою, щоб скористатись її допомогою. Разом вони прийшли б уночі до підвалу й змогли зсунути кам'яну плиту.

Навіть якщо їх було двоє, підняти важку плиту непросто. Як же вони полегшили собі завдання? Можливо, так, як учинив би я сам. Я повернувся й почав уважно оглядати поліна, що валялись у підвалі. Майже відразу я знайшов те, що шукав. Одне з полін, ледь чи не в три фути завдовжки, мало на кінці чіткий відбиток. Поряд лежало ще декілька розплющених шматків дерева. Вочевидь, дворецький і покоївка, поступово підводили кам'яну плиту, підкладали в утворену щілину поліна, доки вона не стала досить широкою, щоб у неї змогла протиснутися людина. Потім вони зафіксували плиту в тому положенні, вставивши одне поліно вертикально. На нижньому боці поліна мусила залишитися глибока вм'ятина — адже камінь усією своєю масою натиснув на нього. Поки все вказувало на те, що мої припущення є слушними.

Тепер належало зрозуміти, як розвивалися трагічні події тієї ночі. В щілину могла протиснутися лишень одна людина, і це, напевно, був Брантон. Дівчина, швидше за все, залилася нагорі. Брантон відімкнув скриню, передав те, що знайшов у ній, нагору, а потім... що ж трапилось потім?

Можливо, жадоба помсти, що жевріла в душі цієї спадкоємиці кельтів, раптом спалахнула яскравим полум'ям, коли Рейчел побачила, що чоловік, який приніс їй немало горя, перебуває в її руках? Або поліно, що тримало камінь, вислизнуло, і плита завалилася, поховавши Брантона в кам'яному мішку? Хоч як там було, я жваво уявив собі таку картину: дівчина, притискаючи до грудей скарби, сторчголов підіймається крученими сходами, а з-під землі глухо лунають зойки її невірною коханця, приреченого на смерть від задухи в кам'яному мішку.

Цілком можливо, що саме цим пояснюється блідість Рейчел наступного ранку, нервовість і напади істеричного реготу. Але що ж було в скрині? Вочевидь, те старе залізничне й камінці, які мій друг витяг із дна ставка. Рейчел просто позбулася останнього доказу, що вказував на її участь у злочині.

Я двадцять хвилин просидів нерухомо, обмірковуючи стан речей. Усе ще блідий як полотно Масгрейв увесь цей час стояв поруч мене з ліхтарем у руках і зазірав у чорний отвір.

«Це монети часів Карла Першого, їм понад двісті п'ятдесят років. — Він простяг мені декілька металевих кружечків, знайдених у скрині. — Бачите, ми правильно вираховували час, коли було створено обряд». — «Але ж ми, певно, знайшли ще дещо, пов'язане з іменем Карла Першого! — вигукнув я, оскільки раптом утямив сенс перших двох запитань обряду. — Дозвольте глянути на вміст мішка, який ви витягли зі ставка».

Ми піднялись нагору в кабінет Масгрейва, і він розклав переді мною залізничне й камінці. Вони здавалися тьмяними й непоказними. Я потер один із камінців об рукав, і раптом він блиснув як іскра на моїй долоні. Один із металевих предметів мав вигляд подвійного кільця, але був увесь погнутий і перекошений.

«Ви, напевне, пам'ятаєте, що роялісти залишалися в Англії навіть після того, як Карла Першого було страчено, — сказав я. — Коли їм таки довелося тікати на континент, вони напевне сховали якусь

частину своїх статків тут, щоб, коли настануть спокійніші часи, повернутися та скористатись ними». — «Мій предок, сер Ральф Масгрейв, сам був видатним роялістом і правою рукою Карла Другого за часів його поневірянь». — «Насправді?! — вигукнув я. — Що ж, ось вам і остання ланка, якої бракувало.

Хочу вас привітати: попри драматичні обставини, ви стали володарем цінних фамільних реліквій. Утім, з погляду історика вони мають іще вагомніше значення». — «Про що ви?» — здивовано втупився в мене Масгрейв. — «Цей предмет — не що інше, як давня корона королів Англії». — «Корона!» — «Саме так. Згадайте, що сказано в обряді: „Чиїм це було?“ — „Того, кого вже немає“. Мається на увазі страта Карла Першого. „Чиїм це буде?“ — „Того, хто прийде“. Ці слова стосуються вже Карла Другого, чиє повернення до Англії очікували. Я думаю, що цей погнутий і безформний вінець колись прикрашав голови королів із династії Стюартів». — «Як же він потрапив до мого ставка?» — Тут я почав пояснювати йому весь ланцюжок здогадок, припущень і доказів, які привели мене до істини. Місяць уже яскраво світив, коли моя розповідь добігла кінця.

«Чому ж корона не повернулася до Карла, коли він зійшов на трон Англії та Шотландії?» — запитав Масгрейв, складаючи реліквії назад до полотняного мішка. «А ось на це запитання ми, можливо, ніколи не дістанемо відповіді. Не виключаю, що Масгрейв, який зберігав таємницю, на той час помер, передавши своєму синові ключ від неї, але через якусь випадковість не роз'яснивши його призначення. З того часу ключ передавали від батька до сина, доки він не потрапив до рук людини, яка зуміла збагнути його сенс і поплатилася за це життям».

Такою є історія обряду Масгрейвів, Ватсоне.

Корону Масгрейви і далі зберігають у Герлстоуні, хоча їм довелося тривалий час виборювати своє право на це. Якщо вам коли-небудь закортить подивитися на реліквію Стюартів — пошліться на мене й вони її охоче вам покажуть. Доля дівчини залишилась невідомою. Швидше за все, вона покинула Англію, забравши із собою згадки про скоєний злочин.

Райгітська загадка

Трапилося це ще до того, як похитнулося здоров'я мого друга Шерлока Голмса. Спричинило це надзвичайно напружена робота, що випала на його долю навесні 1887 року. Справа про Нідерландсько-Суматранську компанію та нечуване шахрайство барона Мопертюї досі на слуху в публіки; крім того, вона надто міцно пов'язана з політикою й фінансами, щоб включати розповідь про неї до цієї книжки. Утім, саме вона стала побічною причиною, з якої мій друг був утягнутий у свого роду єдину й винятково складну справу.

Чотирнадцятого квітня я отримав телеграму з Ліона, яка повідомляла, що Голмс хворий і перебуває в готелі «Дюлонж». Не минуло й доби, як я вже сидів поряд з його ліжком. Із неабиякою полегкістю я побачив, що, судячи із симптомів, життю мого друга ніщо не загрожує. Проте навіть його сталеве тіло не витримало двох місяців безперервної фізичної й розумової напруги. Блискуча перемога, що увінчала зусилля Голмса, не врятувала його від наслідків перевтоми. Ні слава, здобута Голмсом у справі, яка виявилася не по зубах поліції трьох країн, ані усвідомлення того, що йому вдалось викрити найрозумнішого й найпідступнішого шахрая в Європі, не могли вивести мого друга з прострації.

Три дні по тому ми разом повернулися на Бейкер-стрит, однак було очевидно, що Голмсу просто конче слід на час змінити обстановку, та й мені, зізнатися, перспектива провести тиждень-другий далі від міської метушні здалася принадною. У графстві Суррей, у містечку Райгіт, жив мій давній знайомий і пацієнт полковник Гейтер, який частенько запрошував мене погостювати. Коли я побував у нього востаннє, полковник якось зазначив, що зовсім не проти познайомитись і з моїм славнозвісним другом.

Умовити Голмса на таку поїздку було справою непростною, але коли мій друг дізнався, що полковник неодружений і нам буде надано повну свободу, він згодився, і за тиждень після повернення з Ліона ми опинились у Райгіті. Полковник Гейтер був із породи старих вояків, які подивилися світ і знають життя в усіх його виявах, так що, як я і передбачав, вони з Голмсом невдовзі знайшли спільну мову.

У день нашого прибуття, коли ми після вечері курили у збройовій кімнаті полковника, Голмс лежав на канапі, а я роздивлявся колекцію східної зброї, полковник раптом сказав:

— До речі, я, напевне, прихоплю із собою один із цих пістолетів. Про всяк випадок.

— Про всяк випадок? — здивувався я.

— Так, у нас тут останнім часом неспокійно. Нещодавно в будинок до старого Актона — це один із найзаможніших людей у графстві, залізли крадії. Багато вони не взяли, але їх так і не спіймали.

— І ніяких зачіпок? — покосився на полковника Голмс.

— Жодних. Але ця справа не заслуговує на вашу увагу, містере Голмс, тим більше після такого шумного міжнародного успіху.

Голмс відмахнувся, але з його посмішки було видно, що він задоволений.

— Може, є щось примітне?

— Наскільки мені відомо, ні. Грабіжники залізли в бібліотеку, але майже нічого не взяли. Усе було перевернуто догори дном. Шухляди столів зламано, книги викинуті з шаф, і при цьому пропав лише том Гомера в перекладі Поупа, два позолочені свічники, прес-пап'є зі слонової кістки, маленький барометр і клубок шпагату.

— Дивні в них смаки! — вигукнув я.

— Швидше за все, ці хлопці просто приховали те, що могли винести.

З канапи донеслося підкахикування.

— Чому ж це не насторожило поліцію графства? — запитав Голмс.
— Адже цілком зрозуміло, що...

Проте я не дав йому закінчити.

— Друже мій, ми приїхали сюди відпочивати. На Бога, не вплутуйтесь у нову справу, доки ваша нервова система не прийшла в норму.

Голмс стенив плечами, і розмова повернула на інші теми.

На жаль, зусилля мої виявилися марними. Наступного ранку згадана справа знову вдерлась у наше життя, причому таким чином, що залишатись осторонь ми вже не могли. Ми снідали, коли в їдальню заскочив дворецький. Від його статечності не зосталось і сліду.

— Ви чули, сер? — схвильовано закричав він із порога. — У Каннінгемів, сер!

— Що, знову крадіжка? — зойкнув полковник.

— Убивство!

— Ну й ну! — полковник навіть присвиснув. — Кого ж убили, суддю чи його сина?

— Ні того, ні іншого, сер. Вільяма Кервана, кучера. Куля потрапила в серце, він помер прямо на місці.

— Хто ж це зробив?

— Грабіжник, сер. Ніхто його не бачив. Він пробрався до будинку крізь вікно в буфетній, але там був Вільям. Бідолаха поплатився життям, захищаючи власність свого господаря.

— Коли це трапилося?

— Десь опівночі...

— Погані новини, — зазначив полковник, коли дворецький вийшов. — Каннінгем-старший — дуже хороша людина. Для нього це буде справжнім ударом. Вільям багато років прослужив у нього. Напевне це справа рук тих самих негідників, які вломилися до Актона.

— Справа ця може виявитись пересічною крадіжкою, — замислено проговорив Голмс, — але, погодьтеся, виглядає все дещо незвично. Якщо в графстві орудує зграя грабіжників, логічно уявити, що для наступного злочину вони виберуть місце якомога далі від попереднього. Коли вчора ви прихопили із собою пістолет, я подумав було, що Райгіт — останнє місце у всій Англії, куди наважився б навідатись крадій, — і помилився...

— Напевне, це хтось із місцевих, — зауважив полковник. — І зрозуміло, чому він обрав будинки Актона й Каннінгема: вони є найбільшими в окрузі.

— І найбагатшими?

— До недавнього часу так і було, але ці джентльмени декілька років поспіль судилися один з одним, так що, гадаю, справи в них ідуть не так добре, як раніше. Старий Актон хотів відсудити у Каннінгема половину його землі. Адвокати падали з ніг...

— Якщо це місцевий крадій, знайти його неважко, — позіхнув Голмс. — Та годі вже, Ватсоне, не дивіться на мене вовком, я не збираюся у це втручатися.

— Інспектор Форрестер, сер, — сповістив дворецький, що раптом виник у дверях.

До кімнати енергійним кроком увійшов підтягнутий молодий чоловік із гострим поглядом.

— Доброго ранку, полковнику, — уривчасто проговорив він. — Даруйте за вторгнення, але ми випадково дізналися, що у вас гостює містер Шерлок Голмс.

Полковник жестом указав на мого друга. Інспектор коротко поклонився.

— Містере Голмс, ми сподівалися, що, можливо, ви не відмовитесь допомогти нам.

— Доля проти вас, Ватсоне, — розсміявся Голмс. — Ми якраз обговорювали те, що трапилося, коли ви увійшли, інспекторе. Може, ви ознайомите нас із подробицями?

Голмс відкинувся на спинку крісла, і тієї-таки секунди мені стало зрозуміло, що всі мої зусилля пішли порохом.

— По справі Актона ми не маємо ніяких зачіпок, зате тут їх повно, і ми точно знаємо, що обидва випадки — тих самих рук справа. Грабіжника бачили. Гамір здійснювся за чверть до дванадцятої. Каннінгем-старший тільки-но ліг, а містер Алек, його син, курих у себе. Обидва почули крики кучера, і Каннінгем-молодший кинувся вниз, щоб поглянути, що сталося. Задні двері будинку були відчинені, він підійшов до них і побачив двох чоловіків, що боролися. Один із них вистрілив, інший упав, убивця тієї самої миті кинувся тікати в сад, перестрибнув через кущі й здимів. Каннінгем-старший якраз у цей час визирнув у вікно, помітив людину, що бігла дорогою, але відразу загубив її з-перед очей. Містер Алек поспішив до помираючого кучера, і злочинцю вдалося втекти. Про вбивцю нам відомо лише те, що це чоловік невисокого зросту, в момент скоєння злочину він був у темному одязі. Усі наші зусилля спрямовані на його пошуки.

— А що там робив оцей Вільям Керван? Він що-небудь сказав перед смертю?

— Ні слова. Він жив у сторожці зі своєю матір'ю і був дуже відданим слугою, тому ми вирішили, що він просто вийшов перевірити, чи все в порядку в домі. Розумієте, пограбування Актона наробило в нас багато галасу, люди хвилюються. Грабіжник устиг зламати замок і відчинити двері, коли його побачив Вільям.

— А матері він нічого не сказав, коли виходив?

— Вона дуже стара і майже нічого не чує. Ми не змогли від неї нічого добитися. Дізнавшись про смерть сина, вона взагалі перестала будь-що розуміти, хоча й раніше не вражала розумом. Проте маю дещо цікаве. Ось, погляньте.

Інспектор витяг зі свого записника пом'ятий клаптик паперу й подав Голмсу.

— Це було знайдено в руці убитого. Схоже на уривок якогось документа. Тут згадано час, коли загинув нещасний кучер. Судячи зі змісту, це щось на кшталт запрошення на зустріч.

На папері вціліли ось такі слова:

*об одинадцятій годині сорок п'ять хвилин
дізнатися, що
можливо*

— Якщо це дійсно запрошення, — вів далі інспектор, — то напрошується висновок, що Вільям Керван, хоч і вважався за чесну людину, міг бути в змові з крадієм. Можливо, він зустрівся зі злочинцем і навіть допоміг йому зламати двері, після чого вони щось не поділили та зчепилися між собою.

— Цей клаптик рукопису надзвичайно цікавий, — нарешті проговорив Голмс, уважно вивчивши записку. — Справа набагато складніша, ніж я уявляв. Ваше зауваження щодо можливого зв'язку між грабіжником і слугою та здогадка про те, що в листі, можливо, містилося запрошення на зустріч, здається мені не позбавленим підстав. Але цей клаптик указує й на те, що... — Він узявся за підборіддя й на декілька хвилин занурився в роздуми. Коли Голмс повернувся до дійсності, я з подивом помітив, що щоки його порожевіли, а очі блищать, як до хвороби. Здавалося, до нього повернулась колишня енергія.

— Знаєте, інспекторе, — вигукнув він, — я зовсім не проти взятися за цю справу! Є в ній щось привабливе. Якщо дозволите, полковнику, я залишу вас із Ватсоном, а сам прогуляюся з інспектором, щоб перевірити деякі свої міркування. Обіцяю за півгодини повернутися.

Приблизно за півтори години повернувся інспектор — але без Голмса.

— Містер Голмс усе ще снується туди-сюди двором і просить, щоб ми разом вирушили до будинку містера Каннінгема.

— Навіщо?

Інспектор знизав плечима.

— Не можу сказати. Між нами — мені здається, містер Голмс іще не зовсім здоровий. Він надто збуджений і поводить ся якимось дивно.

— Не хвилюйтеся, — заспокоїв я його. — Ці дивацтва — частина його методу, я давно це знаю.

— Я б сказав, що в нього досить незвичні методи, — пробурчав інспектор. — Полковнику, поквапмося, оскільки містерові Голмсу нетерпеливиться розпочати.

Голмс і справді нервово походжав двором, низько нахиливши голову й засунувши руки в кишені брюк.

— Справа стає все цікавішою! — вигукнув він, помітивши нас. — Ватсоне, ця поїздка на природу дійсно йде мені на користь. Я чудово провів ранок.

— Ви вже побували на місці злочину? — довідався полковник.

— Так, ми з інспектором провели невелику рекогносцировку.

— Пощастило хоч щось знайти?

— Ми бачили деякі дуже цікаві речі. Ходімте, я все розповім дорогою. По-перше, ми оглянули тіло бідолахи. Він дійсно помер від вогнепальної рани. У нього вистрілили з револьвера.

— А ви хіба мали сумніви щодо цього?

— Ніколи не завадить зайвий раз перевірити. Інспектор теж не гаяв часу. Потім ми поспілкувалися з містером Каннінгемом та його сином, вони вказали нам місце, де злочинець переліз через живопліт. Потім ми зустрілися з матір'ю вбитого, щоправда, нічого нового від неї ми не дізнались. Але й без того я твердо впевнений, що злочин цей аж ніяк не звичний. Думаю, ви погодитеся зі мною, інспекторе: затиснутий у руці вбитого клаптик паперу з точною вказівкою часу, коли відбулося вбивство, — доказ надзвичайно рідкісний.

— Це може дати ключ до розгадки, містере Голмс.

— Не може дати, а дає! Автор цієї записки витяг із ліжка кучера Вільяма Кервана в дуже пізній час. Але де ж решта аркуша?

— Я обстежив усе навколо будинку, але нічого не знайшов, — сказав інспектор.

— Її вирвали з рук убитого, бо в ній містилося те, що вказувало на вбивцю. На вашу думку, як він мав би вчинити з папером? Швидше за все, запхав до кишені, не звернувши уваги, що невеликий клаптик залишився в руці жертви. І якщо записка опиниться в наших руках, ми будемо в двох кроках від розкриття всієї справи.

— Але як нам залізити в кишеню злочинця, не спіймавши його самого?

— Гарне запитання. Маємо ще одну зачіпку: Вільям одержав записку. Значить, хтось її приніс або вона надійшла поштою.

— Я довідався, — вставив інспектор. — Кучер одержав листа учора з денною поштою. Конверт він знищив.

— Чудово! — вигукнув Голмс. — Отже, ви бачилися з поштарем. Із вами приємно працювати, інспекторе... А ось і сторожка! Йдіть за мною, полковнику. Якщо не заперечуєте, я покажу вам місце злочину.

Ми залишили позаду невелику будівлю, в якій жив кучер з матір'ю, і вийшли на дубову алею. Дорога вела до впорядкованого старовинного будинку часів королеви Анни. Проминувши парадні двері, Голмс із інспектором обвели нас навколо будинку до бічного входу. Сад відокремлював його від живоплоту, що тягся вздовж дороги. Біля дверей, що вели до кухні та буфетної, чергував констебль.

— Офіцере, відчиніть двері, будь ласка, — попросив Голмс. — Ось на цих сходах стояв містер Каннінгем, дивлячись на чоловіків, що боролися внизу. Містер Каннінгем-старший був коло другого вікна ліворуч, звідти він бачив, як убивця пробіг ліворуч від ось цього куща. Потім містер Алек збіг сходами і нахилився над пораненим. Земля тут, як бачите, утоптана, тому слідів не залишилося.

Тим часом із-за рогу будинку показалися двоє чоловіків і попрямували до нас. Один із них видавався старшим, у нього було вольове, порите глибокими зморшками обличчя, пильні очі глибоко сиділи під густими бровами. Другий був ефектного вигляду молодий чоловік, чий жвавий вираз обличчя та показний костюм жодним чином не відповідали тій справі, яка привела нас сюди.

— Ще не знайшли вбивцю? — звернувся молодик до Голмса. — Я думав, що для вас, лондонців, це дріб'язкова справа. Але, схоже, ви не такі вже й моторні, хіба ні?

— О, дайте нам ще трохи часу, — бадьоро обізвався Голмс.

— Вам він точно знадобиться, — сказав Алек Каннінгем. — Схоже, у вас і досі немає навіть версій.

— Одна є, — відповів інспектор. — Ми вважаємо, що якщо нам вдасться знайти... Боже правий, містере Голмс! Що це з вами?

Раптом обличчя мого друга жахливо спотворилось. Очі підкотилися, губи зсудомило, і він із болісним стогоном опустився на землю. Ми були так перелякані цим несподіваним нападом, що відразу ж кинулися до Голмса, підвели, віднесли на кухню й посадили в просторе крісло. Він сидів, безсило схиливши голову на спинку та важко дихаючи, й лише за кілька хвилин вибачився за свою слабкість і підвівся.

— Ватсон знає, що я зовсім недавно одужав, — пробурмотів він. — Але ці нервові напади досі мене переслідують.

— Дозвольте нам відвезти вас додому в екіпажі, — запропонував Каннінгем-старший.

— Ні, якщо вже я опинився тут, то хотів би де в чому переконатися. Це зовсім не важко. Бачте, у мене склалося враження, що Вільям з'явився на сцені не до, а після того, як грабіжник проник у будинок. Двері було зламано, але ви все ж вирішили, що крадій не встиг побувати всередині.

— По-моєму, це очевидно, — похмуро зазначив містер Каннінгем. — Мій син іще не лягав і напевно почув би, якби в будинку хтось ходив.

— Де він перебував у цей час?

— Я курив у своїй туалетній кімнаті.

— Де розташоване її вікно?

— Останнє зліва, поряд із вікном батькової спальні.

— І, звісно, у ваших кімнатах світилося.

— Безумовно.

— У цьому й полягає дивина, — посміхнувся Голмс. — Вам не здається дивним, що грабіжник — до того ж не новачок — зламує двері, побачивши, що у двох кімнатах горить світло і як мінімум двоє з членів сім'ї не сплять?

— Напевно, це був відчайдушний хлопець.

— Якби в цій справі не було дивацтв, нам би не довелося звертатись по допомогу до вас, містере Голмс, — сказав Алек Каннінгем. — Але ваше припущення про те, що крадій устиг побувати

в будинку до того, як його помітив Вільям... Мені здається, це щирісінька нісенітниця. Адже нічого не пропало!

— Як знати, — похитав головою Голмс. — Наш грабіжник є особистістю незвичайною та поводить не так, як пересічний хатній злодій. Згадайте, що він узяв у Актона. Клубок шпагату, прес-пап'є і ще деякі дрібнички.

— Що ж, містере Голмс, — сказав Каннінгем-старший. — Ми в будь-який час до ваших послуг. Усі ваші розпорядження будуть одразу виконані.

— По-перше, — сказав Голмс, — я б хотів, щоб ви призначили винагороду за свідчення про грабіжника. Думаю, п'ятдесяти фунтів буде цілком досить. Я тут накидав приблизний текст оголошення в газету, підпишіть його, якщо вам не важко.

— Я радо віддав би п'ятсот, — пробуркотів Каннінгем-старший, приймаючи з рук Голмса лист паперу і перо. — Але дозвольте, тут, здається, неточність! — вигукнув він, пробігши поглядом документ. — Ви пишете: «Вночі з понеділка на вівторок десь близько дванадцяти сорока п'яти було здійснено спробу...» Але ж насправді це відбулось об одинадцятій сорок п'ять!

Помилка Голмса мене занепокоїла, адже я знав, як прискіпливо він ставиться до своїх промахів. Що не кажи, а точність у деталях для його професії є річчю засадничою. Хвороба не минула для мого друга безслідно, і це маленьке непорозуміння довело мені, що до одужання ще далеко.

Інспектор здивовано зрушив бровою, а Алек Каннінгем відверто розсміявся. Суддя тут-таки виправив помилку й віддав папір Голмсові.

— Нехай це надрукують якомога швидше, — сказав він. — Як на мене, дуже непогана ідея.

Голмс обережно заховав аркуш між сторінками свого записника.

— А тепер, — сказав він, — нам варто оглянути увесь будинок і переконатися, що цей дивний крадій справді нічого не забрав.

Спочатку Голмс оглянув вхідні двері. Зломщик діяв просто — він просунув у замкову щілину кінчик ножа і за його допомогою відвів назад язичок замка. На дверях поряд зі щілиною залишилися помітні сліди вістря.

— Коли ваші слуги лягають спати? — несподівано запитав Голмс.

— Близько десяти.

— Наскільки я розумію, Вільям теж лягав у цей час.

— Так.

— Надзвичайно важливо, що тієї ночі він у цей час не спав. Тепер, містере Каннінгем, я попросив би вас провести нас до будинку.

Викладений кам'яними плитами коридор, до якого прилягала кухня, закінчувався дерев'яними сходами, що вели на другий поверх будинку. Нагорі розміщувався просторий майданчик, на який вели також сходи від парадних дверей. Туди ж таки виходили двері вітальні й кількох кімнат, включно зі спальнями містера Каннінгема та його сина. Голмс підіймався повільно, запам'ятовуючи розташування кімнат, сходів і вікон. Із виразу його обличчя було видно, що він, як говориться, йде по гарячому сліду, але я, хоч убий, не тямив, про що він думає.

— Сер, — нетерпляче промовив містер Каннінгем. — Я, звісно, розумію, що все це конче потрібно. Але подивіться самі. Ось моя спальня, ось кімната мого сина. Невже ви гадаєте, що ми б не помітили, якби злодій піднявся сюди?

— Може, випробувати іншу версію? — насмішкувато підтримав батька містер Алек.

— Я б усе ж хотів продовжити огляд. Мені необхідно, наприклад, з'ясувати, куди виходять вікна спалень. Ось це, напевно, кімната вашого сина. — Голмс штовхнув двері. — А там, мабуть, та сама туалетна кімната, в якій він курих, коли почувся шум ізнизу. Тут має бути вікно. Куди воно виходить? — Він пройшовся по спальні, відчинив двері до туалетної кімнати й роздивився її.

— Сподіваюсь, тепер ви задоволені? — кинув Каннінгем-старший.

— Дякую вам. Я побачив усе, що мені було треба.

— У такому випадку, якщо це вже так необхідно, пройдімо до моєї кімнати.

Містер Каннінгем стеноу плечима і попрямував до своєї спальні, яка виявилася нічим не примітною кімнатою зі звичайною, якщо не сказати з геть зовсім непоказною, обстановкою. Коли ми всією компанією наблизилися до вікна, Голмс відстав, і ми з ним опинились позаду. Біля ліжка стояв маленький столик із блюдом апельсинів і карафою з водою. Коли ми проходили повз, Голмс, на мій превеликий подив, на секунду загородив мені дорогу та свідомо перекинув ногою

столик. Карафа розлетілася на друзки, а фрукти розкотились по всій підлозі.

— Ну ось, будь ласка, Ватсоне. Помилуйтеся, що ви накоїли, — цілком спокійно сказав він, засмучено хитаючи головою. — Зіпсували такий гарний килим.

Геть розгублений я нахилився й почав збирати фрукти, розуміючи, що мій друг із якоїсь причини хоче, щоб я взяв провину на себе. Всі інші також узялися ловити по всіх кутках апельсини і ставити на місце столик.

Тим часом Голмс зник.

— Ось тобі й маєш! — вигукнув інспектор. — Куди ж він подівся?

— У цього пана, по-моєму, — проговорив Алек Каннінгем, — не все гаразд із головою. Батьку, подивімося, куди це він подівся.

Вони квапливо вийшли з кімнати, залишивши нас з інспектором і полковником у неабиякому здивуванні.

— Либонь, я готовий погодитися з містером Алеком, — пробурмотів поліціант. — Може, це й наслідки хвороби, але здається мені, що...

Його слова перервали відчайдушні крики:

— Допоможіть! Пробі! Убивають!..

У мене всередині все похололо: я упізнав голос свого друга. Я миттю вискочив на сходовий майданчик. Заклики про допомогу вже перетворилися на захриплий безтямний галас, що лунав зі спальні Алека Каннінгема. Я кинувся туди і миттю підскочив до дверей у туалетну кімнату.

Обидва Каннінгеми схилились над Шерлоком Голмсом, котрий лежав на підлозі. Молодший обома руками вчепився в його горло, а старший викручував зап'ястя. Утрюх нам не складно було відтягти їх, і Голмс скочив на ноги. Він був блідий і дуже збуджений.

— Заарештуйте цих людей, інспекторе, — відсапуючи, прохрипів він.

— За яким звинуваченням?

— За звинуваченням в убивстві кучера Вільяма Кервана.

Інспектор витріщився на нього круглими очима.

— Послухайте, містере Голмс, — нарешті заговорив він, — чи не хочете ви сказати, що...

— Інспекторе, та ви погляньте на їхні обличчя! — обірвав його Голмс.

Ніколи ще мені не доводилось бачити, щоб чиєсь обличчя настільки красномовно засвідчувало провину. Старий стояв у заціпенінні, дивлячись у підлогу, його густі брови зійшлися на перенісці. Син же його, навпаки, виблискував темними очима, як хижий звір, загнаний у кут. Риси його обличчя були спотворені до невпізнання. Інспектор, кажучи ані слова, підійшов до дверей і подав сигнал. На поклик відразу ж з'явилися два констеблі.

— Я не маю виходу, містере Каннінгем, — промовив інспектор. — Дуже сподіваюся, що це жахлива помилка... Що ви робите! — Його рука промайнула в повітрі, і на підлогу полетів револьвер, який Каннінгем-молодший вихопив із кишені.

— Візьміть зброю, — спокійно вимовив Голмс, притиснувши револьвер ногою до підлоги. — На суді вона знадобиться. А ось і те, що нам дійсно потрібно. — Він підняв із підлоги зім'ятий аркуш паперу.

— Друга частина листа! — з подивом вигукнув інспектор. — Де ви його знайшли?

— Там, де він і мусив бути за моїми припущеннями. Полковнику, ви з Ватсоном, напевне, можете повертатися додому, я приєднаюся до вас за годину, не більше. Нам з інспектором необхідно перекинутися кількома словами із заарештованими, але до обіду я буду обов'язково.

Шерлок Голмс дотримав слова. За годину він долучився до нас у курильній кімнаті полковника. З ним з'явився маленький літній пан, якого мені рекомендували як містера Антона — це його будинок було пограбовано минулого тижня.

— Я б хотів, щоб містер Актон був присутнім під час моєї розповіді, — пояснив Голмс. — Йому буде цікаво почути деякі подробиці. Думаю, полковнику, ви вже шкодуєте про те, що запросили такого невгамовного гостя, як я.

— Навпаки, — посміхнувся полковник. — Велика честь спостерігати за вашою роботою, містере Голмс. Хоча я досі не розумію, як вам удалось відгадати цю загадку.

— Боюся, моя розповідь вас розчарує. Але спочатку... Ця колотнеча в туалетній кімнаті Каннінгема-молодшого забрала в мене чимало сил.

Якщо дозволите, полковнику, я наллю собі ковток вашого бренді. Я ще недосить оклигав для такого клопоту.

— Сподіваюсь, у вас більше не буде таких припадків?

Шерлок Голмс щиро розсміявся.

— Про це ми ще поговоримо, — сказав він. — Я розповім вам про перебіг справи в тій послідовності, в якій розвивалися події, щоб стало зрозуміло, на чому будувалися мої висновки. Якщо вам щось буде невтямки, ставте запитання.

У роботі детектива чи не найголовнішою є здатність відчувати, які з фактів випадкові, а які мають першочергове значення. В іншому разі ви марнуєте купу сил замість того, щоб зосередитися на головному. У цій справі я від самого початку не мав ані найменшого сумніву в тому, що ключем до розгадки таємниці є уривок паперу, який був затиснутий у руці вбитого.

Відразу хочу звернути вашу увагу на той факт, що, якби розповідь Алека Каннінгема була правдивою, коли б, як він стверджував, убивця відразу після пострілу втік, він не міг би вирвати аркуш із руки вбитого. Але якщо це зробив не злочинець, то це міг зробити лише сам Алек Каннінгем — адже до того часу, коли старий спустився сходами, на вулиці вже зібралося кілька слуг. Здогадатися про це було неважко, інспектор не зробив цього лише тому, що йому й на думку не спало, що до вбивства можуть бути причетні такі шановані пани.

Я ж ніколи не роблю винятків та виходжу лише з фактів. Тому із самого початку розслідування роль Алека Каннінгема в цій справі викликала моє зацікавлення.

Відірваний кутик паперу, який показав нам інспектор, я вивчив дуже ретельно. Мені одразу ж стало зрозуміло, що це частина цілком незвичайного документа. Ось він. Ви не знаходите у ньому нічого дивного?

— Почерк якийсь незвичайний, — зауважив полковник.

— Вочевидь, — вів далі Голмс, — що лист написано двома різними особами. Вони писали листа по черзі — і в цьому легко пересвідчитися навіть під час побіжного огляду.

— Чорт забирай! — здивувався полковник. — Адже це дійсно так. Але навіщо двом різним людям знадобилося писати одного листа?

— Природно, це робили не задля забавки. Один із тих, хто його писав, не довіряв іншому й хотів, аби відповідальність за їхній задум

була розділена між ними нарівно. До речі, для мене є цілком очевидним, що той, чиєю рукою написано слова «годині» та «хвилин», був організатором злочину.

— Яким же чином ви це з'ясували?

— Це стає зрозумілим, якщо порівняти почерки — цей є набагато впевненішим та твердішим. Одначе крім здогадок, є й більш вагомі аргументи. Якщо уважно придивитися, можна помітити, що тверда рука писала, залишаючи пропуски у тих місцях, де інша рука мала дописати свої слова пізніше. Іноді місця бракувало, і слабшій руці доводилося втискувати, наприклад, чисельник «сорок п'ять» між «об» та «хвилин».

— Дивовижно! — вигукнув містер Актон.

— Утім, поки що досить поверхово, — відгукнувся Голмс. — Ми нарешті дісталися важливішого пункту. Експерти-криміналісти, як відомо, вміють досить точно визначати за почерком людини її вік із точністю до десятиліття. Лишень іноді хвороби та фізична неміч надають почеркові старечих особливостей, навіть якщо писала молода людина. У нашому випадку, дивлячись на чіткий почерк одного та недбале, але все ж цілком розбірливе письмо іншого, ми можемо сказати, що один із тих, хто писав є молододою людиною, а інший — у літах, хоча й не зовсім старезний.

Є ще один пункт, не такий очевидний, але більш важливий. Ці два почерки мають схожі риси. Вони належать кривним родичам. Про це свідчать багато ознак. Це все разом майже переконало мене в тому, що лист був написаний Каннінгемами — батьком і сином.

Відтак мені знадобилося вивчити особливості злочину та зрозуміти, чи не зможуть вони нам чимось допомогти. Я вирушив з інспектором до будинку Каннінгемів і ретельно оглянув усе навколо. Фірман дійсно помер від пострілу з револьвера, але стріляли в нього з відстані більш аніж чотири ярди, я це з'ясував цілком точно під час огляду тіла. Краї кулевого отвору на його одязі не були обпалені, як це трапляється, коли стріляють упритул. Отож, Алек Каннінгем брехав, стверджуючи, що бачив, як двоє чоловіків боролися, коли пролунав постріл. Далі: батько й син вказали те саме місце, де вбивця вибіг на дорогу. Але там пролягає досить широкий рівчак, на дні якого збирається вологість. Оскільки ніде поряд із рівчаком жодних

відбитків не знайшлося, я зрозумів не тільки те, що обидва Каннінгеми брешуть, а й те, що ніякого незнайомця в чорному взагалі не існує.

Тепер я мав установити мотив цього незвичайного злочину. Для цього, насамперед, треба було розібратися з пограбуванням у будинку містера Актона. Полковник якось згадав, що нещодавно ви, містере Актон, судилися з Каннінгемами. У мене одразу зародилася підозра, що саме вони проникли до вашої бібліотеки, щоб викрасти якісь важливі для цього позову документи.

— Цілком можливо, — погодився містер Актон. — У мене є папери, які доводять, що частина їхніх земель належить мені. Якби вони зберігалися не в сейфі мого адвоката, Каннінгеми могли б залишити мене без головного козиря.

— Ось бачите, — посміхнувся Голмс. — Це була нерозсудлива спроба. Не знайшовши того, що потребували, вони вирішили інсценувати крадіжку зі зломом та винесли перше, що трапилося під руку. Проте дещо залишалось для мене загадкою. Куди поділася друга частина листа? Я не сумнівався, що Алек вирвав його з руки вбитого, та був майже упевнений, що злочинець сунув його до кишені халата — більше на ньому нічого не було з одягу. Зосталося з'ясувати — чи там він досі є. Заради цього ми й вирушили до будинку Каннінгемів.

Як ви, певна річ, пам'ятаєте, батько й син з'явилися, коли ми стояли поруч зі входом до кухні. У жодному разі не треба було їм нагадувати про існування головного доказу, адже вони одразу ж його знищили б, але інспектор у розмові з ними ледь не бовкнув зайве. Тієї-таки миті я звалився носом на землю, і, таким чином, розмова набула іншого напрямку.

— Боже правий! — розсміявся полковник. — Чи не хочете ви сказати, що ваш напад був несправжнім?

— Із медичної точки зору все виглядало досить переконливо, — вставив я, здивовано дивлячись на свого друга.

— Щойно я «прийшов до тями», — розповідав далі Голмс, — як мені вдалося за допомогою найбільш простого виверту змусити Каннінгема-старшого написати слово «одинадцять», щоб я міг порівняти його почерк із почерком на записці.

— Яким же я був віслюком! — вигукнув я.

— Я бачив, як стурбував вас мій «напад», — осміхнувся Голмс. — Але пізніше, коли ми вже піднялися нагору, я закріпив халат, який

висів на гачку біля дверей. У кімнаті Каннінгема-старшого я зумів на деякий час відволікти загальну увагу, для чого мені довелося збити столик із фруктами та поставити вас, мій любий Ватсоне, у безглузде становище. Сам я натомість повернувся та обшукав кармани халата. Як я і передбачав, лист лежав там, проте щойно він опинився в моїх руках, з'явилися Каннінгемі. Не сумніваюся, що вони прикінчили б мене, якби не приспіла допомога. Я досі відчуваю хватку містера Алека. Його батько ледве не зламав мені зап'ясток, намагаючись відібрати доказ. Вочевидь, вони збагнули, що мені відомо все, і раптовий перехід від упевненості у власній безкарності до цілковитої катастрофи змусив їх утратити голову.

Пізніше я запитав у Каннінгема-старшого, навіщо вони це зробили. Він виявився досить балакучим, натомість його син повадився, як розлючений демон. Алек був готовий знищити усіх, зосібна й себе, якби тільки він зміг дістатися до свого револьвера. Проте старий зрозумів, що йому вже не вивернутися, підупав духом і виклав усе. Вільям, виявляється, простежив за своїми господарями, коли вони навідувалися в гості до містера Актона, та став недвозначно натякати їм, що здатен мимохіть прохопитися. Іншими словами, почав їх шантажувати. Однак Алек Каннінгем виявився не тією людиною, з якою можна грати в такі ігри. Йому спала на думку ідея скористатися панікою, яка охопила округу після пограбування містера Актона, щоб позбутися небезпечного свідка, при цьому не викликавши до себе підозр. Вільяма виманили з дому та прикінчили. Якби не клаптик записки, який залишився в руці жертви, і якби злочинці трохи ретельніше поставилися до підготовки вбивства, це могло б їм зійти з рук.

— А записка?

Шерлок Голмс поклав на стіл з'єднані частини аркуша, розгладив та прочитав уголос:

«Якщо прийдете об одинадцятій годині сорок п'ять хвилин до східних воріт, зможете дізнатися дещо, що здивує вас, а можливо, й дуже допоможе і вам, і Енні Моррісон. Але про це нікому ані слова».

— Приблизно цього я й очікував, — сказав мій друг. — Поки ми не знаємо, що пов'язувало Алека Каннінгема, Вільяма Кервана та Енні

Моррісон. Однак результат показує, що пастка спрацювала безвідмовно. Чи не здається вам, Ватсоне, що наш тихий відпочинок у селі вдався? Гадаю, вже завтра я повернуся на Бейкер-стрит зі свіжими силами.

Горбань

Одного літнього вечора, за кілька місяців після мого одруження, я сидів удома біля каміна, куняючи над якимось романом. День видався не з легких. Дружина вже піднялася нагору, а прислуга пішла. Коли я нарешті змусив себе встати, щоб витрусити попіл із люльки, у двері подзвонили.

На годиннику було за чверть на дванадцятю. Для гостей запізно, значить, це пацієнт. Скривившись, я вийшов до передпокою та відчинив двері. Переді мною стояв Шерлок Голмс.

— Ватсоне, — сказав він, — сподіваюсь, я не занадто пізно?

— Та що ви, друже?! Заходьте.

— Ви здивовані, і це можна зрозуміти! Дасте мені притулок сьогодні вночі? Ви якось казали, що у вас є парубоцька кімната для одного гостя, і зараз вона, як я бачу, порожня. Про це мені повідала ваша вішалка для капелюхів.

— Буду надзвичайно радий, якщо ви залишитесь.

— Дякую вам. У такому разі я займу вільний гачок. У вас нещодавно був слюсар? Прийміть мої співчуття. Поява слюсаря завжди свідчить про неприємності. Сподіваюся, не каналізація?

— Ні, газ.

— Зрозуміло! Цвяхи, котрими підбито його черевики, залишили два сліди на лінолеумі саме там, де на нього падає світло. Ні, дякую, я повечеряв на вокзалі, але люльку з вами викурю залюбки.

Я передав йому калитку. Голмс усівся навпроти мене і якийсь час мовчки димів. Я розумів, що привести його до мене такої пори могла лише важлива та невідкладна справа, тому терпляче чекав, поки він заговорить.

— У вас, я бачу, зараз багато роботи, — сказав Голмс, уважно поглянувши на мене.

— Так, сьогодні був складний день, — кивнув я та додав: — Вам, звичайно, це може видатися безглуздим запитанням, але як ви здогадалися?

Голмс усміхнувся.

— Просто я знаю ваші звички, любий Ватсоне, — сказав він. — Коли пацієнтів у вас мало, ви ходите пішки, коли їх стає більше — їздите у кебі. Помітивши, що на ваших далеко не нових черевиках немає ані плямки багнюки, я зробив висновок, що зараз ви доволі зайняті та користуєтеся послугами візника.

— Дивовижно! — я був щиро захоплений.

— Елементарно, — відмахнувся він. — Це якраз той випадок, коли спостережлива людина може дуже здивувати співрозмовника, який не звертає уваги на дрібниці. Те саме можна сказати і про ваші оповідання про мене. Адже ви як автор від самого початку володієте інформацією, що не відома читачеві, і на її підґрунті розвиваєте сюжет. Але зараз я і сам перебуваю у становищі необізнаного читача, тому що в моїх руках є кілька ниток однієї з найзагадковіших справ в історії. Не вистачає одного-двох фактів, щоб розвинути мою версію. Але я знайду їх, Ватсоне, неодмінно знайду!

В очах Голмса запалав вогонь, щоки зашарілися. Проте тільки на мить. Коли я ще раз глянув на нього, його обличчя знову набуло тієї незворушності, через яку багато хто вважав мого друга схожим радше на машину, ніж на живу людину.

— Ця справа має деякі особливості, — додав Голмс. — Я б навіть сказав, виняткові особливості. Я вже встиг її обміркувати та намацав ґрунт. Залишилося зробити останній крок і, якби ви склали мені компанію, я був би вам удячний.

— Буду вельми радий.

— Завтра доведеться з'їздити в Олдершот. Ви готові до такої подорожі?

— Гадаю, що Джексон підмінить мене.

— Чудово. Я б хотів, аби ми вирушили потягом, який відходить об одинадцятій годині з вокзалу Ватерлоо.

— Добре, отже я ще матиму час зібратися.

— Що ж, якщо ви ще не спите на ходу, я змалюю в загальних рисах суть справи та розкажу, чим ми займатимемося. Буду лаконічним, але намагатимусь не випустити найважливіших деталей. Я розслідую можливе вбивство полковника Барклі з полку «Роял Манстерз», що розквартирований в Олдершоті. Ось що там сталося два дні тому.

«Роял Манстерз», як ви знаєте, один із найвідоміших ірландських полків у складі британської армії. І в кримську кампанію, і під час

повстання сипаїв він творив справжні дива, та й потім показав себе ще не раз. До цього понеділка полком командував Джеймс Барклі, відважний ветеран. Барклі розпочав службу рядовим, за рідкісну мужність був підвищений до офіцера та, врешті-решт, став командиром полку, в якому колись носив на плечі рушницю.

Полковник Барклі одружився, ще будучи сержантом. Його обраниця, яка до заміжжя мала ім'я міс Ненсі Девой, була дочкою відставного сержанта-прапороносця, котрий служив у тому-таки полку. Нескладно уявити, що у молодій парі виникли деякі чвари з її новим оточенням. Однак невдовзі вони обвиклися, та місіс Барклі зажила такої самої популярності серед полкових дам, як її чоловік серед товаришів по службі. Вона була дивовижно вродлива під ту пору, ба навіть зараз, після тридцяти років шлюбу, зберегла королівську поставу.

Сімейне життя полковника Барклі видається напрочуд ідеальним. Майор Мерфі, головний постачальник фактів у цій справі, запевняє, що жодного разу не чув, щоб це подружжя сварилося. Барклі кохав дружину навіть дужче, ніж вона його, і тяжко витримував розлуку з нею. Натомість, місіс Барклі була набагато стриманішою, хоча й кохала чоловіка і була йому цілком відданою. У полку вони вважалися за зразкову для свого віку пару, та ніщо в їхніх стосунках не віщувало біди.

Характер у полковника Барклі був досить рівний. Проте в цьому сумлінному й безжурному старому служаці часом пробуджувалася схильність до насильства та злопам'ятливості. Втім, дружини це ніколи не торкалося. Була в ньому ще одна особливість, яка дивувала майора Мерфі та інших офіцерів, з якими я розмовляв. Іноді полковник на кілька хвилин впадав у дуже пригнічений стан — ніби чиясь невидима рука витирала з його обличчя посмішку. Це й іще деяка схильність до забобонів — ось і всі особливості характеру полковника, відомі товаришам по службі. Схильність ця виявлялася в тому, що Барклі дуже не любив залишатися на самоті. Така дитинна риса у безстрашного солдата нерідко викликала усілякі пересуди та припущення.

Перший батальйон полку «Роял Манстерз» розквартирований в Олдершоті вже кілька років. Офіцери, котрі мають родину, не живуть у казармах, і полковник увесь цей час займав віллу Лечайн приблизно за

півмилі від полкового табору. Біля будинку є клаптик землі, західний бік котрого виходить на велику дорогу, до якої якихось тридцять ярдів. Із прислуги на віллі є тільки кучер та дві покоївки. Господар, господиня та троє слуг — це й усі мешканці вілли. Дітей у Барклі немає, гості в них бували нечасто.

Тепер про події, які сталися на віллі у понеділок між дев'ятою та десятою годиною вечора.

Місіс Барклі католичка, вона бере активну участь у діяльності Гільдії святого Георгія при церкві на Вотт-стрит. Організація ця займається роздаванням подержаного одягу біднякам. Того дня на восьму годину були призначені збори гільдії, тому місіс Барклі не засиджувалася за обідом. Коли вона виходила з дому, кучер почув, як вона, прощаючись із чоловіком, додала, що незабаром повернеться. Потім місіс Барклі зайшла за міс Моррісон, молодою леді, яка живе на сусідній віллі, та разом вони вирушили на збори, які тривали сорок хвилин. У чверть на десяту місіс Барклі повернулася додому, розлучившись із міс Моррісон біля воріт її вілли.

На віллі Лечайн є так звана «сонячна» кімната — веранда. Це просторе приміщення виходить на дорогу та має окремий вхід — великі розсувні скляні двері. Тридцять ярдів між будинком і дорогою обіймає газон, відокремлений невисокою камінною огорожею з решіткою. Саме в цю кімнату увійшла місіс Барклі, коли повернулася додому. Штори не були опущені, оскільки вечорами там зрідка хтось бував. Місіс Барклі засвітила лампу, після чого подзвонила у дзвіночок та попросила Джейн Стюарт, одну з покоївок, принести чаю, хоча раніше ніколи цього не робила. Полковник у цей час був у їдальні. Почувши, що дружина повернулася, він поспішив приєднатися до неї. Кучер бачив, як він пройшов коридором та увійшов до кімнати. Більше полковника Барклі живим не бачили.

Покоївка принесла чай за десять хвилин, але, підійшовши до дверей, почула голоси хазяїв, які запекло сперечалися. Вона постукала у двері, не діставши відповіді, вирішила увійти, але виявилось, що двері зачинено зсередини. Тоді вона побігла на кухню до кухарки. Обидві жінки в супроводі кучера повернулися до «сонячної» кімнати та почали дослуховуватися до суперечки, котра все ще тривала. Усі троє стверджують, що чули лише голоси полковника Барклі та його дружини. Барклі говорив нерозбірливо й уривчасто, тому слів

розібрати було неможливо. Леді ж, навпаки, не стримувалася. «Боягуз! — вигукувала вона. — Що ж тепер робити? Я змарнувала на тебе ціле життя! Бачити тебе більше не бажаю! Боягуз! Боягуз!» Раптом пролунав несамовитий крик полковника, грюкіт і пронизливий жіночий вереск. Кучер, вважаючи, що сталося непоправне, кинувся до дверей та почав їх вибивати.

Крики не стихали, двері не піддавалися, і раптом у кучера виникла ідея: він вискочив через коридор на вулицю, оббіг будинок та опинився біля скляних дверей. Одна стулка була відчинена, тому він без зусиль потрапив до кімнати. Господиня вже лежала непритомна на кушетці. На кріслі, перекинувши ноги через підлокітник та звисивши голову додолу поряд із каміною решіткою, у калюжі власної крові лежав мертвий полковник.

Кучер зрозумів, що хазяїнові вже не допомогти. Перше, що спало йому на думку — відімкнути двері. Аж тут виникли труднощі: ключа в замковій шпарині не було. Його ніде не було, тому кучер вискочив крізь скляні двері й побіг за поліцією та лікарем. Леді, на яку, звичайно, одразу впала підозра, все ще не отямилася, і її віднесли до спальні. Труп полковника перемістили на кушетку, а місце, де відбулася трагедія, ретельно оглянули.

Нещасний Барклі помер від завданого зі страшною силою удару тупим предметом у потилицю. Рвана рана була завдовжки два дюйми. Встановити знаряддя вбивства виявилось нескладно — на долівці поряд із тілом валялася дивної форми ломака з твердої деревини з кістяним руків'ям. Барклі купував зброю в усіх країнах, де йому доводилося служити, і в нього зібралася доволі численна колекція. Слуги запевняють, що ніколи раніше цієї ломаки не бачили, але в будинку є така кількість екзотичних предметів, що на ломаку могли й не звернути уваги. Більше нічого у «сонячній» кімнаті знайти не вдалося, а ключа від дверей не знайшли ні в місці Барклі, ні в жертви, ані в жодному іншому місці.

Такими були справи, Ватсоне, коли у вівторок зранку я на прохання майора Мерфі приїхав до Олдершота. Погодьтеся, що справа сама по собі є цікавою, але невдовзі я зрозумів, що вона є ще більш незвичайною, ніж здається на перший погляд.

Перед тим як оглянути кімнату, я опитав слуг, але нічого нового не з'ясував. Тільки покоївка Джейн Стюарт пригадала одну деталь. Коли

вона вперше підійшла до дверей, хазяїн та хазяйка розмовляли так тихо, що про сварку, яка відбувається за дверима, вона здогадалася лише з інтонацій. Я натиснув на покоївку, і вона пригадала, що леді два рази промовила ім'я Давид. Це вкрай важливо, бо, якщо ви пам'ятаєте, полковника звали Джеймс.

У цій справі є також обставина, котра справила незабутнє враження навіть на поліціантів. На обличчі вбитого, як вони кажуть, застигла маска нелюдського жаху, яка спотворила його риси до невпізнанності. Тобто перед смертю Барклі розумів, що на нього чекає. Поліція вирішила, що полковника привів у такий стан вигляд дружини, котра прямувала до нього з ломакою, щоправда, вони забули, що рана була на потилиці. Від самої леді добитися будь-чого неможливо, бо вона й досі непритомна через нервову лихоманку.

Від поліціантів я дізнався, що міс Моррісон, із якою того вечора місис Барклі ходила до церкви, не має жодного уявлення про те, що могло засмутити її приятельку після їхнього розставання.

Зібравши ці всі факти, я, Ватсоне, викурив кілька люльок, поки не зрозумів, що найбільш незвичне в цій справі — зникнення ключа від дверей. Обшук не дав результатів, із чого виходить, що його звідти винесли. Проте ні полковник, ані його дружина цього зробити не могли. Отже, до «сонячної» кімнати заходив іще хтось, причому тільки крізь скляні двері. Мені спало на думку, що ретельний огляд кімнати та газону перед будинком може навести на слід цієї загадкової особи, і мені таки вдалося знайти сліди, але зовсім не ті, на які очікував. У кімнаті дійсно був сторонній. Я знайшов п'ять чітких слідів його ніг: один на дорозі — в тому місці, де він видерся на камінну огорожу з решіткою, два на газоні та два ледь помітні на східцях, які ведуть до скляних дверей. Через газон він біг, бо відбитки передків у взуття є набагато глибшими за відбитки підборів. Але мене вразив навіть не цей чоловік, а його супутник.

Голмс витяг із кишені аркуш папіросного паперу та обережно розгорнув його у себе на колінах.

— Як ви гадаєте, що це? — запитав він.

На папері були намальовані сліди лап якоїсь тварини. Чітко виднілися п'ять подушечок та довгі кігті. Відбитки були розміром із десертну ложку.

— Собака? — припустив я.

— Ви колись бачили, щоб пес лазив по шторах? Я знайшов сліди цієї істоти і там.

— Мавпа?

— На сліди мавпи це зовсім не схоже.

— Так що ж це?

— Не собака, не кішка, не мавпа, і взагалі жодна з відомих нам живих істот. Я намагався вирахувати її розміри. Бачите, від передніх лап до задніх не менше п'ятнадцяти дюймів. Додайте середню довжину шиї та голови, і ми отримаємо тварину близько двох футів завдовжки... А тепер погляньте на інші вимірювання. Ця істота рухалася, і ми знаємо довжину її кроку — вона становить близько трьох дюймів. Це вказує на те, що в неї довге тіло з надзвичайно короткими лапами. Тварина не подбала про те, щоб лишити нам зразок шерсті, але, в цілому, її зовнішній вигляд має бути приблизно таким, яким я його змалював. Не забудьте й те, що вона вміє лазити по шторах, і це хижак.

— Як ви це встановили?

— Тварина видерлася на штору. На вікні висіла клітка з канаркою, і схоже, тварина хотіла її дістатися.

— Та що ж це за звір?

— Не уявляю... Можливо, хтось із родини куницевих, родич ласиці чи горностая, тільки набагато більший.

— Але який стосунок він може мати до вбивства?

— Це мені теж поки що не зрозуміло. Проте дещо ми вже знаємо. Хтось стояв на дорозі та спостерігав за сваркою подружжя Барклі. Штори були підняті, і в «сонячній» кімнаті світилася лампа. Невідомий перетнув газон у супроводі цієї дивної тварини, увійшов до кімнати, після чого або завдав удару полковникові, або полковник, побачивши його, з остраху впав та вдарився потилицею об кут камінної решітки. Окрім того, нам відомо, що незваний гість, пішовши, навіщось прихопив із собою ключа.

— Ваші спостереження, схоже, остаточно заплутали справу, — сказав я.

— Цілком погоджуюся з вами. Проте вони доводять, що тут далеко не все так просто, як гадає поліція. Я все ретельно зважив та дійшов висновку, що тут потрібен зовсім інший підхід... Перепрошую,

Ватсоне, я вас затримую. Мою оповідь можна скінчити і завтра, дорогою до Олдершота.

— Ото вже ні, тепер я хочу дослухати все до кінця.

— Ми знаємо, що о пів на восьму, йдучи з дому, місіс Барклі залишила чоловіка досить приязно — це чув кучер. Одразу ж після повернення леді пішла до тієї кімнати, де в неї було найменше шансів зіткнутися з чоловіком, попросила принести їй чаю, як то зробила б будь-яка схвильована жінка, і коли чоловік таки з'явився, накинулася на нього зі звинуваченнями. Із цього виходить, що між сьомою годиною тридцятьма хвилинами та дев'ятою годиною трапилося дещо, що докорінно змінило її ставлення до нього. Але всі ці півтори години поряд із нею була міс Моррісон. Отже, їй щось відомо, хоч вона це й заперечує.

Спочатку я припустив, що між юною леді та старим полковником існував романтичний зв'язок, у якому вона зізналася його дружині. Це могло б пояснити, чому місіс Барклі повернулася додому не в гуморі та чому міс Моррісон стверджує, що їй нічого невідомо. Уривки розмови за зачиненими дверима це навіть підтверджують, якщо не брати до уваги згадку про якогось Давида та палку відданість полковника своїй дружині. Що ж до раптового вторгнення незнайомця, то воно могло взагалі не стосуватися суперечки подружжя. Зрештою я схилився до думки, що між полковником та юною леді нічого не було, хоча вона напевне знає причину розбрату між місіс Барклі та її чоловіком. Звісно, я зробив візит міс Моррісон і роз'яснив їй, на чому ґрунтується моя впевненість, а також додав, що коли вона й надалі буде упиратися, її приятелька місіс Барклі опиниться на лаві підсудних за звинуваченням у вбивстві.

Міс Моррісон являє собою тендітне неземне створіння з лагідним поглядом і світлим волоссям, але у проникливості та здоровому глузді їй не відмовити. Вислухавши мене, вона на якийсь час замислилася, потім рішуче обернулася до мене й почала говорити. Я коротко перекажу вам її розповідь.

— Я обіцяла приятельці нічого не розповідати. Слово є слово, — почала вона. — Але коли вже їй загрожує таке страшне обвинувачення, а вона сама захистити себе не може, гадаю, що я маю право зламати обіцянку. Я розповім, що сталося в понеділок увечері.

Приблизно за чверть на дев'яту ми поверталися із церкви на Вотт-стрит. По дорозі додому ми мали обминути Гадсон-стрит. Це темна та безлюдна вулиця, там лишень один ліхтар із лівого боку. Коли ми до нього підійшли, я помітила, що назустріч крокує чоловік. Він горбився, і мені здалося, що на плечі в нього висить якийсь ящик. Узагалі він скидався на каліку: голова низько опущена, а ноги зігнуті в колінах. Здибалися ми з ним якраз під ліхтарем. Підвівши голову, він раптом завмер та жахливим голосом вигукнув: «Боже, та це ж Ненсі!» Місіс Барклі смертельно зблідла та неодмінно впала б, якби це жахливе створіння не підхопило її. Я хотіла покликати поліцію, аж раптово вона заговорила з тим чоловіком.

«Усі ці тридцять років я була впевнена, що ти помер, Генрі», — промовила вона тремтливим голосом. «Так воно і є», — він сказав це так, що мені стало моторошно. У нього було дуже темне обличчя, зморщене, ніби висохле яблуко, а очі палали вогнем, який я не забуду довіку. Волосся та бакенбарди в чоловіка були сиві.

«Люба, відійдіть на кілька кроків, будь ласка, — попрохала мене місіс Барклі. — Я хочу погомоніти із цим паном. Боятися тут нема чого».

Вона намагалася триматися бадьоро, але була так само блідою, ніби крейда, її губи тремтіли так, що говорила вона понад силу.

Я відійшла вбік. Вони кілька хвилин розмовляли, потім місіс Барклі попрямувала до мене, а горбань залишився під ліхтарем, розмахуючи кулаками так, ніби оскаженівши від люті.

Усю дорогу місіс Барклі мовчала, але коли ми зупинилися біля моїх дверей, узяла мене за руку та попросила дати їй слово, що я нікому не розкажу про те, що сталося. «Це мій старий знайомий, про якого я думала, що він загинув», — мовила вона. Коли я пообіцяла мовчати, вона поцілувала мене, ми попрощалися, і більше я її не бачила. Я розповіла вам щиру правду. Від поліції я приховала це тільки тому, що не знала, яка небезпека загрожує нещасній місіс Барклі.

Як ви розумієте, Ватсоне, для мене розповідь міс Моррісон була ніби промінь світла в непроникній темряві. Усе, що раніше здавалося безладним, одразу встало на свої місця, і я почав невиразно уявляти послідовність подій. Тепер я мав знайти чоловіка, зустріч із яким аж так приголомшила місіс Барклі. Якщо він усе ще залишався в

Олдершоті, зробити це було нескладно. Містечко є невеликим, отож каліка напевне привернув до себе увагу.

На пошуки пішов день, і до вечора я відшукав його. Чоловіка цього звати Генрі Вуд, він винаймає кімнату в будинку на тій самій вулиці, де з ним здибалися леді. Живе він там лише п'ять діб. Під виглядом співробітника поліційної реєстратури я пошептався з домовласницею. З'ясувалося, що Вуд — артист. Вечорами він блукає по солдатських шинках, даючи невеличкі вистави. В ящику він носить із собою якусь тварину, котрої домовласниця несамовито боїться, тому що ніколи такої істоти не бачила. Нарешті вона додала, що не може второпати, як такий каліка все ще залишається живим. Останні дві ночі він стогне та плаче, зачинившись у своїй кімнаті, а іноді починає розмовляти невідомою мовою. Гроші в нього є, але розраховуючись за житло, він, схоже, підсунув їй фальшиву монету. Вона показала її мені, Ватсоне, і це виявилась індійська рупія.

Отже, мій любий друже, тепер ви знаєте, якими є справи. Цілком очевидно, що, коли дами пішли, горбань попрямував за ними на відстані, побачив крізь вікна «сонячної» кімнати сварку між чоловіком і дружиною, кинувся до будинку, а тварина, яку він носить у ящику, вирвалася на волю. Генрі Вуд є єдиною людиною в цьому світі, котра може розповісти, що ж сталося того вечора між полковником і його дружиною.

— Ви хочете його про це розпитати?

— Саме так, але в присутності свідка.

— І ви пропонуєте мені цю роль?

— Звичайно, якщо ви не заперечуєте. Коли Вуд усе пояснить — чудово, коли ж ні — ми змушені будемо домагатися, щоб поліція його заарештувала.

— Але чому ви впевнені, що до нашого приїзду він усе ще буде у місті?

— Про це я подбав. За ним наглядає мій юний помічник із Бейкер-стрит. Він учепився у Вуда, як кліщ, і прямуватиме за ним скрізь. Завтра на Гадсон-стрит ми з ним зустрінемося, Ватсоне...

До міста, в якому розігралася ця трагедія, ми прибули опівдні, й Голмс одразу ж повів мене на Гадсон-стрит. Мій друг намагався здаватися байдужим, але я прекрасно бачив, що він хвилюється. Я й

сам тремтів від азарту, який неодмінно охоплював мене, коли я брав участь у його розслідуваннях.

— Ось ця вулиця, — сказав Голмс, коли ми звернули у проїзд, затиснутий між двома рядами мурованих двоповерхових будинків. — А ось і Симпсон.

— Він удома, містере Голмс! — закричав хлопчина, кинувшись до нас.

— Молодець, Симпсоне! — Голмс погладив по голові юного кокні. — Ходімо, Ватсоне. Ось цей будинок.

Він вручив сторожу свою візитівку та попросив передати містерові Буду, що ми прийшли у вкрай важливій справі. Не минуло і хвилини, як ми опинилися віч-на-віч із людиною, яку прагнули бачити. Попри теплу погоду, в малесенькій кімнатці палав камін. Чоловік, який згорбився на стільці біля вогню, сидів у такій неприродній позі, що одразу ставало зрозумілим — перед нами каліка. Але його обличчя, хоча й було виснаженим і темним від засмаги, зберегло сліди колишньої неймовірної вроди. Вуд підозріло подивився скося на нас, виблискуючи жовтими білками, і мовчки вказав на кілька стільців біля стіни.

— Містере Генрі Вуд з Індії, якщо не помиляюся, — гречно промовив Голмс. — Я до вас у справі про смерть полковника Барклі.

— Чому ви вирішили, що я маю до цього стосунок?

— Якраз у цьому я й хотів би розібратися. Бачите, якщо всі обставини не проясняться, місіс Барклі, ваша давня знайома, скоріше за все буде засуджена за вбивство.

Чоловік несподівано здригнувся.

— Я не знаю, хто ви такі, — закричав він, — але чи можете ви заприсягтися, що це правда?!

— Поліція чекає, коли місіс Барклі отямиться, щоб заарештувати її.

— Боже мій! Так ви з поліції?

— Ні.

— Тоді яке вам до цього діло?

— Ніхто не мусить залишатись осторонь, коли мова йде про правосуддя.

— Повірте моєму слову, вона невинна.

— Значить, винні ви?

— Ні.

— Хто ж убив полковника Джеймса Барклі?

— Саме Провидіння покарало його. Але знайте, якби я вибив йому мозок, то він лише дістав би по заслугі. Якби він не знепритомнів зі страху, його кров була б на моїх руках. Хочете, щоб я розказав вам усе? Що ж, чому б і ні, мені немає чого соромитися.

Ось як воно було, сер. Зараз спина в мене крива, як у верблюда, і всі ребра сторчма, але колись капрал Генрі Вуд був найбільш показним парубком сто сімнадцятого батальйону. Ми тоді стояли табором в Індії біля містечка Бхурті. Барклі, котрий віддав Богу душу цими днями, о тій порі був сержантом, а першою красунею в полку, та й що там у полку — найвродливішою дівчиною, котра будь-коли жила на цій землі, вважалася Ненсі Девой, донька полкового прапорonoсця. Її кохали двоє чоловіків, але вона кохала одного. Не смійтеся, дивлячись на це убоге створіння біля каміна, коли я скажу, що обрала вона не того, іншого, а мене.

Проте хоча її серце й належало мені, її батько наполягав, щоб вона одружилася з Барклі. Я мав славу відчайдушного парубка, шибайголови, він натомість мав освіту, і його збирались ось-ось підвищити в офіцери. Проте дівчина була вірною мені, і все йшло до того, щоб вона стала моєю, коли почалося повстання сипаїв, й Індія перетворилася на справжнє пекло.

Нас оточили. Увесь полк, половина артилерійської батареї, сотня сикхів та купка місцевих мешканців засіли у Бхурті. До містечка підступили десять тисяч повстанців, і кожен був готовий перерізати горлянку будь-кому. На другому тижні облоги у нас почала закінчуватися вода, і постало питання про зв'язок із частинами генерала Нейлла, які просувалися на північ. Це був наш єдиний шанс на порятунок, адже надії пробитися крізь оточення ми не мали, бо не могли кинути жінок та дітей. Я вирішив пробратися крізь бойові загони сипаїв та повідомити генералові про наше становище. Ми обговорили план операції з сержантом Барклі, котрий знав цю місцевість краще за інших. Він показав мені, яким шляхом можна прослизнути непоміченим. Того-таки дня рівно о десятій вечора я вирушив у дорогу. Від мене залежало спасіння тисяч життів. Але лише про одну людину я думав, спускаючись у темряві по міській стіні.

Мій шлях пролягав уздовж гирла пересохлої ріки — ми сподівалися, що там сторожові загони ворога мене не помітять. Але

оминувши перший же поворот, я наштовхнувся на шістьох сипаїв, котрі сиділи в засідці, чатуючи на мене. Мене оглушили та зв'язали. Удар був страшенної сили, але біль від нього був мізерним порівняно з тим, як розривалася моя душа, коли я опритомнів і зрозумів зі слів повстанців, що мій друг зрадив мене, оповістивши ворогів через свого слугу-індуса про те, де я сподіваюся пробратися крізь кільце облоги.

Більше я про це не говоритиму. Ви вже зрозуміли, на що виявився здатним Джеймс Барклі. Наступного дня генерал Нейлл визволив Бхурті, але сипаї, відступаючи, приховали мене із собою, і минуло багато років, перш аніж я знову побачив обличчя білої людини. Мене катували, я втівав, мене ловили і знову катували. Врешті-решт я опинився в Непалі. Сипаї дісталися Дарджилінга, але місцеві горці перебили залишки повстанців та забрали мене із собою. Я став рабом. Тривалий час потому мені вдалося таки втекти, але замість того, щоб іти на північ, я був змушений прямувати на південь. Там я потрапив до кочівників-пуштунів. Із ними я блукав чимало років, поки нарешті не дістався Пенджабу, оселився серед тубільців та став заробляти на хліб, показуючи фокуси, котрих навчився за ці роки. Який сенс був для немічного каліки повертатися до Англії або розшукувати старих друзів? Навіть жага помсти не могла змусити мене зважитися на це. Нехай Ненсі та всі мої однополчани радше й надалі вважатимуть Генрі Вуда загиблим, аніж побачать істоту, схожу на стару хвору мавпу. До мене дійшли чутки, що Барклі одружився з Ненсі й що кар'єра його пішла вгору, але навіть це не змусило мене «воскреснути».

Однак із віком будь-яку людину починає тягти додому. Багато років я мріяв про зелені луки Англії та живоплоти, тож зрештою вирішив, що маю побачити їх іще раз, перш аніж ляжу в домовину. Накопичених мною коштів цілком вистачило на поїздку. Я вирішив оселитись у цьому містечку, тому що тут багато солдатів, а я знаю, як їх розважити, а разом заробити собі на кусень хліба.

— Дякую вам, — сказав Шерлок Голмс. — Про те, як ви зустрілися з місіс Барклі на Гадсон-стрит, я вже знаю. Того вечора ви рушили слідом за нею та спостерігали крізь вікно за її сваркою з чоловіком. Гадаю, мова в них йшла про капрала Генрі Вуда. Потім вас переповнили почуття, ви кинулися до будинку через газон і увірвалися до «сонячної» кімнати.

— Так і було, сер. Коли Барклі мене побачив, його обличчя жахливо спотворилося, він упав і забився головою об камінну решітку. Проте помер він іще до того, як впав. Я прочитав смерть на його обличчі так само чітко, як читаю зараз он той напис на камінній дошці. Моє «воскресіння» для цього зрадника було страшнішим за кулю в серце.

— А потім?

— Потім Ненсі знепритомніла, я взяв у неї з рук ключа, щоб відімкнути двері та покликати на допомогу. Аж тут мені здалося, що буде краще залишити все як є та забратися звідти поки цілий, бо все виглядало так, ніби це я вклав Барклі. Я так поспішав, що сунув ключа до кишені й поки ловив Тедді, який видерся на штору, загубив свою ломаку. Але я його вмить упіймав, посадив до ящика та побіг звідтіля щодуху.

— А хто такий Тедді?

Горбань нахилився та скинув кришку з ящика, котрий стояв у кутку. Тієї-таки миті з нього вислизнула гарна червоно-коричнева тваринка, спритна та прудка. У неї були лапи горностає, витягнута мордочка й розумні червонуваті очі.

— Це ж мангуст! — скрикнув я.

— Так, дехто називає їх мангустами, інші їхневмонами, — сказав Генрі Вуд. — Але я зву їх змієловами. Тедді так справляється з коброю, що оком змигнути не встигнеш. У мене є одна, без отруйних зубів. Коли ми виступаємо в шинках, Тедді ловить її кожного вечора на втіху публіці. Ще чимось я можу допомогти вам, сер?

— Що ж, можливо, нам іще раз доведеться звернутися до вас, якщо в місіс Барклі виникнуть серйозні труднощі.

— Якщо це станеться, я, звичайно ж, буду змушений відкритися.

— Ну, а в усіх інших випадках, я гадаю, нема сенсу чіпати минуле небіжчика, хай би яким огидним воно було. Можливо, вас утішить те, що останні тридцять років він гірко шкодував про свій вчинок... Гляньте-но — на тому боці вулиці йде майор Мерфі. Прощайте, Буде! Я хочу дізнатися у майора, чи не з'явилося щось новеньке у поліції від учора.

Ми встигли наздогнати Мерфі, коли він іще не дістався перехрестя.

— А, Голмсе! — вигукнув він. — Ви вже чули, що ця вся справа виявилася справжньою нісенітницею?

— Яким чином?

— Експертиза встановила, що причиною смерті став крововилив у мозок. Усе дуже просто.

— Дійсно так, — посміхнувся Голмс. — Навдивовижу просто! Ходімо, Ватсоне, схоже, ми з вами в Олдершоті більше не потрібні.

— І все ж таки мені дещо незрозуміло, — сказав я Голмсу, коли ми вже наближалися до вокзалу. — Якщо чоловіка звати Джеймс, а Вуда — Генрі, хто такий Давид?

— Знаєте, Ватсоне, якби я був таким блискучим логіком, яким ви любляєте мене змальовувати у своїх оповіданнях, уже з одного цього імені я міг би відтворити всю картину. Воно було вимовлене як докір.

— Докір?

— Так. Цареві Давиду теж доводилося збиватися з праведного шляху, й одного разу він повернув на ту саму криву стежку, що й сержант Джеймс Барклі. Пам'ятаєте історію про те, як цар закохався у Вірсавію, дружину полководця Урії Хеттеянина, а потім, щоб заволодіти коханою, відправив цього Урію на неминучу загибель? Моє знання Біблії потребує багато кращого, але, якщо мене не зраджує пам'ять, ви можете докладніше прочитати про це у першій чи другій книзі Царств.

Постійний пацієнт

Переглядаючи свої нотатки, за допомогою яких я намагаюся продемонструвати деякі особливості мислення мого друга Шерлока Голмса, я зіткнувся з однією складністю. Виявилось, що вибрати приклад, який би цілком відповідав моєму завданню, не так уже й просто. Скажімо, я витягаю зі своїх архівів справу, в якій аналітичні здібності Голмса досягають справді захмарних висот, але з'ясовується, що обставини цієї справи є настільки незначними, що й не варто втомлювати читачів. Або навпаки, нерідко траплялося так, що моєму другові випало займатися розслідуванням справ найбільш скандального та драматичного характеру, але на пошуки істини він витрачав менше зусиль, аніж мені, його біографу, цього хотілося б.

У справі, про яку я хочу розповісти зараз, роль мого друга є не вельми значущою, але обставини цієї пригоди такі видатні, що я просто не можу не включити її до своїх нотаток.

Стояв липень. Днина видалася напрочуд задушливою та дощовитою. Штори в нашій кімнаті були запнуті, але не щільно. Голмс лежав на канапі, у сотий раз перечитуючи листа, що надійшов на його ім'я з ранковою поштою. Моя газета була нудною, сесія парламенту закрилася, з Лондона всі роз'їхалися, і мої думки мимохіть потяглися до лісів Нью-Фореста й до південних пляжів. Спорожнілий банківський рахунок змусив мене відкласти відпочинок, а Голмса геть зовсім не захоплювали ні сільські задоволення, ані море. Справжньою втіхою для нього було валятися на канапі у самісінькому серці п'ятимільйонного міста, відчуючи всіма фібрами душі, що десь у цю мить відбувається незвичайний злочин. Захоплення дивами природи ніколи не було доступним Голмсові. Він змінював обстановку лише тоді, коли переставав думати про якогось злочинця, що орудує в місті, та брався до полювання на його сільського побратима.

Зрозумівши, що Голмс занадто зайнятий своїми міркуваннями, щоб вести бесіду, я відкинув остогидлу газету й заглибився в роздуми.

— Ви маєте рацію, Ватсоне, — несподівано сказав мій друг. — Це дійсно безглуздий спосіб залагоджувати суперечки.

— Не те слово! — вигукнув я й аж раптом збагнув, що його слова цілковито збіглися з тим, над чим я тієї миті розважав. Я випростався та з величезним подивом утупив погляд у свого друга. — Що це, Голмсе? — розгублено пробурмотів я. — Просто якась містика...

Моє здивування його розвеселило.

— Пригадуєте, — сказав він, — я нещодавно прочитав вам уривок з оповідання Едгара По, в якому спостережливий чоловік стежив за думками свого друга. Ви тоді заперечили, що це вигадки автора і насправді таке є неможливим. Коли я заявив, що сам постійно роблю щось подібне, ви не повірили.

— Чому ж!

— Уголос ви про це не сказали, але досить красномовно повели бровами. А зараз, коли ви відклали газету й замислилися, у мене виникла пречудова можливість простежити за перебігом ваших думок та довести, що мої висновки є слушними.

Це пояснення мене не задовольнило.

— В оповіданні, — сказав я, — людина, яка робила висновки, ґрунтувала їх на діях того, за ким вона спостерігала. Але я ж нічого не робив — просто сидів у кріслі нерухомо. Як я міг виказати свої думки?

— Риси обличчя для того й дані людині, щоб за їх допомогою висловлювати душевні переживання. Ваше обличчя служить вам безвідмовно, особливо очі. Ви можете згадати, з чого почалася ваша задумливість?

— Н-ні, навряд чи.

— Тоді я вам розкажу. Кинувши додолу газету, ви з півхвилини просиділи з відсутнім виглядом. Потім ваш погляд сфокусувався на фотокартці генерала Гордона, яку ви нещодавно вставили в рамку, і я зрозумів, що військовий ешелон ваших думок вирушив у дорогу. Однак досить скоро ваші думки попрямували в іншому керунку. Ви скося подивилися на портрет Генрі Бічера, який стоїть без рамки на книжковій шафі, потім перевели очі на стіну, і відразу стало зрозуміло, що богослов'я, яким займається цей пан, тут ні до чого. Ви подумали, що якби портрет вставити в рамку, то він би якраз і заповнив он те порожнє місце й чудово гармоніював би з портретом генерала.

— Навдивовиж точно! — щиро здивувався я.

— Поки все було настільки наочним, що просто важко було помилитися. Але після того ваші думки знову звернулися до Бічера, ви

почали уважно вдивлятися в зображене на картині обличчя. Відтак перестали мружити очі, але й далі дивилися в ту саму точку. Отже, згадували життя Бічера. Міркуючи про нього, ви не могли не згадати про його діяльність під час Громадянської війни в Америці. Коли ви відвели погляд від портрета, ваші очі спалахнули, а губи та кулаки щільно стиснулися, і я майже перестав сумніватися, що ви згадали про мужність і героїзм, котрий виявили жителі й півночі, й півдня у цій запеклій боротьбі. Але потім ваше обличчя стало засмученим, ви труснули головою. Ваші думки перекинулися на жахіття війни, страх, горе та безцінно загублені життя. Рука мимохіть потяглася до старої рани, а на губах промайнула гірка посмішка. Це й підказало мені, що ви подумали про те, як безглуздо розв'язувати політичні суперечки в такий спосіб. Ось тут я й погодився з вами, що це кепський спосіб, і радий був переконатися, що всі мої висновки виявилися слухними.

— Цілком правильними! — вигукнув я. — Дивовижно!

— Це було зовсім не складно, мій любий Ватсоне. Я б і не звертав вашої уваги на такі дрібниці, якби ви не засумнівалися, що це можливо. Проте ближче до вечора стало прохолодніше. Чи не бажаєте ви прогулятися Лондоном?

Мені вже набридло сидіти у вітальні, тому я з радістю прийняв його пропозицію. Три години ми вешталися містом, спостерігаючи за життям Фліт-стріт і Стренда. Голмс, як завжди, дивував мене своїм умінням підмічати найдрібніші деталі та, ґрунтуючись на них, робити незвичайні висновки. Була вже десята година, коли ми повернулися на Бейкер-стріт. Коло нашого будинку стояв екіпаж.

— Гм! Карета лікаря... мабуть, терапевта, — сказав Голмс. — Практикує не так давно, але пацієнтів вистачає. Сподіваюся, він заїхав до нас у справі. Добре, що ми повернулися!

Я був достатньою мірою знайомий із методами Голмса, тож зрозумів перебіг його думок. Медичні інструменти у плетеному кошику, що залишився в кареті, а також їхній стан підказали йому рід діяльності нашого відвідувача. Про те, що гість завітав до нас, говорило світло в нашому вікні. Я пішов за Голмсом до нашого лігва, гадаючи, що могло привести сюди колегу-медика в таку пізню годину.

Коли ми увійшли, зі стільця біля каміна підвівся блідий гостролиций чоловік. Навряд чи йому було більше ніж тридцять три — тридцять чотири роки, проте з виснаженого обличчя та нездорового

відтінку шкіри можна було здогадатися, що життя його не балує. Тримався він нерішуче й нервово, а його худорлява біла рука, котру він, устаючи, поклав на підлокітник крісла, могла б належати радше художнику, ніж лікареві. Одягнутий він був у чорний сюртук і темні брюки.

— Доброго вечора, лікарю, — гостинно привітався Голмс. — Радий, що вам довелося чекати лише кілька хвилин.

— Ви встигли поговорити з моїм кучером?

— Ні, про це мені розповіла свічка на столику. Чим можу бути корисний?

— Я лікар Персі Тревельян, — сказав наш гість. — Живу на Брук-стрит у будинку номер чотириста три.

— Чи не ви є автором монографії про важко діагностовані нервові розлади? — спитав я.

Бліді щоки лікаря зашарілися.

— Так рідко доводиться зустрічатися з людьми, котрі знають про мою монографію, що я вже почав думати, що просто змарнував на неї час, — відповів він. — Мій видавець запевняє, що вона майже не продається. Вочевидь, ви також лікар?

— У минулому — військовий хірург.

— Знаєте, нервові хвороби — мій коник. Я був би щасливий, якби міг займатися виключно цією темою, але доводиться задовольнятися практикою. Утім, це не має стосунку до мого візиту, містере Шерлок Голмс. Я чудово розумію, яким дорогим є ваш час. Річ у тому, що в мене вдома, на Брук-стрит, коїться щось дивне. А сьогодні ввечері я остаточно зрозумів: більше я цього не витримаю. Мені потрібна ваша допомога.

Шерлок Голмс усівся в крісло та запалив люльку.

— Не сумнівайтеся, ви її матимете, — сказав він. — Прошу вас, розкажіть якнай докладніше про те, що вас турбує.

— Тут є й такі подробиці, про котрі навіть ніяково згадувати, — почав містер Тревельян. — Але це все настільки незрозуміло, а нещодавній поворот подій так мене приголомшив, що я вирішив розказати вам геть усе.

Почну з розповіді про своє навчання. Я закінчив Лондонський університет. Мої професори вважали мене досить перспективним студентом. Після закінчення курсу я продовжив розпочаті

дослідження, одночасно обійнявши невеличку посаду в клініці при Королівському коледжі. Мені пощастило — мої праці з питань каталепсії викликали певне зацікавлення, і в результаті я був відзначений премією Брюса Пінкертон та медаллю за монографію про нервові розлади, про яку згадав ваш друг. У той час мені пророкували блискучу кар'єру.

Однак до цього була одна перешкода: я був бідний. Лікаря-фахівцеві, котрий прагне високо піднятися, треба розпочинати свою кар'єру на одній із вулиць, що прилягають до Кавендіш-сквер, де винайняти та умеблювати квартиру коштує шалених грошей. Окрім цих витрат, потрібно ще якось жити протягом кількох років і при цьому утримувати пристойного коня та карету. Це все було мені не по кишені, тож я вирішив вести ощадливе життя й призбирувати гроші, щоб років через десять зайнятися приватною практикою. І знезацька мені допоміг випадок.

Одного ранку до мене прийшов джентльмен на прізвище Блессінгтон. Я бачив його перший раз у житті, але він із порога заговорив про справу.

«Ви той самий Персі Тревельян, славетний науковець, котрий відхопив нещодавно непогану премію?» — замість привітання поцікавився він.

Я лише кивнув у відповідь.

«Прошу вас, відповідайте на мої запитання відверто, тому що це у ваших інтересах, — заявив Блессінгтон. — Ви людина успішна, а отже, досить розумна. А як щодо такту?»

Таке питання мене навіть трохи розсмішило.

«Гадаю, із цим у мене все добре», — усміхнувся я. «А шкідливі звички? Може, випити полюбляєте, га?» — «Ну знаєте, сер!» — скипів я. «Так, так! Пробачте, але я мусив спитати. Чому ж попри ці всі якості ви не маєте практики?»

Я стенув плечима.

«Усе зрозуміло! — сказав він. — Стара історія! У голові ви маєте більше, ніж у кишенях, так? А якщо я запропоную вам переїхати на Брук-стрит, що ви скажете?»

Я так здивувався, що не міг вимовити жодного слова.

«Та ні, це я за себе хвилююся, не за вас! — вигукнув Блессінгтон. — Скажу відверто. Якщо моя пропозиція вас задовольнить, я буду

тільки радий. Річ у тому, що в мене є кілька тисяч, котрі я хотів би вкласти у вас». — «Що ви маєте на увазі?» — ледве не задихнувся я. «А що тут такого? Це така сама прибуткова справа, як і будь-яка інша, тільки безпечніша». — «І що я маю робити?» — «Зараз поясню. Я винаймаю будинок, обставляю його, плачу прислузі, загалом, вирішую всі фінансові питання. Вам натомість доведеться просто просиджувати крісло в кабінеті. Я видаватиму вам гроші на дрібні витрати — все як годиться. Ви ж повертатимете мені три чверті прибутків, а одну чверть залишатимете собі».

Ось таку дивну пропозицію, містере Голмс, зробив мені цей Блессінгтон. Не втомлюватиму вас розповіддю про наші подальші перемовини. Скінчилося тим, що на свято Благовіщення я переїхав у свій новий будинок і почав приймати хворих. Усе йшло так, як ми домовлялися. Блессінгтон жив у тому ж таки будинку на правах постійного пацієнта. Виявилося, що в нього слабе серце і він потребує постійного медичного нагляду. Дві найкращі кімнати на другому поверсі Блессінгтон відвів під свою вітальню та спальню. Звички в нього були доволі дивні — він ні з ким не зустрічався й майже не виходив із домівки. Розкладу дня він не додержувався, лишень одного правила дотримувався неухильно: кожного вечора в той самий час заходив до мого кабінету, перевіряв журнал відвідувань, відраховував п'ять шилінгів і три пенси від кожної заробленої мною гінеї — тобто рівно третину, а решту забирав із собою та замикав у сейфі.

Я впевнений, що йому не довелося шкодувати про своє рішення. Від самого початку мої справи пішли вгору. Кілька успішних випадків зцілення та репутація, яку я завоював у клініці, зробили моє ім'я досить відомим, так що за останні роки Блессінгтон завдяки мені став багатю людиною.

Ось і все, що я хотів розповісти вам, містере Голмс, про своє минуле і про взаємини з містером Блессінгтоном. Залишається тільки розповісти про те, що змусило мене сьогодні з'явитися до вас.

Кілька тижнів тому містер Блессінгтон прийшов до мене в досить збудженому стані. Він почав розповідати про якесь пограбування у Вест-Енді і, нарешті, заявив, що ми маємо терміново зміцнити вікна і двері. Я, згадую, здивувався, але й після цього цілий тиждень Блессінгтон місця собі не знаходив, постійно визирав у вікно і навіть

перестав виходити перед вечерею на прогулянку. Я спостерігав за його поведінкою, і мені стало зрозуміло, що він смертельно боїться когось або чогось. Коли я його про це запитав, Блессінгтон так образився, що мені довелося перевести бесіду на інші теми. Поступово його страх минув, і він повернувся до колишніх звичок. Аж потім сталася подія, котра призвела його до такого жахливого стану, що на нього просто шкода було дивитися. У такому стані Блессінгтон перебуває і до сьогодні.

Ось що сталося. Два дні тому я отримав листа без підпису та зворотньої адреси. Ось його зміст: «Російський дворянин, який мешкає нині в Англії, був би вам вельми зобов'язаний, якби лікар Персі Тревельян погодився надати йому медичну допомогу. Справа в тому, що вже кілька років він страждає на каталептичні напади, а лікар Тревельян, як відомо, є фахівцем із цієї недуги. Дворянин має намір зайти завтра ввечері, у чверть на сьому, до лікаря Тревельяна, якщо лікар Тревельян вважатиме зручним для себе бути в цей час удома».

Мене дуже зацікавив цей лист. Найбільша складність у вивченні каталепсії полягає в тому, що хвороба ця зустрічається надзвичайно рідко. Тому я залишився вдома, і в точно призначений час до мене прийшов пацієнт.

Це був літній чоловік цілком пересічної зовнішності — не таким я уявляв собі російського аристократа. Більш глибоке враження на мене справив його супутник: високий юнак, на диво гарний, смаглявий, із мужнім обличчям та чудово розвиненою мускулатурою, справжній Геркулес. Коли вони заходили, юнак підтримував старого під руку й одразу ж дбайливо посадив його на стілець. Така турботливість зовсім не пасувала до його зовнішності.

«Перепрошуємо за те, що відволікаємо вас від справ, лікарю, — звернувся він до мене англійською. — Але це мій батько, і його здоров'я для мене важить понад усе».

«Може, ви хочете бути присутнім під час огляду?» — запитав я. «В жодному разі, — чомусь злякався юнак. — Не можу передати, як боляче мені дивитися на батька. Якщо в нього станеться один із тих жахливих нападів, на котрі він слабує, я цього просто не витримаю. З вашого дозволу, поки ви будете обстежувати батька, я зачекаю в приймальні».

Коли молодик вийшов, ми почали розмовляти з пацієнтом про його хворобу, я вів ретельні записи. Розумом, скажемо відверто, він не міг похвалитися, відповідав на мої запитання уривчасто і не до ладу. Я вирішив, що він погано володіє англійською, але коли знову запитав його про щось, старий зовсім перестав відповідати. Я глянув на нього й виявив, що мій пацієнт сидить на стільці абсолютно прямо, дивлячись на мене застиглими порожніми очима. Не було сумнівів: розпочався напад його загадкової хвороби.

Спочатку я відчув жалоці та страх. Але потім лікар взяв у мені гору. Я виміряв пульс і температуру пацієнта, помацав м'язи. Перевіряв рефлекси. Усі показники залишалися в нормі, як я й очікував. У таких випадках я досягав хороших результатів завдяки вдиханню пари амлінітрату та, схоже, дістав змоги ще раз переконатись у дієвості цього методу. Складночка з ліками зберігалася внизу, у моїй лабораторії, тому, залишивши пацієнта на стільці, я поспішив вниз. На пошуки я витратив не більше як п'ять хвилин і негайно повернувся до кабінету. Уявіть моє здивування, коли я побачив, що кімната спорожніла, а пацієнта і слід загуб!

У приймальні також нікого не було, а хлопчик-слуга, в обов'язки якого входить проводити пацієнтів після того, як я покалатаю у дзвоник, нічого не бачив і не чув. Я найняв його нещодавно, до того ж він не надто меткий.

Це все лишилося для мене цілковитою загадкою. Незабаром із прогулянки повернувся містер Блессінгтон, але я вирішив не розказувати йому про дивний випадок, тому що останнім часом узагалі намагався спілкуватися з ним якомога рідше.

Я вже й не думав, що знову колись побачу того дивного росіянина та його сина, тому був ошелешений, коли сьогодні у той самий час обидва знову об'явилися в мене.

«Я маю вибачитися за те, що вчора так раптово вас покинув», — почав виправдовуватися мій пацієнт. «Зізнаюся, ви мене здивували», — сказав я. «Бачте, — став він пояснювати, — я, коли приходжу до тям після нападів, то майже нічого не пам'ятаю про те, що було доти. У голові в мене ніби туман. Учора я отямився в якійсь незнайомій кімнаті, нікого поряд не було, і я поквапився вийти на двір». — «А я, — вставив його син, — побачивши, що батько спускається до виходу, вирішив, що консультацію закінчено. Тільки коли ми вже наближалися

до будинку, я почав розуміти, що сталося». — «Що ж, — розсміявся я, — нічого страшного ж не трапилося, значить, якщо бажаєте, сер, продовжимо огляд, перерваний так несподівано».

Близько півгодини я обговорював із цим паном його хворобу, потім виписав йому рецепт, і він пішов, спираючись на руку сина.

Я вже казав вам, що містер Блессінгтон у цей час зазвичай виходить на прогулянку. Незабаром він повернувся і піднявся до себе нагору, але майже одразу стрімголов злетів униз та увірвався до мого кабінету. Вигляд він мав до смерті наляканий.

«Хто побував у моїй кімнаті?» — накинувся він на мене. «Я нікого не бачив», — відповів я. «Брешете! — загаласував він. — Підійміться до мене та самі переконайтеся».

Я пропустив повз вуха його грубощі — було схоже, що він з'їхав із глузду від страху. Коли я пішов за Блессінгтоном нагору, він показав мені кілька слідів на світлому килимі.

«Ви що, хочете сказати, що це мої?» — не вгамовувався він.

І дійсно, таких великих слідів він лишити не міг, до того ж вони були зовсім свіжі. Сьогодні вдень падав рясний дощ, а до нас, окрім моїх пацієнтів, ніхто не приходив. Отже, юнак, котрий сидів у приймальні, поки я займався його батьком, із якоїсь причини піднявся до кімнати мого постійного пацієнта. Нічого не пропало, все залишалось на своїх місцях, але сліди на килимі вказували, що тут хтось побував. Містера Блессінгтона це схвилювало надзвичайно — кому сподобається, що до твоєї кімнати навідуються чужинці. Мені так і не вдалося його заспокоїти, і, до речі, саме на його прохання я звертаюся до вас. Проте, якби не він, я й сам знайшов би дорогу до вас, оскільки справа ця є дуже незвичайною, хоча і не настільки жахливою, як собі уявляє Блессінгтон. Чи не погодитесь ви піти зі мною? Може, вам, містере Голмс, вдасться хоч якось пояснити цей дивний випадок.

Шерлок Голмс вислухав розповідь лікаря з пильною увагою. Обличчя мого друга залишалось, як завжди, непроникним, але після останніх слів нашого відвідувача він без жодного слова зірвався на ноги, сунув мені до рук мого капелюха, схопив свого та кинувся до дверей слідом за лікарем Тревельяном.

За п'ятнадцять хвилин ми вже стояли коло будинку на Брук-стрит. Це був один із тих непоказних сірих будинків, у яких зазвичай живуть лікарі, що мають практику у Вест-Енді. Нас зустрів хлопчик-слуга, і

ми, не гаючи жодної миті, піднялися широкими сходами, вкритими килимовою доріжкою.

Однак на півдорозі нас затримав дивний випадок: нагорі згасло світло. З темряви пролунав вереск:

— У мене пістолет! Якщо ви наблизитеся ще бодай на крок, клянуся, я стрілятиму!

— Дійсно, містере Блессінгтон, це вже переходить усілякі межі, — крикнув у відповідь лікар Тревельян.

— А, то це ви, лікарю, — донеслося згори. — А що це за джентльмени з вами? Їм можна довіряти?

Хоча нашого співрозмовника і не було видно, ми відчували, що нас уважно вивчають.

— Ну, добре, піднімайтеся, — нарешті дозволив голос. — Даруйте, якщо мої застережні заходи вас налякали.

Тут газовий ріжок на сходах знову засвітився — й ми побачили людину, котра стояла нагорі. Зовнішність цього чоловіка, як і голос, свідчили про те, в якому жалюгідному стані перебувають нерви Блессінгтона. Він був надзвичайно гладкий, хоча раніше явно був іще огряднішим, на що вказували складки шкіри, що звисали зі щік, як у благдаунда. Обличчя мало нездоровий колір, а рідке волосся здибалося від пережитого страху. У руці він стискав пістолет, але щойно ми рушили до нього, сунув зброю в кишеню.

— Доброго вечора, містере Голмс, — сказав Блессінгтон. — Дуже вдячний, що знайшли для мене час. Напевне, ще ніхто не потребував вашої поради так, як я. Лікар Тревельян уже розповів вам про вторгнення до моєї кімнати?

— Так, — кивнув Голмс; — Хто ці люди, містере Блессінгтон? Чому вони вас переслідують?

— Вони... — постійний пацієнт лікаря здригнувся. — Важко сказати. Навряд чи я зможу вам відповісти.

— Ви хочете сказати, що не знаєте?

— Ходімо до мене.

Блессінгтон провів нас у свою спальню — затишну кімнату зі зручними меблями.

— Бачите ось це? — Він показав на великий чорний ящик, що стояв за спинкою ліжка. — Я не багатій, містере Голмс... За все своє життя я зробив лишень одне капіталовкладення, лікар Тревельян може

підтвердити. Але я зовсім не довіряю банкірам, містере Голмс. У цьому ящику — все, що я маю, тому ви можете зрозуміти, якого жаху я набрався, коли виявив, що в моїй кімнаті побували чужаки.

Голмс із легким подивом глипнув на Блессінгтона і похитав головою.

— Я б не радив вам намагатися водити мене за ніс, — сказав мій друг.

— Та я кажу щиро правду!

Голмс махнув рукою і повернувся до дверей.

— На добраніч, лікарю Тревельян, — кинув він.

— А як же я? Невже ви нічого мені не порадите? — голос Блессінгтона зривався від хвилювання.

— Пораджу. Казати правду, сер.

За хвилину ми вже поверталися додому. Ми проминули Оксфорд-стрит та дісталися половини Гарлі-стрит, перш аніж мій друг промовив:

— Ватсоне, ви вже мені пробачте, що я вплутав вас у цю дурість. Хоча сама по собі справа є доволі цікавою.

— Я, щиро кажучи, нічого не тямлю, — зізнався я.

— Існує як мінімум дві людини, котрі з якоїсь причини бажають будь-що дістатися до цього Блессінгтона. Не сумніваюся, що і в перший, і в другий раз молодший відвідувач побував у його кімнаті, поки спільник доволі винахідливо відвертав увагу лікаря. Уся ця каталепсія — звичайна симуляція, Ватсоне, хоча я й не став говорити про це містерові Тревельяну. Ці люди обидва рази обирали вечірній час для візиту до лікаря, щоб не зіткнутися у приймальні з іншими відвідувачами, проте якраз у цей час Блессінгтон виходить на прогулянку — і це свідчить про те, що вони не дуже добре знайомі зі способом його життя. Якби вони хотіли щось вкрати, то вже давно б зробили це. До того ж із поведінки Блессінгтона я бачу, що насправді понад усе він боїться за свою шкуру. Я впевнений, що йому відомо, хто ці люди, але з якихось причин він не бажає їх назвати. Гадаю, що вже завтра ми знову побачимося з Блессінгтоном, і він буде більш балакучим.

— А що, коли, хай це і звучить дико, всю цю історію з російським каталептиком та його сином вигадав сам лікар Тревельян, якому навіщось знадобилося відвідати кімнату свого постійного пацієнта?

У світлі газового ріжка я помітив задоволену посмішку на обличчі Голмса.

— Друже мій, — мовив він, — це була перша версія, котра спала мені на думку. Але потім я дістав підтвердження правдивості лікарєвих слів. Юнак, про якого він розповідав, залишив сліди ще й на килимовій доріжці на сходах, так що оглядати кімнату містера Блессінгтона мені й не довелося. Його черевики мають квадратні передки, на відміну від гостроносих туфель Блессінгтона, і на дюйм із третиною є довшими за взуття лікаря. Погодьтеся, що в його існуванні не варто сумніватися. І повторюю — я неабияк здивуюся, якщо зранку ми не отримаємо якоїсь звістки з Брук-стрит.

Пророцтво Голмса справдилося, причому в найдраматичніший спосіб. О пів на восьму ранку я розплющив очі та побачив детектива, котрий стояв поряд із моїм ліжком у халаті.

— Вставайте, Ватсоне, на нас чекає екіпаж, — сказав він.

— А що сталося?

— Ми їдемо на Брук-стрит.

— Отже є новини?

— Погані, але які саме, я наразі не знаю, — сказав він, підіймаючи штори. — Ось, погляньте. Цей аркуш вирвано із записника. На ньому — лише кілька нерозбірливих слів олівцем: «Благаю, заради усього святого, приїжджайте негайно. П. Т.». Наш друг лікар дуже хвилювався, коли це писав. Збирайтеся мерщій, Ватсоне, справа дійсно термінова.

За п'ятнадцять хвилин ми були коло будинку на Брук-стрит. Лікар Тревельян вибіг нам назустріч зі скривленим обличчям.

— У нас жахливе нещастя! — вигукнув він, хапаючись за скроні.

— Містер Блессінгтон збавив собі віку! Голмс здивовано присвиснув.

— Цієї ночі він повісився.

Ми увійшли до будинку, і лікар повів нас до кімнати, яка, вочевидь, була його приймальною.

— Даруйте, я зараз нічого не розумію, — пробурмотів він. — Поліція вже нагорі. Мене це приголомшило до глибини душі!

— Коли ви його знайшли?

— Вранці Блессінгтону завжди приносять чашку чаю. Сьогодні, близько сьомої, до нього увійшла покоївка... і побачила... що він...

висить просто посеред кімнати. Він прив'язав мотузку до гака, на якому раніше висіла лампа, і відштовхнув... той самий ящик, котрий учора нам показував.

Голмс замислився.

— Якщо дозволите, — нарешті сказав він, — я б хотів оглянути його кімнату.

У спальні нагорі перед нами явилася жахлива картина. Я вже згадував про те, що шкіру Блессінгтон мав зів'ялу, але в зашморгу він остаточно втратив людську подобу. Шия самогубця була витягнута, ніби в обпатраного курчати, і від цього його тіло здавалося ще масивнішим. Він був одягнений у нічну сорочку, з-під якої стирчали заляклі розпухлі кісточки. Поряд із тілом стояв чепуристий полісмен, записуючи щось у свій зошит.

— А, містере Голмс, — щиро привітався він до мого друга. — Дуже радий вас бачити.

— Доброго ранку, Леннер, — відгукнувся Голмс. — Сподіваюся, вам уже відомо, що тут відбувалося до минулої ночі?

— Так, мені дещо розповіли.

— І ви вже маєте якісь думки?

— Наскільки я розумію, ця людина просто з глузду з'їхала від страху. Гляньте-но, простирадла зім'ято, на ліжку є чіткий та глибокий відбиток його тіла — отже, він спав. Самогубства частіше за все трапляються близько п'ятої ранку. Приблизно в цей час він і засунув голову в зашморг, напевне, заздалегідь усе обміркував.

— Судячи зі стану м'язів, смерть настала три години тому, — зауважив я.

— У кімнаті знайшли щось примітне? — запитав Голмс.

— На умивальнику лежала викрутка та кілька гвинтів. Уночі він, схоже, багато палив. У каміні я знайшов чотири сигарні недопалки.

— Гм, — Голмс із зацікавленням оглянув недопалки, — а його мундштук знайшли?

— Ні, мені він не траплявся.

— А портсигар?

— Він лежав у кишені пальта небіжчика.

Голмс розкрив портсигар та понюхав єдину сигару, що була всередині.

— Це гаванська сигара. А два недопалки — того гатунку, котрий голландці завозять зі своїх ост-індійських колоній. Їх зазвичай перекладають соломою, бо вони тонші, ніж будь-які інші сигари такої довжини.

Він розклав недопалки та оглянув їх крізь кишенькову лупу.

— Дві з них були викурені з мундштуком, дві без, — сказав Голмс.
— У двох кінчики обрізано надто гострим ножом, у двох відкушено, причому той, хто кусав, має пречудові зуби. Блессінгтон не заподіяв собі смерть, містере Леннер. Це холоднокровне вбивство.

— Але це неможливо! — вигукнув інспектор.

— Чому?

— Навіщо когось убивати в такий ідіотський спосіб? Навіщо ця морока з мотузкою, коли все можна було зробити набагато простіше.

— Ось це ми й маємо з'ясувати.

— А як вони проникли до будинку?

— Через двері.

— Уранці їх було зачинено на засув.

— Отже двері замкнули після того, як убійники пішли.

— Звідки ви це взяли?

— Я бачив сліди. Заждіть хвилинку, і я зможу вам іще дещо розповісти.

Голмс підійшов до дверей, повернув ручку замка та вивчив її з притаманною йому методичністю. Потім вийняв ключ, котрий стирчав із внутрішнього боку дверей, та оглянув його. Ліжко, килим, стільці, камінна полиця, труп і мотузка — все було оглянуто. Нарешті Голмс кивнув, після чого ми з інспектором перерізали мотузку, зняли тіло, вклали його на ліжко та накрили простирадлом.

— Що скажете про мотузку? — запитав Голмс.

— Її відрізали звідси, — сказав лікар Тревельян, дістаючи з-під ліжка великий моток мотузки, згорнутої кільцями. — Блессінгтон до смерті боявся пожежі, тому тримав у себе мотузку, щоб спуститися по ній через вікно.

— І цим спростив убивцям завдання, — задумливо промовив Голмс. — Картина майже зрозуміла. Я буду надзвичайно здивований, якщо впродовж дня не з'ясую мотивів убивства. Мені знадобиться фотокартка Блессінгтона — та, що стоїть на каміні.

— Але поясніть нарешті, що тут відбулося! — почав благати лікар.

— Послідовність подій є такою, — сказав Голмс. — Їх було троє: юнак, старий і хтось третій, про кого я поки що нічого не знаю. Перші двоє — та сама парочка, котра видавала себе за російського дворянина і його нащадка, отже, маємо їхній повний словесний опис. Впустив їх хтось із мешканців будинку. Раджу вам, інспекторе, заарештувати хлопчину-слугу. Він же працює у вас зовсім недавно, лікарю?

— Так, але це чортеня ніде не можуть знайти, — сказав лікар Тревельян. — Покоївка та кухарка збилися з ніг.

— У цій справі він відіграв помітну роль, — вів далі мій друг. — Потім усі троє крадучись піднялися сходами. Спочатку літній чоловік, за ним молодший, а останнім — невідомий третій. Це легко визначити з того, як накладалися один на одний сліди. Отже, вони підійшли до кімнати містера Блессінгтона. Двері були зачинені, але за допомогою відмички з дроту їм вдалося повернути ключ, що стирчав усередині. Навіть без лупи добре видно подряпини, які залишилися на борідці ключа.

Опинившись усередині, злочинці передусім зв'язали Блессінгтона. Можливо, він міцно спав або його паралізував страх, і тому він не закричав. До того ж стіни в цьому будинку настільки грубі, що його могли просто не почути.

Цілком очевидно, що, скрутивши Блессінгтона, зловмисники влаштували щось на кшталт ради. Можливо, це був своєрідний суд. Забрало це досить багато часу, ось тоді й були викурені сигари. Старий сидів на плетеному стільці — до речі, саме він користувався мундштуком. Юнак усівся ось там та струшував попіл на комод. Третій крокував по кімнаті. Блессінгтон залишався в ліжку, але стверджувати це я не можу.

Скінчилося тим, що вони накинули на шию Блессінгтона зашморг і повісили його. Вся операція була добре продумана, вони навіть прихопили із собою щось на зразок блока, наміряючись використати його як шибеницю. Викрутка та гвинти були потрібні, щоб зібрати цей пристрій, але злочинці помітили на стелі гак, і це позбавило їх клопоту. Зробивши свою справу, вони пішли, а спільник засунув за ними двері.

Ми із жагучою цікавістю вислухали цю розповідь про нічні події, котрі Голмс вибудував за незначними деталями. Інспектор одразу ж помчав на пошуки хлопчини-слуги, а ми з Голмсом вирушили на Бейкер-стрит обідати.

— Я повернуся до третьої, — сказав Голмс, коли ми покінчили з десертом. — На той час сюди прийдуть інспектор із лікарем, і я сподіваюся, що зможу відповісти на всі їхні запитання.

Гості з'явилися точно в указаний час, але мій друг увійшов до нашої вітальні тільки тоді, коли на годиннику вже було за чверть на четверту. Він був у чудовому настрої.

— Які новини, інспекторе?

— Ми знайшли хлопчину, сер.

— Чудово, а я знайшов убивць.

— Знайшли вбивць! — закричали ми на один голос.

— Ну, принаймні, я знаю, хто вони. Цей Блессінгтон виявився особистістю добре відомою поліції, як і його вбивці. Їхні імена Біддл, Гейворд і Моффат.

— Це ж та банда, котра пограбувала Вортінгдонський банк! — вигукнув інспектор. — Виходить, Блессінгтон — це Саттон?

— Цілком правильно.

Ми з лікарем Тревельяном обмінялися здивованими поглядами.

— Ви, напевне, пам'ятаєте гучну справу про пограбування Вортінгдонського банку, — сказав Голмс. — У справі брали участь п'ятеро: ці четверо та ще один — такий собі Картрайт. Було вбито охоронця банку, а грабіжникам удалося піти з сімома тисячами фунтів. Це було вісім років тому. Усіх п'ятьох незабаром заарештували, проте для суду доказів проти них не вистачало. Але Блессінгтон, він же Саттон, найпідліший зі всієї банди, погодився співпрацювати з поліцією та виказав інших. На підставі його свідчень Картрайта було повішено, а інші троє дістали по п'ятнадцять років каторги. За взірцеву поведінку їх випустили після відбуття половини терміну, і, коли вони вийшли на волю, найперше взялися за пошуки зрадника. Двічі вони намагалися дістатися до Блессінгтона, але безуспішно. З третього разу їм, як бачите, пощастило. Вам іще щось незрозуміло, докторе Тревельян?

— Ні-ні, ви все пояснили, — сказав лікар. — Тепер я розумію, що Блессінгтон почав панікувати, прочитавши в газетах повідомлення про звільнення цих людей. А теревені про пограбування знадобилися йому, щоб очі замилити. Але чому він не сказав вам правди?

— Його таємниця була настільки ганебною, що він просто не зміг примусити себе її розкрити. Проте хоч би яким мерзенним був цей

чоловік, він жив під захистом британських законів, і я не сумніваюсь, інспекторе, що тепер ви вживете всіх заходів, щоб правосуддя покарало його вбивць.

Ось такою є історія пацієнта та його лікаря з Брук-стрит. Поліції так і не пощастило натрапити на слід убійників, і в Скотленд-Ярді вважають, що вони були серед пасажирів пароплава «Нора Кейн», котрий кілька років тому разом з усіма, хто був на борту, пішов на дно неподалік берегів Португалії. За браком доказів слідство не змогло довести причетність хлопчика-слуги до цієї справи, яку з часом охрестили «Загадкою Брук-стрит».

Випадок із перекладачем

За весь час мого тривалого знайомства з Шерлоком Голмсом він жодного разу не згадував про свою родину та майже ніколи не розповідав про своє дитинство й юність. Мій друг і так часом здавався мені не живою людиною, а унікальним створінням, у якому цілковита відсутність звичайних людських почуттів могла зрівнятися хіба що з безмежною силою його інтелекту. До жінок Голмс відчував огиду, заводити нових друзів відмовлявся, але ніщо не дивувало мене дужче за його вперте небажання розповідати про родичів. Аж одного разу, на мій величезний подив, мій друг заговорив про свого брата.

Було літо. За вечірнім чаєм ми обговорювали найрізноманітніші теми, починаючи від гольф-клубів і закінчуючи причинами зміни кутів нахилу екліптики. Нарешті розмова зайшла про атавізми та спадкоємність. Предметом обговорення стало питання: звідкіля в людини з'являється талант — передається у спадок чи формується в процесі дорослішання й пізнання світу.

— Візьміть ваш випадок, Голмсе, — сказав я. — Усе, що ви мені про себе розповідали, свідчить про те, що ваша спостережливість і дивовижне вміння робити висновки розвинулися завдяки вправам та тренуванням.

— Певною мірою, — замислено сказав Голмс. — Усі мої пращури були звичайними землевласниками і нічим не вирізнялися серед інших сільських сквайрів. Хоча я все ж таки гадаю, що талант перейшов мені у спадок від бабусі, котра була сестрою французького художника Ораса Верне. Артистизм іноді набуває найнесподіваніших форм.

— Чому ви в цьому так упевнені?

— Тому що мій брат Майкрофт наділений тим самим хистом, що і я, але набагато більшою мірою.

Для мене це було цілковитою несподіванкою. Якщо в Англії живе ще одна людина, котра наділена таким рідкісним даром, чому про неї ніхто ніколи не чув? Я так і запитав у Голмса, додавши, що, ймовірно, лише скромність змушує його ставити брата вище за себе. Мій друг розсміявся.

— Любий Ватсоне, — сказав він, — я не погоджуюся з тими, хто вважає скромність за чесноту. Логік забов'язаний точно знати істинну суть речей, отже, недооцінювати себе для мене було б так само непростимо, як і перебільшувати власні сили. Тому, коли я кажу, що Майкрофт є більш спостережливим, аніж я, можете мені вірити.

— Він молодший за вас?

— Він старший на сім років. І дуже відомий у своєму колі.

— Що ж це за коло?

— Клуб «Діоген».

Про цей заклад я чув уперше, і це, вочевидь, відбилося на моєму обличчі, тому що Шерлок Голмс видобув із кишені годинника.

— «Діоген» є одним із найбільш незвичайних клубів у Лондоні, а Майкрофт — один із найбільших диваків серед його постійних відвідувачів. Він щодня приходить до клубу за чверть на п'яту та йде рівно о сьомій годині сорок хвилин. Зараз шоста, і якщо ви не проти невеличкої прогулянки, я охоче познайомлю вас зі своїм братом.

П'ять хвилин потому ми вже були на вулиці та прямували до Ріджент-серкс.

— Хочете знати, — сказав мій друг, — чому Майкрофт не займається тим самим, що і я? Він просто до цього нездатний.

— Але ж ви самі сказали, що...

— Я казав, що він на голову вищий за мене у спостережливості та вмінні робити висновки. Якби від сищика вимагали тільки цього, мій брат був би найславетнішим детективом. Але Майкрофт не женеться за славою, та й енергії йому бракує. Я багато разів звертався до нього по допомогу, і кожного разу він підказував мені рішення, яке потім виявлялося правильним. Однак він геть-чисто позбавлений уміння застосовувати свій талант на практиці.

— Так він не заробляє цим на життя?

— Ні. Те, що для мене є професією, для Майкрофта — забавка любителя. У нього виняткові математичні здібності, він веде звітність в одному з міністерств. Майкрофт квартирує на Пелл-Мелл, і, щоб потрапити до свого міністерства, він має лише завернути за ріг, що він і робить кожного ранку. Ввечері він повертається тим самим шляхом. Із року в рік мій брат дотримується цього маршруту й ніде не буває, окрім клубу «Діоген», котрий розташовано прямо навпроти його вікон.

— Щось я не пригадую такої назви.

— Нічого дивного. У Лондоні повно людей, котрі з якихось причин не люблять подібних до себе. Хоча вони не проти посидіти у зручних кріслах та почитати свіжі газети. У цьому клубі збираються найбільш некоммунікабельні люди нашого міста. Членам клубу заборонено звертати увагу на сусідів, розмовляти там не дозволяється за жодних обставин. Якщо хтось порушить це правило тричі, керівництво може виключити цю людину з клубу. Мені й самому здається, що обстановка там вельми заспокійлива.

Не перериваючи бесіди, ми дійшли до Пелл-Мелл, і незабаром Шерлок Голмс зупинився біля дверей одного з будинків неподалік клубу консерваторів «Карлгон». Іще раз нагадавши мені про те, що всередині належить справляти мовчанку, він увійшов до холу. Крізь скляні двері я встиг помітити розкішно умебльовану залу, де зібралося досить багато чоловіків. Кожен сидів на окремому диванчику, заглибившись у газету. Я пройшов слідом за Голмсом до невеликої кімнати з вікном, що виходить на Пелл-Мелл. Там мій друг залишив мене на хвилину й незабаром повернувся з людиною, котра не могла бути ніким іншим, як його братом.

Майкрофт Голмс був набагато вищим та огряднішим за Шерлока, але на його важкому обличчі можна було прочитати таку саму зосередженість, що й у рисах його брата. Очі Майкрофта, незвичайного водянисто-сірого відтінку, здавалося, постійно дивилися вглиб себе — погляд, який у Шерлока я помічав тільки у хвилини, коли його розумові сили були напружені до крайньої межі.

— Радий познайомитися з вами, сер, — сказав Майкрофт Голмс, простягаючи м'ясисту долоню, схожу на ласт тюленя. — Шерлок зробився відомим відтоді, як ви стали його біографом. До речі, Шерлоку, я чекав на тебе минулого тижня. Мені здалося, що тобі не впоратися з цим випадком у Менор-Гаусі.

— Я впорався, — посміхнувся мій друг.

Брати всілися у крісла в еркері.

— Для будь-кого, хто бажає вивчати людей, кращого місця не знайти, — зауважив Майкрофт. — Чого тільки звідси не побачиш! Ось, наприклад, подивись на тих двох чоловіків, котрі прямують у наш бік.

— Ти маєш на увазі маркера та його супутника?

— Так. Що ти скажеш про супутника?

Чоловіки якраз підійшли до вікна і зупинилися.

В одного з них біля жилетної кишені виднілися сліди від крейди, але більше нічого, що пов'язувало б його з більярдом, я не помітив. Другий був смаглявий, дуже маленького зросту, зі зсунутим на потилицю капелюхом та кількома пакунками під пахвою.

— Наскільки я розумію, це колишній військовик, — сказав Шерлок.

— Був звільнений у запас зовсім нещодавно, — підтвердив його брат.

— Служив, безумовно, в Індії.

— У чині сержанта.

— Можливо, був артилеристом, — додав Шерлок.

— Удівець.

— Але має дитину.

— Дітей, мій хлопчику. Дітей.

— Послухайте, — розсміявся я. — Це вже занадто!

— Але чому ж, — відгукнувся Голмс, — зовсім не важко визначити, що чоловік із такою виправкою та обличчям є військовим, і не рядовим. Засмага свідчить про те, що він нещодавно повернувся з Індії.

— Він усе ще носить армійські черевики, отже, службу залишив нещодавно, — додав Майкрофт.

— Хода в нього не кавалерійська, але капелюха він одягає зсунутим набік — одна сторона лоба засмагла менше за іншу. Сапером при його вазі він бути не міг, отже, служив у артилерії.

— А скорботний вираз обличчя говорить про те, що він утратив когось із близьких. Якщо він сам ходить на закупи, скоріш за все, в нього померла дружина. У пакетах він має дитячі речі, зокрема брязкальце, отже, хтось із дітей іще зовсім маленький. Дружина його, можливо, вмерла під час пологів. А книжка з малюнками вказує на те, що є й дитина трохи старша.

Я почав розуміти, що мав на увазі мій друг, стверджуючи, що його брат є набагато спостережливішим, аніж він сам. Скося глянувши на мене, Шерлок посміхнувся.

— До речі, Шерлоку, — промовив Майкрофт, — я маю на прикметі дещо, що припаде тобі до смаку... Вельми заплутана історія, але я занадто лінивий, щоб довести цю справу до кінця. Якщо хочеш нею зайнятися...

— Дорогий Майкрофте, залюбки!

Старший Голмс черкнув записку на аркуші з блокнота, подзвонив у дзвоника і вручив її лакею, що з'явився на поклик.

— Я запросив до нас містера Меласа, — сказав Майкрофт. — Він винаймає квартиру наді мною, і ми з ним трохи знайомі, тому він і звернувся до мене по допомогу. Містер Мелас із походження є греком, але чудово володіє кількома мовами. Він має два джерела прибутку: або працює перекладачем на суднах, або наймається гідом до багатіїв зі сходу, які зупиняються в готелях на Нортумберленд-авеню. Але хай краще він сам розповість про свої труднощі.

За кілька хвилин до нас приєднався невисокий міцний чоловік, смаглявий колір обличчя якого й чорне, немов вугілля, волосся вказували на його південне походження, хоча розмовляв він як освічений англієць. Чоловік потиснув руку Шерлокові Голмсу, і його очі спалахнули, коли він зрозумів, що відомий детектив бажає вислухати його історію.

— У поліції мені не повірили... — сумно промовив грек. — Уявляєте? Там вважають, що цього не може бути тільки тому, що раніше вони ні з чим таким не стикалися. Але я не заспокоюся, доки не з'ясую, що сталося з тим бідолохою із пластиром на обличчі...

— Я сама увага, містере Мелас, — сказав Шерлок Голмс.

— Зараз вечір середи, — почав містер Мелас. — А сталося це в понеділок увечері, лише два дні тому. Я — перекладач. Загалом перекладаю майже з усіх європейських мов, а також із арабської та перської, але оскільки з походження я грек, то найбільше займаюся саме грецькою. Мене вважають найкращим фахівцем у Лондоні, і моє ім'я добре відоме у великих готелях.

Нерідко трапляється, що посеред ночі мене запрошують до іноземців, котрі потрапили у скрутне становище, або до мандрівників, які щойно приїхали до Лондона. Тому я зовсім не здивувався, коли в понеділок увечері до мене з'явився одягнений за останньою модою молодий чоловік. Назвавшись містером Латимером, він попросив мене проїхатися з ним у кебі, який чекав на нас біля під'їзду. Цей пан сказав, що до нього приїхав діловий партнер із Греції, а сам він володіє лишень англійською і йому конче потрібна допомога. Містер Латимер дав мені зрозуміти, що його будинок розташовується досить далеко, у

Кенсингтоні, й мені здалося, що він дуже поспішав, тому що, коли ми спустилися на двір, буквально заштовхав мене до кебу.

Я кажу «кеб», але через деякий час я запідозрив, що перебуваю не в кебі, а в кареті. Там було набагато просторіше, а обшивка сидінь здалася мені доволі дорогою і якісною. Містер Латимер усівся навпроти, і ми вирушили в дорогу. Через Чернінг-крос ми виїхали на Шефтсбері-авеню, потім звернули на Оксфорд-стрит, і коли я помітив, що це не найкоротший шлях до Кенсингтона, мій попутник повівся дуже дивно.

Спочатку він дістав із кишені невелику, але небезпечного вигляду ломаку, покрутив її в руках та багатозначно поклав поряд із собою на сидіння. Після цього містер Латимер зачинив вікна з обох боків, і здавалося, що їхнє скло заклеєно папером, щоб крізь них нічого не було видно.

«Перепрошую, що мені доводиться позбавляти вас можливості милуватися краєвидом, — сказав він, — але я не хочу, щоб вам стало відомо, куди ми прямуємо».

Можете уявити, як на мене подіяли ці слова. Мій супутник був кремезним чолов'ягою, і навіть без ломаки міг легко зі мною впоратися.

«Це обурливо, містере Латимер, — сказав я, затинаючись від хвилювання. — Ви усвідомлюєте, що те, що ви робите, є незаконним?» — «Так, я дозволив собі деякі вільності, — сказав він. — Але ви не будете розчаровані, повірте. Однак я не раджу вам, містере Мелас, зчиняти бучу чи робити щось таке, що може мені зашкодити. Не забувайте, що зараз ви цілком у моїх руках».

Говорив він стиха, але в його словах звучала недвозначна погроза. Більше я питань не ставив, сидів мовчки й намагався зрозуміти, навіщо знадобилося викрадати мене в такий дивний спосіб. Хоч би що було в містера Латимера на думці, опиратися марно і краще зачекати, чим усе це скінчиться.

Їхали ми трохи менше ніж дві години. Я уявлення не мав, де ми перебували. Іноді карета гуркотіла по бруківці, часом рівно йшла по асфальту, але окрім цього ніщо навіть віддалено не вказувало мені на те, де ми є і куди прямуємо. Папір на вікнах виявився світлонепроникним, а віконце попереду затуляла фіранка. З Пелл-Мелл ми виїхали у чверть на восьму, і мій годинник показував за чверть на

десяту, коли карета нарешті зупинилася. Мій супутник відчинив вікно, і я побачив низькі склепінчасті двері, над якими горів ліхтар. Мене виштовхнули з карети, двері розчахнулися, і я вмить опинився в будинку. Краєм ока я встиг помітити газон і дерева з обох боків від входу, але не можу сказати напевне, що це було — міський будинок із садом чи заміський особняк із доглянутою присадибною ділянкою.

Усередині тьмяно горіла газова лампа, і мені вдалося розгледіти тільки те, що хол є досить великим і стіни його обвішано картинами. Ще я запам'ятав людину, котра відчинила нам двері. Це був невисокий чоловік середнього віку з похилими плечима, у скельцях його окулярів відбивалося світло лампи.

«Це містер Мелас, Гарольде?» — запитав він. «Так». — «Чудово! Вам нема чого боятися. Якщо все пройде добре, обіцяю, ви не пошкодуєте, але якщо будете хитрувати, вам це так не минеться!»

Говорив він уривчасто, нервово посміюючись між фразами, і налякав мене ще дужче. «Чого вам від мене треба?» — запитав я. «Ви маєте поставити кілька запитань одному грецькому панові, який гостює в нас, та перекласти нам його відповіді. Але запитувати його будьте ласкаві лише про те, що вам скажуть, інакше — тут він знову гикнув, — пошкодуєте, що на світ народилися».

Після цих слів чоловік відчинив двері та впустив мене у велику кімнату, обставлену дорогими меблями. Там горіла одна єдина лампа, та й у ній світло було приглушеним. Під ногами я відчув товстий килим. Якось я роздивився стільці з оксамитовою оббивкою, високий мармуровий камін, поряд із яким височіло щось, що нагадувало обладунок японського воїна. Прямо під лампою стояв стілець, але мені звеліли сісти біля стіни. Латимер залишив нас, але незабаром повернувся крізь інші двері, та не сам, а з чоловіком у просторому балахоні. Той чоловік був страшенно блідий і виснажений, щоки його запали, хоча очі залишались ясними, як у людини, чий дух сильніший за плоть. Але понад усе мене вразило те, що обличчя бранця було навхрест заклеєно широкими стрічками пластиру, а ще один шматок запечатував рот.

«Дошку приніс, Гарольде? — різко запитав старший чоловік, коли це виснажене створіння сіло, вірніше, повалилося на стілець. — Руки розв'язано? Дай йому олівець. Ви ставитимете запитання, містере

Мелас, а наш гість буде писати відповіді. Для початку запитайте, чи готовий він підписати папери».

Очі чоловіка спалахнули лютим полум'ям.

«Ніколи!» — написав він на грифельній дошці грецькою.

«За жодних умов?» — запитав я за наказом нашого мучителя.

«Лишень у разі, якщо в моїй присутності її обвинчає грецький священик, якого я знаю».

Пролунав черговий зловісний смішок.

«Вам відомо, що очікує на вас у цьому випадку?»

«Мені байдуже».

Так і тривала ця дивна розмова. Я запитував уголос, чоловік писав відповіді на дошці. Знову й знову від мене вимагали, щоб я запитував, чи він відступить і чи підпише документи. Проте нещасний твердо стояв на своєму. Незабаром мені спала на думку ідея: до кожного запитання я почав додавати по короткій фразі від себе. Спочатку це були безневинні зауваження, щоб перевірити, чи розуміє хтось із тих, хто стояв поряд, хоча б слово грецькою. Тільки пересвідчившись, що ніхто нічого не помітив, я розпочав більш небезпечну гру. Розмова набула приблизно такої форми:

«Ваша затятість до добра не доведе. Хто ви?» — «Мені байдуже. У Лондоні я чужий». — «Ваша доля у ваших руках. Чи давно ви тут?» — «Нехай так. Три тижні». — «Ця власність ніколи не буде вашою. Що з вами?» — «Я не збираюся ставати злочинцем. Мене морять голодом». — «Якщо підпишете, вас одразу ж відпустять. Що це за будинок?» — «Я не буду підписувати. Не знаю». — «їй же від цього краще не стане. Як вас звати?» — «Нехай вона сама про це скаже. Кратідес». — «Її ви побачите, лише коли підпишете. Звідки ви?» — «Отже, я її більше не побачу. З Афін».

— Ще б п'ять хвилин, містере Голмс, і я б вивідав усе прямо в них під носом. Наступне запитання, яке я хотів поставити, могло б прояснити все, але тієї миті до кімнати увійшла жінка. Добре роздивитися її я не зміг, помітив лише, що вона висока та струнка, а волосся в неї чорне. Вдягнена вона була у простору білу сукню.

«Гарольде, мені нудно, — заговорила вона англійською, але з помітним акцентом. — Я сиджу нагорі сама... О Господи, це ж Павло!»

Останні слова були вимовлені грецькою, і тієї-таки секунди чоловік зірвав пластир із губів та з криком: «Софія! Софія!» кинувся в обійми

жінки. Проте це тривало лише мить, тому що Гарольд схопив жінку та виштовхнув її з кімнати, а старший чоловік без зусиль скрутив виснаженого полоненого й поволик його до інших дверей. На якийсь час я залишився сам, тому скочив на ноги, щоб роззирнутися. На щастя, я не встиг ступити й кроку, як помітив, що старший із чоловіків стоїть у дверях та свердлить мене поглядом.

«Ось і все, містере Мелас, — промовив він. — Самі бачите — ми довірилися вам у вкрай делікатній справі. Ми б і не потурбували вас, якби нашому другові, котрий розпочав ці переговори та володіє грецькою, не довелося терміново повернутися на Схід. На щастя, ми дізналися, що є такий фахівець, як ви».

Я вклонився.

«Ось вам п'ять соверенів. — Він наблизився до мене. — Гадаю, цього досить. Але пам'ятайте, — додав він та зі смішком поплескав мене по грудях, — якщо ви розповісте бодай одній-єдиній живій душі... Краще б вам цього не робити!»

Я не можу передати, яку відразу й жах викликав у мене цей чоловік. Тепер світло від лампи падало просто на нього, і мені вдалося ліпше його розгледіти. Загострене обличчя землистого кольору, недоглянута рідка борідка, а коли він наблизив до мене свою фізіономію, я побачив, що губи та повіки в нього увесь час смикаються, як у хворого на недугу святого Вітта. Я подумав, що цей його постійний сміх теж є наслідком якогось нервового розладу. Однак гірші за все були очі — сталевого кольору, безкінечно жорстокі, вони палали безпощадним вогнем.

«Якщо ви прохопитеся, ми про це довідаємося, — сказав чоловік. — Маємо свої джерела інформації. А тепер можете йти. На вас чекає екіпаж, мій друг проведе вас».

Мене хутко провели коридором до дверей, і я знову краєм ока побачив дерева та сад. Латимер не відставав від мене ні на крок і сів у карету, не зронивши ні слова. Їхали ми дуже довго. Нарешті близько півночі екіпаж зупинився.

«Виходьте тут, містере Мелас, — промовив мій супровідник. — Звідси далекувато до вашого будинку, але інакше не можна. І не намагайтеся простежити за каретою!»

Він відчинив дверцята, і не встиг я ступити на землю, як візник хляснув коней, а екіпаж із гуркотом помчав геть. Я розгублено

озирався навсібіч. Я був посеред якогось пустиря, порослого вереском та кущами дреку. Вдалині виднілися будинки, в деяких із них світилося. Обернувшись, я помітив червоні залізничні сигнальні вогні.

Карета вже щезла. Я тупцював на місці, намагаючись зрозуміти, де я є і що тепер маю робити, аж раптом мені здалося, що в темряві виник якийсь рух: стежкою йшов чоловік. Коли він наблизився, я збагнув, що це залізничний вантажник.

«Скажіть, що це за місце?» — звернувся я до нього. «Вондсворткомон», — сказав він. «Я можу звідси дістатися Лондона?» — «Якщо пройдете з милом до Клапамської вузлової, як раз устигнете на останній потяг до вокзалу Вікторія».

На цьому моя пригода скінчилася, містере Голмс. Де я побував, хто ці люди, мені невідомо. Я знаю лише те, що розповів, але розумію, що тут щось не до ладу, і мені б хотілося допомогти тому нещасному, якщо це можливо. Наступного ранку я про все повідомив містерові Майкрофту Голмсу, а потім поліції.

Вислухавши цю дивну розповідь, ми деякий час сиділи мовчки. Потім Шерлок подивився на брата.

— Чи вже було вжито якихось заходів? — запитав він.

Майкрофт узяв із журнального столика свіжий випуск «Дейліньюс» та прочитав: «Розшукується Павло Кратідес, грек, який прибув з Афін. Англійською не володіє. За будь-які звістки про його місцезнаходження призначено грошову винагороду. Така сама сума буде виплачена будь-кому, хто надасть інформацію про грекиню на ім'я Софія». Цю об'яву я помістив у всіх газетах. Відповіді поки що немає.

— А що каже грецьке посольство?

— Я направив туди запит. Їм нічого не відомо.

— А якщо телеграфувати начальникові афінської поліції?

— Шерлоку дісталась уся енергія нашої сім'ї, — сказав Майкрофт, обернувшись до мене. — Що ж, берися до цієї справи та дай знати, коли щось з'ясується.

— Я зв'яжуся з тобою, — сказав Голмс. — А на вашому місці, містере Мелас, я був би вкрай обережним. Напевне це оголошення навернулося на очі злочинцям, і тепер вони знають, що ви їх виказали.

Дорогою додому Голмс зазирнув на пошту та відправив кілька телеграм.

— Знаєте, Ватсоне, — зауважив він, — а вечір не пропав даремно. Кілька найцікавіших справ потрапили до мене ось так само, через Майкрофта. Ця задачка, з якою ми щойно зіткнулися, є винятково цікавою.

— І ви сподіваєтеся знайти рішення?

— Нам уже відомо стільки, що буде просто дивно, якщо ми не дізнаємося решти. Мабуть, і у вас виникла якась версія?

— Мені здається очевидним, що цю грецьку дівчину викрав молодий англієць на ім'я Гарольд Латимер.

— Звідки?

— Скоріше за все з Афін.

Шерлок Голмс похитав головою.

— Цей парубок не розуміє жодного слова грецькою. Леді досить вільно висловлюється англійською. Висновок: вона деякий час прожила в Англії, а цей Гарольд у Греції не був жодного разу.

— Що ж, тоді можна припустити, що вона приїхала до Англії, а Гарольд умовив її втекти з ним.

— Це є ймовірнішим.

— І її брат, — мені здається, саме такі стосунки пов'язують дівчину з бранцем, — прибув із Греції, щоб втрутитися, й опинився у полоні в цього молодого чоловіка та його лиховісного приятеля. Вони схопили грека та намагаються силоміць змусити його підписати якісь папери, можливо, пов'язані з майном його сестри. Брат цілком може бути її опікуном. Щоб вести з ним перемовини, їм знадобився перекладач — містер Мелас. Не виключено, що він далеко не перший перекладач, до якого вони зверталися. Дівчина зовсім випадково дізналася, що брат перебуває в одному будинку з нею.

— Чудово, Ватсоне! — вигукнув Голмс. — Мені здається, ви близькі до істини. Маємо на руках усі карти, тепер головне — не гаяти часу. Якщо зловмисники не зроблять чогось несподіваного, ми їх схопимо.

— Але як дізнатися, де розташовано той будинок?

— Якщо наше припущення правильне і дівчину дійсно звати Софія Кратідес, натрапити на її слід неважко. Вона наша головна надія. Судячи з усього, її стосунки з Гарольдом Латимером виникли досить давно, щонайменше кілька тижнів тому, якщо звістка про це встигла дістатися Греції, а брат дівчини встиг приїхати до Лондона. Якщо

увесь цей час вони не переїжджали з місця на місце, ми незабаром дістанемо відповідь на об'яву Майкрофта.

Отак розмовляючи, ми дійшли до нашого будинку на Бейкер-стрит. Голмс перший піднявся сходами, але, відчинивши двері у вітальню, заляк від подиву. Я здивувався не менше, зазирнувши йому через плече. У кріслі сидів із сигарою в зубах Майкрофт Голмс.

— Заходь, Шерлоку! Заходьте, сер, — люб'язно запросив він нас і, помітивши наш подив, осміхнувся. — Що, Шерлоку, не сподівався від мене такої прудкості?

— Як ти потрапив сюди?

— Обігнав вас у кебі.

— Події почали розвиватися?

— Надійшла відповідь на моє оголошення. Буквально за кілька хвилин після того, як ви пішли.

— І що в ній?

— Я прочитаю. — Майкрофт Голмс розгорнув аркуш. — Написано тупим пером на рожевому папері, писав чоловік середнього віку тендітної статури. «Сер, — сказано в листі. — У відповідь на ваше оголошення в сьогоднішній газеті поспішаю повідомити, що я добре знайомий з молодого леді, яку ви розшукуєте. Якщо ви будете ласкаві зробити мені візит, я зможу докладно розповісти вам про її сумну долю. Нині вона мешкає в Бекенгемі на віллі „Мирти“. Щиро ваш, Дж. Дейвенпорт». Лист надійшов із Ловер-Брікстона, — додав Майкрофт Голмс. — Пропоную з'їздити туди та з'ясувати подробиці. Що скажеш, Шерлоку?

— Майкрофте, любий мій, життя брата важливіше за долю сестри. Гадаю, ми маємо заїхати до Скотленд-Ярду за інспектором Грегсоном і звідти — одразу в Бекенгем. Цьому Павлові загрожує смертельна небезпека, і важить кожна хвилина.

— Дорогою варто прихопити містера Меласа, — запропонував я. — Нам може знадобитися перекладач.

— Розумно. Пошліть за кебом, вирушаємо негайно. — Шерлок Голмс відімкнув шухляду столу та сунув до кишені револьвер. — Так, — промовив він у відповідь на мій здивований погляд. — Судячи з того, що ми чули, я підозрюю, що ми маємо справу з украй небезпечною бандою.

Коли ми приїхали на Пелл-Мелл та піднялися до містера Меласа, було вже темно. Одначе вдома його не застали: нам повідомили, що кілька хвилин тому за ним заходив якийсь пан, і містер Мелас поїхав разом із ним.

— Ви не знаєте, куди вони вирушили? — запитав Майкрофт Голмс.

— Не знаю, сер, — відповіла жінка, яка відчинила нам двері. — Я тільки бачила, як вони сідали у карету.

— Скажіть, це був високий на зріст, смаглявий та досить уродливий молодий чоловік?

— Що ви, сер! Це був худорлявий, дуже охайний джентльмен в окулярах. І дуже кумедний — він увесь час посміювався, коли говорив.

— Їдьмо мерщій! — занепокоївся Шерлок Голмс.

— Справа набуває серйозного характеру, — зауважив він, коли ми під'їжджали до Скотленд-Ярду. — Містер Мелас знову в руках тих людей. Упевнений, що й цього разу він знадобився їм як перекладач, але коли він виконає їх завдання, йому можуть помститися.

У нас залишалася надія, що коли ми встигнемо на потяг до Бекенгема, то опинимося на місці раніше, ніж карета. Однак у Скотленд-Ярді ми згайнували цілу годину на те, щоб розшукати інспектора Грегсона та здобути дозвіл на проникнення до приватної оселі. Було за чверть на десяту, коли ми нарешті дісталися вокзалу Лондон-бридж, і половина на одинадцяту — коли зійшли з потяга в Бекенгемі. Подолавши ще півмилі в екіпажі, ми опинилися біля похмурої на вигляд будівлі, яка темніла у глибині огороженого подвір'я. Це й була вілла «Мирти». Висадившись із кеба та тримаючись разом, ми попрямували до будинку.

— Світла немає в жодному вікні, — зауважив інспектор. — Схоже, всередині нікого немає.

— Пташки випурхнули, і гніздечко спорожніло, — сказав Голмс.

— Чому ви так вирішили?

— Близько години тому тут проїхав віз із важкою поклажею.

Інспектор посміхнувся.

— Коло воріт я бачив сліди воза, але з чого ви взяли, що на ньому була поклажа?

— Ви, можливо, помітили слід, що веде до вілли, але сліди, котрі залишив той самий віз, від'їжджаючи від будинку, є значно глибшими за перші. Вочевидь, на нього завантажили щось дуже тяжке.

— Що ж, — стенив плечима інспектор. — У цьому ви розбираєтеся краще за мене. Але ось із дверима доведеться поморочитися. Якщо нам ніхто не відчинить, доведеться ламати.

Він рішуче постукав та для певності подзвонив у дзвоник. Відповіді не було. Голмс зник у темряві, але за кілька хвилин повернувся.

— Я відчинив одне з вікон, — сказав він.

— Я радий, містере Голмс, що ви дієте на боці закону, а не проти нього, — зауважив інспектор, коли побачив, як спритно мій друг упорався із засувом. — За даних обставин ми можемо увійти, не очікуючи на запрошення.

Один по одному ми проникли до будинку та опинилися у великому приміщенні — вочевидь, саме тут побував містер Мелас. Інспектор засвітив ліхтар, і в його світлі ми побачили двоє бічних дверей, штори, лампу та японський обладунок, які змальовував перекладач. На столі стояли два келихи, порожня пляшка з-під бренді та залишки вечері.

— Що це? — несподівано промовив Голмс.

Ми завмерли, дослухаючись. Звідкись ізгори лунав глухий звук, схожий на придушені стогони. Голмс вибіг у хол. І тієї самої миті на другому поверсі пролунав розпачливий крик. Мій друг кинувся нагору, ми з інспектором помчали за ним.

У коридор на другому поверсі виходили троє дверей. Жахливі зойки доносилися з-за середніх. Двері були замкнені, але ключ стирчав у замковій шпарині. Голмс розчинив двері й увірвався до кімнати, але одразу ж вискочив назад, хапаючись за горло.

— Чадний газ! — крикнув він. — Треба зачекати, доки вивітриться.

Ми зазирнули всередину та побачили, що кімната освітлена лише тьмяним синім полум'ям, що мерехтіло у мідній чаші, встановленій на тринозі. Мертвенно-бліде світло окреслювало коло посеред кімнати, але за його межами важко було щось розібрати. Утім, біля дальньої стіни ми помітили обриси двох скукоблених у клубок людських фігур. Повітря було сповнене жахливого смердючого чаду. Голмс вибіг нагору сходами, набрав у легені якомога більше повітря, і кинувся до кімнати. Одним ударом від розчахнув навстіж вікно, схопив металеву чашу разом із триногою та викинув у садок.

— За хвилину можна буде увійти, — прохрипів він, вискочивши в коридор. — Де свічка? Хоча не думаю, що в такому повітрі вдасться

запалити сірника. Майкрофте, стій зі свічкою поблизу дверей, а ми витягнемо їх у коридор. Уперед!

Ми забігли до кімнати, схопили людей, що задихалися, та витягли їх до освітленого коридору. Обидва вже були непритомні. Губи їхні посиніли, очі вилізли з орбіт, обличчя спухли та налилися кров'ю. Тільки за чорною бородою та кремезною статурою в одному з урятованих ми впізнали перекладача, з яким розсталися лише кілька годин тому в клубі «Діоген». Ноги та руки його були міцно зв'язані, одне око запливло від страшного удару. Другий чоловік, зв'язаний у той-таки спосіб, був високий на зріст, але перебував у вкрай виснаженому стані, до того ж його обличчя було заліплене шматками пластиру. Коли ми опустили його на підлогу, чоловік припинив стогнати, і я зрозумів, що допомогти йому ми вже не зможемо. Проте містер Мелас був іще живий, і менш аніж за годину за допомогою нашатирного спирту та бренді мені вдалося привести його до тями. Коли він нарешті розплющив очі, я з гордістю зрозумів, що оце тільки-но повернув його з тієї долини смутку, де завершуються всі шляхи.

Те, що містер Мелас розповів нам, коли отямився, лише підтвердило слушність наших висновків. Сміхотливий відвідувач, щойно зайшовши до його кімнати, витяг із рукава свинцеву ломаку та без зусиль примусив йти за собою. Ця людина мала буквально гіпнотичний вплив на нещасного поліглота, навіть зараз, щойно Мелас згадував про нього, йому починали тремтіти руки.

Містера Меласа привезли до Бекенгема та знову змусили перекладати. Проте на цей раз розмова була далеко не такою мирною. Англійці погрожували бранцеві негайною розправою, якщо він не виконає їхніх умов. Нарешті, зрозумівши, що погрози на нього не діють, злочинці вивели нещасного, після чого взяли за Меласа. Спочатку вони звинуватили його у зраді, потім жорстоко побили й оглушили ломакою. Що було далі, грек не пам'ятав, тому що опритомнів лише в коридорі.

Так і скінчилася незвичайна справа перекладача.

До цього дня багато в ній повито млою невідомості. Зустрівшись із джентльменом, який відгукнувся на оголошення, ми з'ясували, що нещасна дівчина походила з багатії грецької родини. В Англію вона приїхала погостювати до друзів і познайомилася з людиною на ім'я Гарольд Латимер. Той зумів підкорити її своїй волі та, врешті-решт,

схилив до втечі. Друзі Софії, налякані таким поворотом подій, сповістили про це її брата в Афіни, брат же, котрий примчав до Англії, був настільки необережним, що потрапив до лап Латимера та його спільника на ім'я Уїлсон Кемп.

Павло, який зовсім не знав мови, був безпорадним. Негідники утримували його силоміць і поводитися в найжорстокіший спосіб, намагаючись примусити його підписати документи про передачу їм усього майна Павла та його сестри. Від дівчини тримали в таємниці те, що її брат перебуває на вільї. Його обличчя заклеїли пластиром, щоб вона не могла впізнати брата, якщо все ж таки випадково побачить. Проте маскарад не допоміг, серце підказало Софії, хто перед нею, але нещасна дівчина сама була полонянкою. В будинку, окрім злочинців, мешкали лише кучер із дружиною, вірні бандитам. Зрозумівши, що їхня таємниця розкрита, й переконавшись, що полоненого зламати не вдасться, негідники зібрали майно та втекли, наостанок поквитавшись із непокірним бранцем і перекладачем.

За кілька місяців нам навернулася на очі цікава вирізка з однієї будапештської газети. У ній ішлося про трагічну загибель двох англійців, які подорожували у супроводі дами. Ці двоє панів щось не поділили між собою, спалахнула суперечка, що скінчилася різаниною, внаслідок якої обидва загинули від ран. Такого висновку дійшла угорська поліція, але Голмс досі впевнений, що той, хто зуміє розшукати грекиню на ім'я Софія Кратідес, зможе дізнатися правду про те, як вона помстилася за себе та свого горопашного брата.

Морська угода

Липень після мого весілля ознаменувався трьома цікавими справами, в яких мені поталанило співпрацювати з Шерлоком Голмсом і дізнатися дещо нове про його славнозвісний метод. У моїх записах вони позначені як «Друга пляма», «Морська угода» й «Утомлений капітан». Перша з них стосується інтересів такої кількості перших осіб королівства, що представити її публіці я не наважуся ще дуже довго. А поки що розповім про другу із цих справ, яку сміливо можна долучити до розряду унікальних.

Іще в шкільні роки я дружив із хлопцем на ім'я Персі Фелпс. Він був моїм ровесником, але до школи вступив двома роками раніше. Це був дуже обдарований хлопчик — він перемагав на всіх шкільних конкурсах і врешті-решт одержав стипендію, яка дозволила йому продовжити навчання в Кембриджі. Про Персі завжди говорили, що в нього великі зв'язки. Ми були ще хлопчиськами, але я вже знав, що його дядько по материній лінії — лорд Голдгерст, видатний політик, один із лідерів партії консерваторів. Однак ця кривість обмаль допомогла Персі в школі. Навпаки, нам давало особливу насолоду ганяти його по спортивному майданчику або заподіяти йому дрібних капостей. Коли ж ми ввійшли в доросле життя, все змінилося. До мене доходили чутки, що таланти й зв'язки допомогли Персі посісти непогане місце в Міністерстві іноземних справ, а потім я практично забув про його існування, доки одного разу не одержав листа ось якого змісту:

«Браярбрей, Вокінг.

Любий Ватсоне!

Сподіваюся, Ви ще пам'ятаєте Пуголовка Фелпса, який навчався в п'ятому класі, коли Ви ходили до третього? Можливо, Ви також чули, що завдяки протекції мого дядька я дістав місце в Міністерстві іноземних справ. Усі ці роки я вів спокійне та розмірене життя шанованої людини, доки не трапилося нещастя, яке загрожувало поставити хрест на моїй кар'єрі.

*Не варто змальовувати цю жахливу пригоду на папері. Останні дев'ять тижнів я провів у ліжку з нервовою лихоманкою. Одужав я зовсім нещодавно і ще дуже слабкий. Як Ви гадаєте, Ваш друг містер Шерлок Голмс не відмовиться приїхати і вислухати мене? Мені б дуже хотілося знати його думку стосовно цієї справи, хоча в поліції мене запевняють, що допомогти мені не зможе вже ніхто. Перекажіть містерові Голмсу, що я не звернувся до нього за допомогою раніше не тому, що сумнівався в його здібностях, а лише через те, що зовсім утратив голову. Тепер я в змозі знову розважливо мислити, але все ще такий слабкий, що не годен тримати в руці перо, і листа цього написано під мою диктовку. Будь ласка, спробуйте вмовити містера Голмса! Ваш давній шкільний друг
Персі Фелпс».*

Лист мене занепокоїв, і моя дружина також погодилася, що не можна гаяти ні хвилини і конче слід якомога швидше звернутись до Голмса. Тому не минуло й години після сніданку, як я знову опинився в нашій старій квартирі на Бейкер-стрит.

Голмс сидів у халаті за лабораторним столом, цілком заглиблений у якісь хімічні досліди. У великій реторті, встановленій над газовим пальником, кипіла рідина, краплі згущеної пари стікали у дволітрову ємність. Коли я увійшов, мій друг лише на секунду відірвав очі від цього процесу. Зрозумівши, що відбувається щось важливе, я всівся в крісло і став чекати. З кількох посудин Голмс узяв піпеткою зразки рідин, змішав їх в окремій пробірці й поставив її на столик. У правій руці він тримав смужку лакмусового паперу.

— Ви прийшли в дуже відповідальний момент, Ватсоне, — сказав детектив. — Якщо цей папірець залишиться синім, усе гаразд. Якщо почервоніє, це буде означати, що когось позбавлено життя. — Він опустил у пробірку папірець, який негайно забарвився в бруднуватомалиновий колір. — Гм! Так я й думав! — вигукнув Голмс. — Ще кілька секунд, Ватсоне, і я до ваших послуг. Тютюн у персидському черевикові. — Він повернувся до столика і написав декілька нотаток, які віддав хлопчикові-служі, наказавши віднести їх на телеграф. Після цього з виглядом людини, яка закінчила важливу справу, Голмс опустився в крісло навпроти мене.

— Звичайнісіньке вбивство, — проговорив він. — Ви, сподіваюся, прийшли з чимось цікавішим. Нумо, розкажіть, що там у вас!

Я подав йому листа, якого він прочитав із напруженою увагою.

— Не так уже й багато подробиць, — зазначив Голмс, повертаючи лист. — Утім, почерк дуже цікавий.

— Але це не почерк Фелпса!

— Саме так. Це рука жінки, до того ж жінки неабиякої. А розпочинаючи розслідування, завжди важливо знати, що твій клієнт міцно пов'язаний із тим, хто має виняткові якості — не важить, позитивні чи негативні. У таких випадках справа часто набуває зовсім іншого характеру, і вона мене вже зацікавила. Якщо ви готові, ми вирушаємо до Вокінга негайно. З'ясуємо, що трапилося з вашим дипломатом, і глянемо на жінку, якій він диктував листа.

Ми встигли на ранковий потяг, що вирушав із вокзалу Ватерлоо, і менш аніж за годину перед нами виникли похмурі ялинові ліси та вересові пустища Вокінга. Браярбрей виявився великим особняком, розташованим усього в кількох хвилинах хідні від станції. Ми подали дворецькому картки, і нас провели до просторої, зі смаком умебльованої вітальні. За хвилину з'явився досить огрядний пан і з привітною усмішкою попрямував до нас. Років йому було не менше як сорок, але щоким в нього були такі рум'яні, а очі такі пустотливі, що він радше скидався на надміру вгодованого хлоп'яка.

— Який же я радий, що ви приїхали, — сказав гладун, енергійно потискаючи нам руки. — Персі увесь ранок про вас запитує. Бідолаха хапається за кожную соломинку!

— Нам поки що нічого не відомо про цю справу, — зазначив Голмс. — А ви не є членом родини.

Наш новий знайомець спантеличено витріщився на нього, але потім опустив очі та розсміявся.

— Ну звісно ж, це монограма «Дж. Г.» у мене на медальйоні, — сказав він. — А я все міркую, як це ви здогадалися? Мене звуть Джозефом Гаррисоном. І оскільки Персі збирається одружуватися з моєю сестрою Енні, я таки стану його родичем, хоч і не кривним. Енні зараз у його кімнаті, всі ці два місяці вона буквально не відходить від нього.

Помешкання, до якого нас провели, розташовувалося поряд із вітальнею. Кімната потопала в квітах. На полицях і в кожному кутку

стояли вази з пишними букетами. На канапі біля відчиненого вікна лежав виснажений молодий чоловік. Із вікна доносилися пахощі садка, поруч із хворим сиділа жінка. Тільки-но ми увійшли, вона підвелась.

— Мені залишити вас, Персі? — запитала вона.

Він утримав її, взявши за руку.

— Добрий день, Ватсоне, — сердечно привітав мене Персі. — А це, напевно, ваш знаменитий друг — містер Шерлок Голмс?

Я коротко відрекомендував обох, і ми сіли. Огрядний чоловік вийшов із кімнати, а його сестра залишилася. Це була дивовижно вродлива жінка, трохи повненька як на свій ріст, але з прекрасною оливковою шкірою, величезними темними італійськими очима й копицею розкішного волосся. Поряд із нею хворий здавався ще більш блідим і змученим.

— Я не хочу вас затримувати, — сказав Персі, підводячись на канапі. — А тому відразу перейду до справи. Я був щасливою й успішною людиною, містере Голмс, збирався одружуватись, але трапилася подія, яка перекреслила все моє життя.

Ватсон, напевне, розповідав вам, що я служив у Міністерстві іноземних справ і завдяки заступництву свого дядька обіймав досить відповідальну посаду. Ставши міністром у нині чинному уряді, дядько довірив мені низку відповідальних доручень, чого б ніколи не зробив, якби не був упевнений у моїй надійності.

Десь із десять тижнів тому, а точніше двадцять третього травня, він викликав мене до свого кабінету і, похваливши за сумлінне ставлення до роботи, повідомив, що в нього є для мене нове відповідальне завдання.

«Ось це, — сказав дядько, дістаючи із сейфа сувій грубого сіруватого паперу, — оригінал таємної угоди між Англією та Італією, чутки про яку, на жаль, уже просочились у пресу. Французьке або російське посольство заплатило б будь-які гроші за те, щоб дізнатися про зміст угоди. Документ цей ні в якому випадку не залишив би мого кабінету, однак виникла нагальна потреба зняти з нього копію. У вашому кабінеті є сейф?» — «Так, сер». — «Тоді візьміть цю угоду й замкніть її в сейфі. Я дам розпорядження, щоб ви змогли затриматися на роботі, коли всі службовці підуть. Скопіюйте документ у спокійній обстановці, не боячись сторонніх очей. Закінчивши, сховайте й оригінал, і копію до сейфа. Завтра вранці повернете їх особисто мені».

Я взяв у нього папери і...

— Перепрошую, — перервав Голмс, — ви були самі під час цієї бесіди?

— Абсолютно.

— Які розміри має кабінет вашого дядька?

— Тридцять на тридцять футів.

— Ви були в центрі приміщення?

— Так, приблизно.

— І розмовляли неголосно?

— Мій дядько має дуже тихий голос, а я здебільшого мовчав.

— Дякую вам, — сказав Голмс, опускаючи повіки. — Кажіть далі.

— Я зробив усе достоту так, як звелів дядько. Робочий день закінчився, всі клерки пішли, залишився тільки Чарльз Горо, ми з ним сиділи в одному кабінеті. Йому треба було терміново завершити якусь роботу, а тому я вирішив сходити повечеряти. Коли я повернувся, Чарльза вже не було. Я хотів якомога швидше виконати дядькове доручення, оскільки Джозеф... містер Гаррисон, якого ви щойно бачили, якраз був у Лондоні та збирався до Вокінга одинадцятигодинним потягом. Я хотів, якщо вдасться, теж устигнути на цей потяг.

Ознайомившись із текстом угоди, я відразу зрозумів, що дядько ніскільки не перебільшував, говорячи про її важливість. Скажу лише, що в ній чітко визначалася позиція Великої Британії відносно країн Троїстого союзу, а також окреслювалися наші подальші дії у випадку, якщо військово-морські сили Франції здобудуть перевагу над італійським флотом у Середземному морі. Угоду було скріплено підписами високопоставлених осіб. Я пробіг її очима й узявся до справи.

Документ був написаний французькою мовою та складався з двадцяти шести статей. До дев'ятої години я зміг скопіювати лише вісім статей, і стало зрозуміло, що на потяг мені не встигнути. Чи то через ситну вечерю, чи то від того, що день видався клопітким, мене почало хилити на сон, і я вирішив підбадьорити себе філіжанкою кави. Наш сторож, який чергує в невеликій кімнатці, що прилягає до холу, має звичку варити на своїй спиртівці каву й пригощати тих службовців, котрим доводиться затримуватися. Я викликав його дзвінком.

На мій подив, на виклик з'явився не сторож, а висока літня жінка з грубуватим обличчям. Вона відрекомендувалася як дружина сторожа і сказала, що працює тут прибиральницею. Я попросив її принести кави.

Я скопіював іще дві статті й відчув, що починаю засинати, а тому встав і пройшовся по кімнаті, щоб розім'яти ноги. Кави все не було, і я вирішив з'ясувати, чому. Відчинивши двері, я вийшов у коридор. Це довгий напівтемний перехід, який веде від дверей мого кабінету до сходів, біля підніжжя яких і розташовано кімнатку сторожа. Іншого виходу там немає. На середині сходів є майданчик, на який виходить інший коридор. Ним можна пройти до ще одних сходів, вони ведуть до запасного виходу, яким користується обслуга.

Іноді крізь нього проходять і клерки — ті, хто йде на роботу по Чарльз-стрит, бо так набагато ближче, ніж крізь головний вхід. Ось приблизний план будинку.

— Дякую вам, розповідайте далі, — сказав Шерлок Голмс.

— Я спустився сходами до вестибюлю і побачив, що сторож спить у себе в кімнаті, а на спиртівці кипнем кипить чайник. Я погасив спиртівку та зняв чайник із вогню, тому що вода з нього забризкала всю підлогу. Я вже простяг руку, щоб розбудити сторожа, аж тут просто над його вухом заторохтів дзвінок, і він, здригнувшись, прокинувся.

«Містер Фелпс?» — побачивши мене, здивувався сторож. «Я спустився дізнатися, чи готова моя кава». — «Я поставив чайник, та, певно, задрімав, сер. — Він у цілковитій розгубленості перевів погляд із мене на дзвінок, який усе ще дзеленчав. — Сер, якщо ви тут, хто ж це дзвонить?» — «Дзвонить?! — скрикнув я. — З якого кабінету цей дзвінок?» — «Із вашого».

Я сторопів. Хтось чужий був у моєму кабінеті, де на столі залишився секретний документ. Я кинувся нагору по сходах і помчав коридором. Дорогою я не зустрів нікого, в кабінеті теж було порожньо, але папери, які я залишив на столі, щезли! Копія була на місці, а оригінал зник.

Голмс потер руки, як траплялося завжди, коли розповідь дуже його цікавила.

— І що ж ви зробили?! — вигукнув він.

— Я відразу збагнув, що крадій міг потрапити до кабінету лише крізь запасний вихід, інакше б я з ним обов'язково зіткнувся.

— Ви впевнені, що він не ховався увесь цей час у вашому кабінеті або в коридорі, який, із ваших слів, є погано освітленим?

— Виключено. Там і миші ніде сховатися. Сторож, помітивши, який я стривожений, побіг нагору слідом за мною. З кабінету ми разом із ним кинулися вниз — до вузьких сходів, що виходили до запасного виходу на Чарльз-стрит. Двері внизу були зачинені, але не замкнені. Ми вискочили на вулицю. Я точно пам'ятаю, що цієї миті почув бій годинника десь неподалік. Було за чверть на десяту.

— Це вкрай важливо, — кивнув Голмс, записуючи щось прямо на манжеті.

— Було дуже темно, мжичило. На Чарльз-стрит було порожньо, але на Вайтголл, як завжди, вирував рух. Ми побігли по тротуару і на розі помітили поліціанта. Я кинувся до нього з криком: «Пограбування! З міністерства викрадено дуже важливий документ! Тут хто-небудь проходив?» — «Сер, я стою тут уже понад чверть години, — відповів полісмен. — За цей час тут проходила лишень одна людина — висока літня жінка в хустці». — «А, це моя дружина, — промовив сторож. — А більше нікого тут не було?» — «Ані душі». — «Значить, крадій побіг в інший бік». — І сторож потяг мене за рукав. Однак те, що він намагався відвести мене в інший бік, лише зміцнило мої підозри.

«Куди пішла ця жінка?» — запитав я. — «Не знаю, сер. Я помітив її, але стежити за нею не мав підстав. Як на мене, вона поспішала». — «Давно ви її бачили?» — «Лише кілька хвилин тому». — «А точніше?» — «Ну, хвилин п'ять тому, не більше».

«Сер, ми гаємо час, зараз кожна секунда дорога, — не вгамовувався сторож. — Таж повірте, моя стара не має до цього стосунку. Треба бігти в той бік. Якщо не хочете, я сам піду», — із цими словами він кинувся у протилежному напрямку.

Проте я наздогнав його і схопив за руку.

«Назвіть свою адресу», — крикнув я. «Брикстон, Айвілейн, шістнадцятий будинок, — відгукнувся сторож. — Тільки даремно це ви, сер, краще б нам поквапитися».

Втрачати мені вже було нічого, тому разом із поліціантом ми помчали в протилежному напрямку, але Вайтголл київ кебами і перехожими, які поспішали сховатися від дощу. Розпитувати їх було просто марною справою.

Ми повернулися до будинку й оглянули сходи і коридор. Прохід, що вів до мого кабінету, вкритий світлим лінолеумом, і якби по ньому хтось пройшов, то неодмінно залишилися б сліди. Проте ніяких слідів не було.

— Скажіть, а дощ падав увесь вечір? — спитав Голмс.

— Десь із сьомої години.

— Тоді чому жінка, що заходила в кабінет о дев'ятій, не залишила на лінолеумі слідів брудного взуття?

— Я сам про це подумав. Прибиральниці зазвичай перевзуються в кімнаті сторожа.

— Значить, попри те, що весь вечір падав дощ, слідів не було? Вельми цікаво. Що ж ви зробили потім?

— Ми оглянули й кабінет. Ніяких потайних дверей там немає і бути не може, а вікна розташовано футях у тридцяти над землею й зачинено зсередини. На підлозі лежить килим, так що ляда виключається, стеля найзвичайнісінька. Даю відтяти собі голову, що той, хто вкрав документи, проник до кабінету через двері.

— А камін?

— Каміна там немає. Шнурок від дзвінка висить праворуч від мого столу. Щоб подзвонити, треба підійти впритул до столу. Але чому злочинцеві спало на думку дзвонити? Ніяк не збагну.

— Якими ж були ваші подальші дії? Ви, напевно, обдивились кабінет, шукаючи сліди злочинця... Недопалок сигари, упущена рукавичка, шпилька — що-небудь на взір цього?

— Нічого такого ми не знайшли.

— Запах тютюну?

— Я не палю, а тому напевне відчув би. Одначе не було й запаху. Єдине, що видалося мені незвичним, — це те, що дружина сторожа, місіс Танджі, так квапливо залишила будинок. Сам сторож стверджує, що вона завжди йде додому приблизно в цей час. Я порадився з поліціантом, і ми вирішили, що конче треба якомога швидше затримати жінку.

На той час про пригоду вже було відомо в Скотланд-Ярді, й на місце злочину прибув детектив містер Форбс. Він енергійно взявся до справи. Ми найняли кеб і вирушили за вказаною сторожем адресою. Двері нам відчинила дівчина, яка виявилася старшою донькою місіс

Танджі. Її мати ще не повернулась, тому нам довелося чекати на неї у вітальні.

Приблизно за десять хвилин почувся стук у двері, й тут ми припустилися помилки, в якій я звинувачую тільки себе: замість того, щоб самим відчинити двері, ми дозволили зробити це дівчині. Ми почули, як вона сказала: «Мамо, тебе хочуть бачити двоє джентльменів», після чого відразу ж почулися швидкі кроки в коридорі. Форбс відчинив двері, і ми вибігли в кухню. Жінка вже була там. Вона з викликом поглянула на нас, але раптом упізнала мене, і на її обличчі з'явився вираз невимовного подиву.

«Боже ти мій, та це ж містер Фелпс із міністерства!» — вигукнула вона. «А від кого ж ви втікали?» — запитав мій супутник. «Я вирішила, що це об'явилися чиновники описувати наше майно, — відповіла місіс Танджі. — Маємо незгоду з місцевим крамарем». — «Не намагайтесь нас обдурити, — сказав на це Форбс. — У нас є підстави вважати, що ви викрали з міністерства важливий документ, а сюди бігли, щоб позбутися його. Вам доведеться вирушити з нами до Скотланд-Ярду, вас там обшукають».

Жінка попервах чинила опір, та ми посадили її в кеб і назад їхали вже втрьох. Проте спочатку ми оглянули кухню, й особливо ретельно — піч, але ні попелу, ані уривків паперу не знайшли. Приїхавши до Скотланд-Ярду, ми негайно відправили місіс Танджі в кімнату для огляду жінок. Я ледве не стратив розуму від хвилювання, очікуючи на результат, але жодних паперів при ній не виявилось.

Лише тоді я повною мірою усвідомив увесь жах ситуації. До тієї хвилини мені було не до роздумів. Я чомусь сподівався, що мені вдасться знайти документ, що називається, по теплому сліду, але нічого не вийшло. Ватсон знає, що ще в школі я був вразливою і чутливою дитиною. Тепер же, коли я згадав про дядька і його колег з уряду, про те, що я осоромив себе, зганьбив усіх, хто бодай якось зі мною пов'язаний, мене охопив розпач. Кому яке діло до того, що я став жертвою неймовірного випадку, якщо на карту поставлено інтереси цілої країни?

Це був кінець і мені, і моїй кар'єрі. Я не пам'ятаю, що сталося потім. Можливо, зі мною трапилась істерика. У пам'яті збереглися лише невиразні уривки: якісь люди у формі юрилися навколо мене, намагаючись заспокоїти, хтось відвіз мене на вокзал Ватерлоо й

посадив у потяг до Вокінга. На щастя, в тому самому вагоні опинився лікар Фер'є, наш сусід, який погодився приглянути за мною, а у Вокінгу на станції у мене почався нервовий напад. На той момент, коли я нарешті дістався додому, я вже нічого геть не тямив.

Можете уявити, що почалося, коли моїх близьких розбудив серед ночі дзвінок у двері й вони побачили мене в такому стані! Енні й моя мати були просто вбиті. Лікар Фер'є ще на вокзалі встиг поговорити з детективом, який мене супроводжував, тому зміг пояснити, що трапилось. А невдовзі стало зрозуміло, що я ще не скоро одужаю, і цю кімнату, колишню спальню Джозефа, довелося перетворити на лазарет. Дев'ять тижнів я провів у лихоманці, непритомний. Якби не самовідданість міс Гаррисон і лікарів, я б наразі з вами не розмовляв. Мене не можна було залишати самого ні на хвилину, бо під час нападів я був здатен на що завгодно. Тому вночі тут чергувала доглядальниця. Поступово розум мій почав прояснюватися, а пам'ять повернулася до мене лише три дні тому.

Перше, що я зробив, — телеграфував містерові Форбсу, який веде цю справу. Він приїхав сюди, але нічого втішного повідомити не зміг. Ні доказів, ані слідів так і не вдалося знайти. Сторожа і його дружину ретельно перевірили, але це теж нічого не дало. Тоді підозра поліції впала на молодого Чарльза Горо, який того дня затримався на роботі. Однак довести його причетність до справи не вдалось, і слідство зайшло в глухий кут. Містере Голмс, ви є моєю останньою надією. Ви один зможете врятувати мою честь і становище.

Стомлений розповіддю, нещасний упав на подушки, а міс Гаррисон подала йому зміцнювальні ліки. Голмс сидів, опустивши повіки і захиливши голову на спинку крісла. Він здавався розслабленим і зануреним у себе, але я знав, що це все означає найвищу міру розумового напруження.

— Ви розповіли все так детально, — нарешті заговорив він, — що в мене майже не залилося запитань. Але одну надзвичайно важливу обставину я таки хотів би прояснити. Ви говорили кому-небудь про завдання, яке вам було доручене?

— Ні.

— А міс Гаррисон?

— Звісно, ні.

— Після того, як ви дістали розпорядження міністра, ви не зустрічалися з кимось із ваших близьких, хоча б випадково?

— Ні з ким.

— А хто з них бував у вашому службовому кабінеті?

— Думаю, що всі.

— Утім, це, безумовно ж, не має жодного стосунку до справи, якщо ви нікому не казали про доручене завдання. Що вам відомо про сторожа?

— Майже нічого. Хіба тільки те, що він є відставним солдатом.

— Якого полку?

— Здається, Колдстримського гвардійського.

— Дякую вам. Решту подробиць я зможу дізнатись у Форбса. Поліція чудово вміє збирати факти, але не завжди здатна ними розпорядитись як слід. Яка дивна квітка!

Голмс підійшов до вікна і, взявши за стебло пониклу квітку в'юнкої мускусної троянди, почав милуватися захопливим поєднанням кольору малинових пелюсток і листя. Якимось раніше мені не випадало помічати за ним такої цікавості до живої природи.

— Нідє так не потрібна логіка, як у релігії, — несподівано промовив мій друг. — Логіка здатна перетворити її в точну науку. Мені здається, що наша віра в Провидіння може цілком ґрунтуватися на факті існування квітів. Решта — наші сили, бажання, їжа, яку ми споживаємо, — необхідне для нашого існування, але ось ця троянда — предмет, що не має до нього стосунку. Аромат і колір троянди прикрашають життя, але не є його обов'язковою умовою. Тільки добро здатне прикрашати, а тому я ще раз стверджую, що саме на квіти ми покладаємо наші найбільші надії.

Поки Голмс просторікував про ці абстрактні матерії, Персі Фелпс і міс Гаррисон здивовано дивились на нього. Нарешті він замовк і занурився у мрійливу задумливість, не випускаючи з пальців троянду. Виникла пауза, і лише за кілька хвилин дівчина досить різким тоном запитала:

— Містєре Голмс, чи є у нас надія, що ви розкриєте цю таємницю?

— Так, звісно, таємниця! — схаменувся мій друг. — Було б нерозумно заперечувати, що справа ця дійсно важка і заплутана, але я обіцяю вам, що займуся нею і триматиму вас у курсі розслідування.

— Ви вже маєте версії?

— Маю сім різних версій, але їх конче слід перевірити, перш аніж обговорювати.

— Ви кого-небудь підозрюєте?

— Самого себе.

— Як?!

— Я підозрюю, що надто хутко доходжу висновків.

— У такому випадку їдьте до Лондона та перевірте ці висновки там.

— Слушна порада, міс Гаррисон, — розправив плечі Голмс. — На мою гадку, Ватсоне, це найкраще з того, що ми з вами можемо зараз зробити. Містере Фелпс, мушу вас попередити: не тіште себе сподіваннями й не розраховуйте на швидкий успіх. Справа дуже заплутана. Завтра я знову приїду сюди тим самим потягом, хоча навряд чи зможу вас чимось порадувати.

— Благослови вас Господь за те, що ви даєте мені надію, — тремтливим голосом мовив наш клієнт. — Мені досить знати, що бодай щось робиться. До речі, я не згадав про те, що надійшов лист від лорда Голдгерста.

— Он як! І що ж він пише?

— Тон листа холоднуватий, але стриманий. Думаю, це тільки тому, що дядькові відомо про мою хворобу. Він іще раз нагадав мені, що справа ця має надзвичайне значення, і додав, що стосовно мене ніяких заходів вжито не буде доти, доки здоров'я моє цілком не відновиться.

— Що ж, цілком розсудливо й делікатно, — сказав Голмс. — Їдьмо, Ватсоне, в Лондоні на нас із вами сьогодні чекає багато роботи.

Невдовзі ми вже на повний хід мчали портсмутським потягом до столиці. Всю дорогу Голмс був заглиблений у міркування і заговорив лише тоді, коли ми проїхали Клапамську вузлову станцію.

— Як цікаво в'їжджати до Лондона по цій гілці, де можна з пташиної високості милуватися містом.

Я подумав, що він жартує, бо сумний краєвид, що відкривався за вікном, навіював тугу. Однак Голмс пояснив свою гадку.

— Ось подивіться на ці великі будинки, які вивищуються над шиферними дахами, як цегляні острови в олив'яно-сірому морі.

— Це школи.

— Маяки, друже мій. З погляду майбутнього, це маяки. У них зараз перебувають тисячі крихітних блискучих зерен, з яких виросте

завтрашня велика й мудра Англія... Ваш приятель Фелпс, напевне, не п'є?

— Не схоже.

— Я теж так міркую, але варто зважити на всі можливі варіанти. Бідолаха вскочив у серйозну халепу. Не знаю, чи зуміємо ми йому допомогти. Що ви думаєте про міс Гаррисон?

— Дівчина з характером.

— Так, і віддана Фелпсові, якщо я не помиляюся. Вони з братом — єдині спадкоємці власника потужного металургійного заводу десь у північних графствах. Фелпс зблизився з цією дівчиною минулої зими, коли їздив відпочивати до Нортумберленду. Вона приїхала сюди, щоб познайомитися з його сім'єю, брат супроводжував її в поїзді. Потім ударив грім, і міс Гаррисон залишилася, щоб доглядати нареченого, а Джозеф узяв із неї приклад. Я довідався про дещо. Зрештою, основну інформацію ми дістанемо сьогодні.

— Моя робота... — почав я.

— Якщо ваша робота вам цікавіша... — насумрився Голмс.

— Я хотів сказати, що моя робота може й зачекати кілька днів. Усе одно під цю пору в мене майже немає пацієнтів.

— Що ж, чудово. Займемося цією пригодою разом. Спочатку треба познайомитися з Форбсом. Без цього ми не збагнемо, з якого краю слід братися до справи.

— Проте ви, здається, сказали, що у вас уже склалась версія.

— Це так, але щоб робити якісь висновки, потрібна інформація. Важче за все розкриваються злочини, які не мають мотиву, однаке тут мотив наявний. Кому викрадення документа може бути вигідним? Французькому та російському послам. А також тому, хто прагне продати документ одному з них, і лордові Голдгерсту.

— Лордові Голдгерсту?

— У будь-якому разі, я можу уявити собі ситуацію, в якій зникнення цього документа не дуже б його засмутило.

— Таж у лорда Голдгерста бездоганна репутація!

— Така ймовірність існує, і ми не можемо не взяти її до уваги. Сьогодні ми зустрінемося з лордом і з'ясуємо, що він знає. Тим часом розслідування йде повним ходом без нашої участі. З Вокінга я розіслав телеграми з текстом оголошення до всіх лондонських вечірніх газет. Його буде опубліковано вже сьогодні.

Голмс передав мені аркуш паперу, де було написано олівцем: «Десять фунтів винагороди тому, хто вкаже номер кеба, що висадив пасажирів на Чарльз-стрит поблизу будинку Міністерства іноземних справ двадцять третього травня за чверть на десяту вечора».

— Ви впевнені, що крадій приїхав у кебі?

— Навіть коли це й не так, нічого страшного. А якщо містер Фелпс не помиляється й ні в кабінеті, ані в коридорі дійсно немає місця, щоб заховатися, то, отже, злочинець з'явився з вулиці. Коли в такий дощ він не залишив слідів на лінолеумі, що його декілька хвилин по тому ретельно оглядали, значить, він приїхав у кебі. І я впевнений, що нам пощастить знайти цей кеб.

— Звучить досить переконливо.

— Це одна з версій, про які я згадував. Можливо, вона нас до чогось приведе. Ще одна зачіпка — дзвінок. Це найбільш незвичайна обставина в усій справі. Чому закалатав дзвоник у сторожа? Хизування нахабного крадія? Або викрадач був не сам, і його супутник намагався таким чином запобігти злочину? А може, випадковість? Або, скажімо...

— Голмс знову замислився, ніби йому в голову зайшла несподівана думка.

Було двадцять хвилин на четверту, коли потяг прибув на кінцеву станцію. Перекусивши нашвидкуруч, ми, не гаючи часу, вирушили до Скотланд-Ярду. Голмс устиг телеграфувати Форбсу, тому інспектор уже чекав на нас. Це був невисокий худорлявий чоловік із відлюдкуватим обличчям. Тримався він із нами холодно, а коли дізнався, в якій справі ми прибули, уїдливо промовив:

— Я багато чув про ваші методи, містере Голмс. Ви берете в поліції інформацію, а потім шукаєте нагоди самотійно закінчити справу, та ще й виставити нас, поліціантів, несосвітними дурнями.

— Навпаки, — відразу ж заперечив Голмс. — Із-поміж останніх п'ятдесяти трьох розкритих мною злочинів моє ім'я згадувалося лише в чотирьох випадках. Решту сорок дев'ять поліція записала на свій рахунок. Я не ставлю вам за провину те, що ви цього не знаєте. Ви людина ще молода й недосвідчена, але якщо хочете досягти успіху на новому для вас місці, раджу вам працювати зі мною, а не проти мене.

— Я, звісно, дуже би зрадів, якби ви підказали нам, що робити, — змінив тон детектив. — Ми остаточно зайшли в безвихідь.

— Яких заходів ви вжили?

— За паном Танджі, сторожем, встановлено спостереження. У полку, де він служив, про нього відгукуються позитивно. Проти нього нічого немає. А ось дружина його — дама непроста. Гадаю, їй відомо значно більше, ніж вона каже.

— За нею стежать?

— Так, ми пристановили до неї одну з наших співробітниць. Місіс Танджі випиває. Наша співробітниця двічі була поруч із нею, коли та добряче напивалась, але вивудити нічого не змогла.

— Мені повідомили, що вдома у цієї родини побували судові виконавці.

— Так, але борг сплачено.

— А звідки в них з'явилися гроші?

— Із цим чисто. Її чоловік якраз одержав пенсію за півроку.

— Як місіс Танджі пояснює те, що саме вона з'явилася на виклик містера Фелпса, коли той попросив принести кави?

— Вона говорить, що її чоловік того дня дуже втомився і їй хотілося, щоб він відпочив.

— Тепер зрозуміло, чому пізніше його побачили сплячим на стільці. Проти цієї пари в нас нічого немає. Ви запитали її, чому тієї ночі вона так квапилася, що на неї звернув увагу навіть черговий констебль.

— Вона затрималася довше, ніж завжди, і поспішала якомога швидше повернутись додому.

— Мені відомо, що вам із містером Фелпсом удалось обігнати її, хоч ви й виїхали з міністерства майже на двадцять хвилин пізніше.

— Місіс Танджі пояснює це різницею швидкостей омнібуса й кеба.

— А чому вона, увійшовши до оселі, передусім попрямувала в кухню?

— У неї там заховано гроші, якими вона збиралась відкупитися від приставів.

— Ну що ж, принаймні тепер ми знаємо, що в неї на все є готова відповідь. Чи не зустрівся їй хто-небудь на Чарльз-стрит, коли вона йшла додому?

— Місіс Танджі не бачила нікого, крім констебля.

— Ви допитали її ретельно. Що ще зроблено?

— За клерком Горо також стежили весь цей час. Нічого підозрілого. Він також чистий.

— Як ви пояснюєте те, що закалатав дзвоник?

— Я цього геть не розумію. Той, хто це зробив, повинен мати сталеві нерви.

— Дійсно, дивний вчинок. Що ж, дякую за інформацію. Якщо я знайду злочинця, я вас сповіщу.

— Куди тепер вирушимо? — запитав я, коли ми залишили кабінет інспектора..

— До лорда Голдгерста, члена уряду й майбутнього прем'єр-міністра Англії.

Нам пощастило застати лорда в його резиденції на Даунінг-стріт. Голмс передав свою візитівку, і нас одразу ж провели нагору. Церемонно привітавши несподіваних гостей, державний муж усадив нас на канапи по обидва боки каміна, а сам встав перед нами — стрункий, високий, із загостреними рисами обличчя й передчасно посивілим волоссям.

— Я багато чув про вас, містере Голмс, — із посмішкою сказав лорд. — І, звісно, немає сенсу вдавати, ніби я не здогадуюся про причини вашого візиту. В цих стінах відбулась лишень одна подія, яка могла привернути вашу увагу. Чи можу я дізнатися, чиї інтереси ви пильнуєте?

— Містера Персі Фелпса, — відповів Голмс.

— Ось як? Значить, ви розумієте, що наша кривна спорідненість накладає на мене ще більшу відповідальність і внеможливіює будь-яке заступництво. Боюся, ця пригода матиме тяжкі наслідки для його кар'єри.

— А якщо документ віднайдеться?

— Це, безумовно, інша річ.

— Я б хотів поставити вам декілька запитань.

— Радісно поділюся з вами всіма відомостями, які маю.

— Ви особисто віддали розпорядження зняти копію з документа?

— Так.

— Ніхто не міг підслухати вашу розмову?

— Це цілком неможливо.

— Ви казали будь-кому про те, що збираєтеся передати угоду містерові Фелпсу?

— Ні.

— Ви в цьому впевнені?

— Абсолютно!

— Якщо ви нікому нічого не казали й містер Фелпс також, то виходить, крадій опинився там випадково і просто скористався нагодою.

Міністр стримано посміхнувся.

— Це за межами моєї компетенції.

— Я б хотів обговорити з вами ще одне питання, — сказав Голмс, витримавши паузу. — Ви висловлювали побоювання, що якщо подробиці угоди набудуть громадського розголосу, це потягне вкрай неприємні наслідки.

Тінь ковзнула по виразному обличчю політика.

— Вони могли б стати дійсно катастрофічними.

— Що-небудь уже відбулося?

— Поки що ні.

— Якби угода потрапила до французького або, скажімо, російського міністерства іноземних справ, ви б про це дізналися?

— Думаю, що так, — поморщився лорд Голдгерст.

— Минуло вже більше як два місяці. Чи можемо ми виходити з того, що з якихось причин документ іще не потрапив до рук французів і росіян?

Лорд стенив плечима.

— Не варто сподіватися, що крадію знадобився цей документ, щоб почепити його в рамку в своїй вітальні.

— Можливо, він лише чекає, хто запропонує більшу суму.

— Якщо він зачекає ще трохи, то не одержить нічого. Через декілька місяців з угоди буде знято гриф таємності.

— Це дуже важливо, — зазначив Голмс. — Звісно, можна припустити, що крадій тяжко хворий...

— Нервовою лихоманкою, наприклад? — Державний діяч кинув бистрий погляд на Голмса.

— Я цього не казав, — спокійно мовив мій друг. — Проте, високошановний лорде, ми й так уже забрали у вас чимало дорогоцінного часу. Дозвольте відкланятися.

— Бажаю успіху. Упіймайте злочинця, хай би ким він виявився, — напучував нас достойник.

— Приємна людина, — сказав Голмс, коли ми вийшли на Вайтголл. — Але йому доводиться постійно боротися за своє місце. Він

небагатий і до того ж повсякчас на ногах. Думаю, і ви помітили, що в нього на черевиках нові набійки... Що ж, Ватсоне, на сьогодні досить, якщо, звісно, я не дістану відповіді на своє оголошення про кеб. Однак я був би вам удячний, якби завтра ви знову з'їздили зі мною до Вокінга.

Наступного ранку ми зустрілися на вокзалі й разом вирушили до Вокінга. Голмс повідомив, що на оголошення ніхто не відгукнувся. Він умів, коли хотів, робити зовсім непроникне обличчя, і тому мені не вдалося зрозуміти, чи задоволений він тим, як іде розслідування.

Як і минулого разу, ми застали нашого клієнта в товаристві міс Гаррисон, але виглядав він значно краще, ніж учора. Коли ми увійшли до нього, Персі без зусиль підвівся з дивана й привітався з нами.

— Чи є новини? — схвильовано запитав він.

— Порадувати вас мені поки що нічим, — сказав Голмс. — Я зустрівся з Форбсом і з вашим дядьком, а також зробив деякі запити.

— Отже, надія все ще є?

— Безперечно.

— Благослови вас Боже за ці слова! — скрикнула міс Гаррисон. — Не втрачаймо самовладання, і правда обов'язково відкриється.

— А у нас є, що вам розповісти, — вимовляючи це, Фелпс знову приліг. — Уночі тут відбулася дивна подія. — Хворий посмутнішав, і в його очах промайнуло щось, схоже на страх. — Ви знаєте, містере Голмс, я починаю підозрювати, що якимось чином опинився в самому центрі якоїсь жахливої змови. Під загрозою не лише моя честь, а й життя.

— Он як! — здивовано вигукнув Голмс.

— Це звучить дивно, тому що, наскільки мені відомо, ворогів у мене немає, але іншого пояснення тому, що сталося минулої ночі, я не бачу.

— Розкажіть же, що трапилося.

— Цієї ночі я вперше за тривалий час спав сам. Мені стало краще, і я вирішив, що можу обійтися без доглядальниці. У кімнаті горів лише нічник. І ось близько другої години, коли я задрімав, мене розбудив неголосний звук — ніби миша гризе мостину. Я якийсь час лежав, прислухаючись, але потім звук почав дужчати. Несподівано з боку вікна пролунало металеве клацання. Я від здивування підвівся в ліжку. Сумнівів більше я не мав: спричинив цей звук якийсь інструмент,

котрим орудували в отворі між стулками вікна, а клацання почулося, коли було відкинуто клямку.

Потім хвилин на десять усе стихло, ніби людина за вікном хотіла перевірити, чи не потурбував мене шум. Невдовзі я почув, як вікно скрипнуло й почало повільно відчинятися. Нерви в мене не такі міцні, як раніше, тому я підскочив і рвучко розкрив віконниці. За вікном стояв чоловік. Роздивитись його я не встиг, тому що він негайно метнувся вбік і розчинився в темряві. Комір одягу затуляв нижню частину його обличчя. Єдине, в чому я впевнений, — у руці він тримав щось схоже на довгий ніж. Я виразно бачив блиск металу.

— Надзвичайно цікаво, — сказав Голмс. — І що ж ви зробили потім?

— Якби я був здоровим, то вистрибнув би в сад і кинувся за ним. У мене ж вистачило сил лише на те, щоб смикнути шнур дзвінка до прислуги та здійснити галас. На те, щоб розбудити прислугу, потрібен був час, бо дзвінок калатає в кухні, а слуги сплять нагорі. Тоді я здогадався закричати, на крик прибіг Джозеф, він і будив усіх інших. Джозеф із конюхом знайшли на газоні під вікном сліди, але останнім часом погода стоїть суха, і відстежити відбитки в траві виявилось неможливим. Мені сказали, що на дощаній огорожі біля дороги помітно ознаки того, що через неї хтось перебирався: верхівку однієї з дощок надломлено. Я ще не звертався до поліції, тому що хотів почути вашу думку, містере Голмс.

Ця розповідь несподівано вплинула на Шерлока Голмса: він підскочив і надзвичайно збуджений почав ходити по кімнаті.

— Біда не приходить сама, — спробував осміхнутися Фелпс, але посмішка вийшла вимученою — він іще не оклигав від нічного потрясіння.

— Так, вам можна поспівчувати, — сказав Голмс. — У вас вистачить сил прогулятися зі мною навколо будинку?

— Так, звісно. Сонячне світло мені на користь. І Джозеф піде з нами.

— І я теж. — Міс Гаррисон із готовністю підвелася зі стільця.

— Ні, — похитав головою Голмс. — Боюсь, міс, я буду змушений просити вас залишитися на місці.

Дівчина з невдоволеним виглядом усілася на своє місце. Коли її брат приєднався до нас, ми вчотирьох вийшли з будинку. Обійшовши

газон, ми наблизилися до вікна кімнати молодого дипломата. Дійсно, на землі виднілися сліди, але ледь помітні. Голмс присів був навпочіпки, але відразу ж підвівся.

— За такими відбитками неможливо що-небудь визначити, — сказав він, знизуючи плечима. — Пройдімося й спробуймо зрозуміти, чому крадій, щоб потрапити до будинку, вибрав саме ваше вікно. Як на мене, вікна вітальні та їдальні мали б здаватися йому привабливішими.

— Їх надто добре видно з дороги, — зазначив містер Джозеф Гаррисон.

— Ну так, звичайно. А що це за двері? Може, він і їх пробував відчинити?

— Цей вхід призначено для розносників і молочара. На ніч він замикається.

— Щось подібне раніше в будинку траплялося?

— Ніколи, — відповів наш клієнт.

— У будинку зберігаються значні суми грошей або щось інше, що могло б приваблювати грабіжників?

— Ні, нічого особливо коштовного.

Голмс рушив далі, засунувши руки в кишені й байдуже позираючи на всі боки, що, зізнатися, мене здивувало.

— До речі, — обернувся він до Джозефа Гаррисона, — адже це ви побачили місце, де невідомий перелазив через огорожу? Огляньмо його.

Огрядний молодий чоловік привів нас туди, де верхівка однієї з дощок огорожі була зламана. Невелика тріска звисала додола. Голмс відірвав її й уважно роздивився.

— Ви вважаєте, що це було зроблено минулої ночі? Злам не виглядає свіжим, згодні?

— Схоже на те.

— Слідів ні по той, ані по цей бік огорожі я не бачу. Швидше за все, це помилка. Тож повернімося до будинку та продовжимо бесіду там.

Персі Фелпс ішов дуже повільно, спираючись на руку свого майбутнього шурина. Голмс, навпаки, прискорив крок і просто через газон попрямував до будинку. Ми опинилися коло відчиненого вікна спальні набагато раніше, ніж ті двоє.

— Міс Гаррисон, — із притиском мовив Голмс, — ви мусите залишитися на цьому місці весь сьогоднішній день. Чуєте, весь день, хоч би що трапилося. Це вкрай важливо.

— Звісно, якщо ви вважаєте, що це конче потрібно, містере Голмс, — здивовано відповіла дівчина.

— Коли підете спати, замкніть кімнату ззовні й нікому не давайте ключа. Обіцяйте, що виконаєте моє прохання.

— А як же Персі?

— Він поїде з нами до Лондона.

— А я? Мені доведеться залишитися?

— Це необхідно заради нього. Ви і тільки ви зможете врятувати його. Обіцяєте?

Вона коротко кивнула якраз тієї миті, коли з'явилися Фелпс та її брат.

— Що ти там нудьгуєш на самоті, Енні? — крикнув Джозеф. — Виходь на осоння.

— Ні, дякую. Мені голова трохи болить, а в цій кімнаті прохолодно й свіжо.

— Що нам тепер робити, містере Голмс? — запитав наш клієнт.

— Я хочу, щоб ви, містере Фелпс, вирушили зі мною до Лондона.

— Просто зараз?

— Коли вам буде зручно. Припустімо, за годину.

— Що ж, я вже досить окріпнув. Якщо це необхідно...

— Будьте впевнені, що так і є.

— Може, ви схочете, щоб я залишився в Лондоні до завтра?

— Я саме збирався вам це запропонувати.

— Ага! І якщо наш нічний друг з'явиться сьогодні, він зрозуміє, що пташка відлетіла. Можете цілком мати нас у своєму розпорядженні, містере Голмс. Ми зробимо все, чого ви зажадаєте. Може, і Джозефу варто поїхати з нами? Він би міг мене доглянути.

— Містер Ватсон — лікар, із цим він і сам упорається. Якщо не заперечуєте, ми у вас пообідаємо, а потім утрюх вирушимо до Лондона.

Чого домагався мій друг, я, зізнатися, не тямив. Обід минув жваво, проте міс Гаррисон не вийшла до столу і під якимось приводом залишилась у спальні. А Фелпс, передчуваючи активні дії, ожив і збадьорився.

Дещо пізніше з'ясувалося, що Голмс має для нас іще один сюрприз. Коли ми разом із нашим клієнтом дісталися станції та увійшли у вагон потяга, мій друг спокійно оголосив, що має намір залишитися у Вокінгу.

— Є ще кілька речей, які я хотів би уточнити, перш аніж ви поїдете, — сказав він. — Ваша відсутність, містере Фелпс, мені на руку. Ватсоне, ви мене зобов'яжете, якщо після прибуття до Лондона негайно відвезете нашого друга на Бейкер-стрит і залишитесь там, доки я до вас не приєднаюся. Ви є давніми шкільними друзями, тож вам знайдеться про що поговорити. Сподіваюся, що поснідаємо ми вже разом, я намагатимусь устигнути на потяг, який прибуває на вокзал Ватерлоо о восьмій ранку.

— А як же наше розслідування в Лондоні?! — розпачливо вигукнув Фелпс.

— Ми розпочнемо його завтра. Наразі від мене буде більше користі тут.

— Перекажіть моїм у Браярбреї, що я розраховую повернутися завтра до вечора, — висунувшись із вікна, прокричав Персі, коли потяг рушив.

— У Браярбрей я навряд чи потраплю, — обізвався Голмс, і життєрадісно помахав рукою.

Дорогою ми з Фелпсом так і не змогли знайти прийняттого пояснення такому несподіваному повороту подій.

— Мені здається, Голмс має намір знайти вчорашнього зломщика, якщо, звісно, це була спроба пограбування, в чому я дуже сумніваюся.

— Що ж, по-вашому, то було?

— Ви, безперечно, можете списати все на мої розхитані нерви, але я вважаю, що навколо мене плететься якась складна інтрига і з незрозумілої мені причини я став мішенню для гурту заколотників. Звучить пишномовно й безглуздо, але факти говорять за себе! Навіщо крадієві знадобилось лізти до спальні, де йому свідомо нічим поживитися? Чому він був із ножем?

— Можливо, це була відмичка. Та й кому знадобилось переслідувати вас?

— О, ні — ніж із довгим лезом. Я бачив, як блиснуло лезо.

— Що ж, коли Голмс дотримується тієї самої думки, це пояснює його поведінку. Якщо йому вдасться спіймати того, хто минулої ночі

намагався до вас добутися, це допоможе знайти й того, хто викрав морську угоду. Годі собі уявити, щоб у вас знайшлося два вороги, один з яких вас пограбував, а другий мав намір убити.

— Але ж Голмс сказав, що не збирається повертатися до Браярбрею.

— Я знаю його давно, — відгукнувся я, — і ніколи не бачив, щоб він робив що-небудь, не маючи на те вагомих причин.

Кінець цього дня видався нелегким. Після своєї хвороби Фелпс був усе ще слабим, а нещастя, що впало на нього, зробило його дратівливим і нервовим. Даремно я намагався розважити його балачками про Індію, Афганістан і про незлагод у країні. Він знову й знову повертався до зниклого документа. Вибудовував здогадки, висловлював припущення, розмірковував, намагаючись уторопати, чим зараз зайнятий Голмс, які кроки зробить лорд Голдгерст, які новини чекають на нас уранці. До ночі нерви Персі зовсім здали.

— Скажіть, Ватсоне, ви вірите, що Голмс зуміє допомогти мені? — запитав він. — Адже з таким складним завданням йому ще не доводилося стикатися, чи не так?

— Він розгадував загадки й складніші за вашу.

— Навряд чи вони можуть зрівнятися з моєю за її політичним значенням.

— Не беруся судити, але мені достеменно відомо, що Голмс захищає інтереси трьох королівських родин Європи, і в досить серйозній справі.

— Ви його добре знаєте, Ватсоне. Як думаєте, Голмс іще не втратив надії? Чи знайде він угоду?

— Він мені нічого не говорив.

— Це поганий знак.

— Навпаки. Я помітив, що, коли Голмс заходить у глухий кут, він, насамперед, повідомляє про це. Мовчазним він стає, коли виходить на слід, але ще не остаточно впевнений в успіхові. Друже Персі, ми не допоможемо справі, навіть якщо протеревенимо до ранку. Я пропоную лягти спати, щоб зі свіжими силами зустріти завтрашній день, хай там що він нам принесе.

Нарешті мені поталанило умовити Фелпса дослухатися моєї поради, хоча я розумів, що навряд чи сьогодні вночі йому вдасться заснути. Нервозність Персі якимось чином передалась і мені, а тому я півночі крутився в ліжку, міркуючи про цю дивну справу та вигадуючи десятки версій. Навіщо Голмс залишився у Вокінгу? Чому він попросив міс Гаррисон не виходити впродовж дня зі спальні хворого? З якою метою він приховав від мешканців Браярбрею, що перебуватиме буквально поряд із ними? Такими думками я мучив себе, доки під ранок мене не зморив сон.

Коли я прокинувся, на годиннику була сьома. Я дав собі лад і попрямував до спальні Голмса, де застав Персі Фелпса зовсім розбитим після безсонної ночі. Зустрів він мене запитанням, чи не прибув іще Голмс.

— Він приїде, як і обіцяв, — сказав я. — Не раніше, не пізніше.

І мав рацію, оскільки невдовзі по восьмій до нашого під'їзду підкотив кеб, із якого висадився мій друг. Дивлячись у вікно, ми побачили, що ліва рука Голмса забинтована, а сам він блідий і серйозний. Увійшовши до будинку, нагору він піднявся не одразу.

— Щось Голмс не виглядає переможцем! — вигукнув Фелпс.

— Урешті-решт, — сказав я, — ключ до розгадки маємо тут, у Лондоні.

— Яка різниця, де він є? — заскавчав Фелпс. — Я так сподівався на його повернення. Що з ним могло трапитися?

— Вас поранено, Голмсе? — запитав я, коли мій друг увійшов до кімнати.

— Пусте, дріб'язкова подряпина, — відповів він, вітаючи нас кивком. — Ваша справа, містере Фелпс, виявилась однією з найскладніших за всю мою практику.

— Я так боявся, що вона виявиться вам не до снаги!

— Дійсно, ні з чим таким я ще не стикався.

— Проте оскільки у вас перев'язана рука, значить, щось трапилося, — сказав я. — Кортить почути.

— Після сніданку, любий Ватсоне. Я аж тридцять миль дихав свіжим серрейським повітрям. Відповіді на моє оголошення не надходило? Ну, ні то й ні, не може ж нам увесь час таланити.

Стіл був накритий. Невдовзі з'явилася міс Гадсон із чайником і чашками, а ще за декілька хвилин вона подала три накриті ковпаками

страви, і ми всілися за стіл: Голмс, із виглядом по-звірячому зголоднілої людини, я, котрий вмирав від цікавості, й чорний, як хмара, Фелпс.

— Місіс Гадсон сьогодні просто таки вразила своїм хистом, — зазначив Голмс, знімаючи кришку зі смаженої курки в карі. — Різноманітністю вона нас не балує, але сніданок зовсім не кепський. Що у вас, Ватсоне?

— Яєчня з шинкою, — відповів я.

— Чудово! Що вам покласти, містере Фелпс? Курку чи яйця? Чи волієте того, що стоїть перед вами?

— Дякую вам, я не в змозі проковтнути ні крихти, — вичавив із себе Фелпс.

— Та облиште! Дивіться, як усе апетитно виглядає.

— Дякую, я справді не можу.

— Ну що ж. — Голмс лукаво підморгнув. — Думаю, ви не заперечуватиме, якщо я попрошу вас допомогти мені?

Фелпс зняв кришку з третьої страви і раптом несамовито зойкнув, а його обличчя зробилось білішим за блюдо, на яке він нерухомо витріщився. Під ковпаком лежав невеликий блакитнувато-сірий паперовий циліндр. Фелпс схопив його, притулив до грудей і пустився в танок, волаючи від щастя, ніби божевільний. За хвилину він у повній знеможі повалився у крісло.

— Ну, годі вам, годі! — примовляв Голмс, поплескуючи його по плечу. — Звісно, не варто було, підносити це таким чином, але Ватсон свідок — я маю нахил до театральних ефектів.

Фелпс упіймав його руку й поцілував.

— Благослови вас Господь! — пробелькотів він. — Ви врятували мою честь.

— А заразом і свою, — сказав Голмс. — Для мене так само нестерпно не впоратися зі справою, як для вас — припуститися помилки в найважливішому документі.

Фелпс сховав дорогоцінну угоду до найглибшої кишені свого піджака.

— Я не хотів би відволікати вас від сніданку, але мені нетерпеливиться дізнатись, як вам удалося роздобути документ. Де він був?

Шерлок Голмс неквапом допив чай і взявся до яєчні з шинкою. Потім розпалив люльку і зручно влаштувався у своєму улюбленому кріслі.

— Спочатку я розповім вам, що я робив, а лише потім поясню, навіщо і чому, — заговорив він. — Після того, як ми попрощалися з вами на станції, я здійснив чудову прогулянку до сусіднього села, що називається Ріплі, де випив чаю на заїжджому дворі, завбачливо наповнив флягу й запасся сандвічами. Дочекавшись вечора, я знову вирушив до Вокінга. Захід сонця я зустрів на дорозі неподалік Браярбрею. Дочекавшись, поки дорога обезлюдніє, — хоча пожвавленою її й так не назвеш, — я переліз через паркан.

— Навіщо? У нас же хвіртка не замикається! — здивувався Фелпс.

— Я спеціально вибрав це місце. Там поряд стоять три сосни, і я міг сховатися за ними, щоб ніхто не побачив мене з будинку. Навкарачки я проповз між кущами через моріжок — ось, помилюйтеся, в якому стані мої брюки, — і причаївся за кущем рододендрона прямо навпроти вікна вашої спальні. Залишалося чекати розвитку подій.

Штори ще не були опущені, і я бачив міс Гаррисон, яка сиділа за столом і читала. У чверть на одинадцяту вона відклала книгу, затулила віконниці й пішла. Я чув, як зачинилися двері та клацнув замок.

— Замок?! — вигукнув Фелпс.

— Так. Це я дав міс Гаррисон таку вказівку: коли вона піде спати, хай замкне двері кімнати ззовні й забере ключ із собою. Вона виконала мої інструкції точно, і без її допомоги цей документ не лежав би зараз у вашій кишені. Світло в кімнаті згасло, і я залишився в цілковитій темряві на землі за рододендроновим кущем.

Ніч була теплою. Я, звісно, відчував певний азарт — схожий на той, який охоплює рибалку, який сподівається виловити велику рибу, але чекати довелося дуже довго. У Вокінгу є церква з годинником, який б'є кожну чверть години, і декілька разів мені починало здаватися, що він зупинився, так повільно тягнувся час. Нарешті близько другої години ночі я почув, як хтось майже безгучно відсунув засув і повернув ключ у замку дверей для прислуги й розносників. Двері відчинились, і в місячному сяйві я побачив містера Джозефа Гаррисона.

— Джозефа! — здивувався Фелпс.

— Він був із непокритою головою, на його плечі висіла чорна куртка, якою в будь-яку секунду він міг затулити обличчя. Джозеф прокрався вздовж стіни, а коли опинився біля вікна спальні, просунув між рамами довгий ніж і відкинув клямку. Потім розчинив вікно і в такий самий спосіб відкрив віконниці.

З того місця, де я лежав, прекрасно було видно і кімнату, і кожен рух містера Гаррисона. Він запалив дві свічки на камінній полиці, підійшов ближче до дверей, нахилився й відкинув краєчок килима. Потім за допомогою ножа підняв квадратну дощечку на підлозі в тому місці, де будівельники зазвичай залишають лаз, щоб мати доступ до стику газових рур. Із цієї схованки він дістав маленький паперовий згорток, установив дощечку на місце, прикрив її килимом, задмухав свічки — і потрапив просто в мої обійми, тому що я вже чекав його під вікном.

Виховання цього пана виявилось значно гіршим, аніж я очікував. Він кинувся на мене з ножем, так що довелося кілька разів збити його з ніг. Йому, щоправда, вдалося злегка різонутися мене по пальцях, але, як наслідок, я взяв гору. Коли ми закінчили, єдине око, яким Гаррисон іще міг бачити, прямо-таки палало люттю, але він таки прислухався до голосу розуму й віддав мені документи. Одержавши їх, я відпустив його з миром, але вранці телеграфував Форбсу про всі подробиці справи. Якщо він не зволікатиме, то встигне впіймати цю пташку, хоча мені здається, що на той час, коли інспектор дістанеться Вокінгу, гніздечко вже спорожніє. І це на краще. Думаю, і лорд Голдгерст, і містер Персі Фелпс будуть тільки раді з того, що ця справа не дійде до суду.

— Боже мій! — задихнувся від хвилювання наш клієнт. — Ви що ж, хочете сказати, що всі ці два з лишком місяці, поки я втрачав розум і горів у лихоманці, вкрадені папери лежали в моїй спальні?

— Далебі, так.

— А Джозеф! Який негідник!

— Гм! Боюся, що особа ця є набагато складнішою і небезпечнішою, ніж може здаватися. З того, що я почув від нього, виходить, що він недавно збанкрутував на спекуляціях із цінними паперами і тепер готовий на все, щоб повернути гроші. Ця людина, коли їй випав шанс залагодити свої справи, ні на секунду не

замислилася про те, що позбавляє свою сестру щастя, а вас доброго імені.

Персі Фелпс у знеможі відкинувся на спинку крісла.

— Голова йде обертом, — пробурмотів він. — Від ваших слів мені стає зле.

— Найважчим у вашій справі було те, — вів далі Голмс, — що в ній виявилось дуже багато доказів. Головне було приховане за масою другорядного. Чимало зусиль витрачено на те, щоб відновити справжню послідовність подій. Джозефа я почав підозрювати, тільки-но ви сказали, що збиралися того фатального вечора повертатися додому разом із ним. Він цілком міг приїхати до міністерства й пробратися до вашого кабінету, де не раз бував раніше. Коли ж я дізнався, що комусь дуже нетерпеливлося проникнути до вашої спальні, де сховати будь-що міг лише Джозеф — адже ви, прибувши додому з лікарем, зайняли саме його кімнату, — мої підозри переросли в упевненість. Її підживив і той факт, що спробу було здійснено першої ж ночі, коли ви залишилися без доглядальниці, отже, злочинцю було відомо все, що відбувається в оселі.

— Боже, яким я був сліпим!

— Обставини злочину виглядали таким робом: Джозеф Гаррисон увійшов до будинку Міністерства іноземних справ крізь бічні двері з боку Чарльз-стрит. Знаючи дорогу, він попрямував до вас і увійшов до вашого кабінету відразу після того, як ви звідти вийшли. Побачивши, що там нікого немає, він узявся калатати в дзвінок, аж тут його погляд упав на папери на столі. Він тієї-таки миті зрозумів, що перед ним — таємний документ надзвичайної ваги. Такий подарунок долі він знехтувати не міг, а тому схопив папери, сунув їх до кишені й поспішив до виходу. Пам'ятаєте — сонний сторож звернув вашу увагу на дзвінок не зразу, ось цих кількох миттєвостей і вистачило крадієві, щоб зникнути.

До Вокінга Гаррисон повернувся першим же потягом. Вивчивши свою здобич і переконавшись, що угода являє собою величезну цінність, він сховав її в потаємному місці, сподіваючись дістати звідти за день-два і віднести до французького посольства. Але несподівано повернулися ви, і Гаррисона виселили з його кімнати. З тієї хвилини там постійно перебувало як мінімум двоє людей, що не давало йому змоги дістатися свого скарбу. Такий стан речей доводив Гаррисона до

скажу, і коли йому здалося, що випала слушна нагода, він спробував викрасти документ. Проте ваше безсоння завадило йому. Пригадуєте, що того дня ви не випили своїх зміцнювальних ліків?

— Пригадую.

— Я впевнений, що він подбав про те, щоб ліки ці подіяли як снодійне, і розраховував на ваш міцний сон. Мені стало очевидним, що Гаррисон повторить свою спробу при першій-ліпшій нагоді — і я йому її надав, відвізши вас до Лондона. Мені довелося примусити міс Гаррисон провести увесь день у вашій кімнаті, щоб зловмисник не випередив мене. Нарешті він переконався, що шлях вільний. На той час я здогадався, що папери, швидше за все, сховано в спальні, але не мав ніякого бажання розбирати всю підлогу й обшивку стін, щоб знайти їх. Я дозволив Гаррисону розкрити свою схованку й заощадив купу часу. А тепер я готовий відповісти на ваші запитання.

— Чому в перший раз Гаррисон вирішив проникнути до кімнати через вікно, якщо цілком міг увійти крізь двері? — поцікавився я.

— Щоб підійти до дверей, треба було пройти повз двері сімох спалень. Прогулятися газоном було набагато безпечніше. Щось іще?

— Як ви думаєте, він не збирався мене вбивати? — запитав Фелпс.
— Ніж був потрібен йому лише для того, щоб відчинити вікно?

— Може, й так, — стеновав плечима Голмс. — Одне я знаю достоту: містер Джозеф Гаррисон — не та людина, на чие милосердя я б покладався.

Остання справа Голмса

З важким серцем я беруся до останнього оповідання про мого друга Шерлока Голмса та про дивовижний дар, який він мав. Ви вже познайомилися з коротким і доволі сумбурним звітом про ті надзвичайні події, які мені довелося пережити разом з ним, починаючи з нашої першої випадкової зустрічі й аж до того часу, коли він займався справою, що дістала назву «Морська угода».

На цьому я збирався поставити крапку та не торкатися події, що залишила в моєму житті порожнечу, яку ніщо не змогло заповнити. Я zostався єдиним, хто знає, як усе було насправді, і настав час про це розповісти. Наскільки мені відомо, у друзі лише тричі згадувалися ці події: в «Журналь де Женев» від 6 травня 1891 року, в повідомленні «Ройтер», що було передане до англійських газет 7 травня, й у листі полковника Джеймса Моріарті, в котрому він намагається обілити свого брата, грубо викривляючи факти. Тому я й маю намір розповісти світу про те, що насправді відбулося між професором Моріарті й містером Шерлоком Голмсом.

Можливо, читач пам'ятає, що після того, як я одружився та розпочав лікарську практику, близькі взаємини, які існували між мною й Голмсом, зазнали змін. Він як і раніше час від часу навідувався до мене, коли потребував помічника у своїх розслідуваннях, проте траплялося це дедалі рідше, і за весь 1890 рік у мене збереглися записи лише про три справи. Взимку того року та напривесні наступного Голмс розслідував якусь важливу справу на прохання французького уряду. Я отримав від нього два листи — одного з Нарбона, другого з Німа, та вирішив, що у Франції він пробуде ще довго. Тому для мене стало цілковитою несподіванкою, коли увечері 24 квітня він переступив поріг мого кабінету. Блідість і худорлявість мого друга неабияк вразили мене.

— Останнім часом, — промовив він у відповідь на мій здивований погляд, — мені було несолодко. Ви не заперечуватимете, якщо я причиню віконниці?

Кімнату освітлювала лампа над столом, за яким я читав. Притискаючись до стіни, Голмс прослизнув до вікна, причинив

віконниці та ретельно замкнув їх клямкою.

— Ви чогось побоюєтеся? — запитав я.

— Якщо бути чесним, то так.

— Чого ж?

— Духової рушниці.

— Що це означає, любий Голмсе?

— Ватсоне, ви досить добре мене знаєте. Я не панікер. Але легковажно ставитися до небезпеки — дурість.

Він із насолодою закупив і тільки після цього промовив:

— По-перше, мушу вибачитися за такий пізній візит. А по-друге, хочу попросити вас дозволити мені перелізти через стіну, яка огорожує ваш сад на задвір'ї, тому що саме в такий спосіб я маю намір залишити вашу оселю.

— Але що це означає? — здивувався я.

Голмс простяг руку, і в світлі лампи я побачив, що суглоби двох його пальців розбито до крові.

— Ні, це не дрібничка, — посміхнувся Голмс. — Коли чоловік розбиває собі кісточки пальців, це є доволі серйозним. Місіс Ватсон удома?

— Ні, вона поїхала на кілька днів погостювати до знайомих.

— Отже, ви самі?

— Геть зовсім.

— Що ж, у такому випадку я запрошую вас податися зі мною на континент.

— Куди саме?

— Байдуже. Для мене це не важить.

Щось у його словах здалося мені дивним. Голмс не мав звички безцільно проводити вихідні, його стомлене землисте обличчя свідчило про те, що нерви в мого друга на межі. Прочитавши в моїх очах німе запитання, він з'єднав кінчики пальців, уперся ліктями в коліна та запитав:

— Чи вам доводилося чути ім'я професора Моріарті?

— Ніколи про такого не чув.

— Дивовижно! — закричав Голмс. — І все ж таки він — геній. Ця людина тримає в руках увесь Лондон, а про нього ніхто не знає. Ось що ставить його на вершину злочинного світу. Ватсоне, зізнаюся чесно, якщо мені вдасться впоратися із цим паном та врятувати від

нього суспільство, я вважатиму, що моя кар'єра детектива досягла вершини і час переходити до якогось спокійнішого заняття. Тим більше, що послуги, які я нещодавно зробив Французькій республіці та одній близькій до трону родині в Скандинавії, дають мені змогу провести решту життя в тиші й уповні присвятити себе хімії. Але я не можу піти на спочинок і просиджувати вечорами у зручному кріслі, доки така людина, як професор Моріарті, розгулює вулицями Лондона.

— Та що ж він накоїв?

— О, це феноменальна людина! Він народився в прекрасній сім'ї. Наділений від природи блискучими математичними здібностями, Моріарті здобув чудову освіту і вже у двадцять один рік написав наукову роботу, яка приголомшила весь науковий світ Європи. Це дозволило йому очолити кафедру математики в одному з невеликих університетів, на нього чекала кар'єра видатного вченого, якби не одне «але». У характер цієї людини від природи закладено непоборне тяжіння до зла, причому в найбільш диявольському сенсі слова. Незвичайний розум тільки розвинув та примножив його кримінальні нахили. Університетським містечком поповзли страхітливі чутки, зрештою Моріарті довелося залишити посаду та переїхати до Лондона, де він почав готувати молодих людей до іспитів на офіцерський чин. Це все, що відоме світу. А тепер я розповім вам про те, що вдалося з'ясувати мені.

Ви знаєте, Ватсоне, що немає людини, яка б була знайома з лондонським злочинним світом краще, ніж я. І ось уже кілька років поспіль мене не полишає відчуття, що за всіма злочинами, що тут кояться, стоїть якась прихована сила, що захищає лиходіїв. У справах найрізноманітнішого роду — у фальсифікаціях, пограбуваннях, убивствах — я стикався з впливом цієї сили. Помічав я її присутність і в багатьох випадках, що лишалися нерозкритими. Я наполегливо намагався проникнути в цю таємницю, і нарешті мені вдалося вхопитися за кінчик нитки, яка повзагорідно привела мене до колишнього професора математики.

Це Наполеон злочинного світу, Ватсоне. Половина зла, що коїться в цьому величезному місті, на його сумлінні. Моріарті має першокласний розум. Подібно до павука, він сидить нерухомо в центрі павутиння з тисячі ниток і реагує на найменше коливання кожної. Сам він нічого не робить, лише планує. Однак агенти його є численними та

чудово організованими. Якщо хтось потребує, скажімо, вкрати чужого листа, вдертися до чужої оселі чи усунути людину, про це одразу ж стає відомо професорові, і він розробляє план злочину. Його агента можуть спіймати на місці злочину, але в такому разі завжди знаходяться гроші, щоб звільнити його під заставу, і сила-силенна адвокатів. Але ім'я Моріарті ніколи не згадується. Ось організація, Ватсоне, існування якої я виявив та на боротьбу з якою поклав усі сили.

Утім, професор, мов диявол, хитрий, він оточив себе настільки розвиненою системою охорони, що, попри всі зусилля, мені не вдалося знайти жодного неспростованого доказу проти нього. Вам відомо, на що я здатен, але тепер, після трьох місяців марних зусиль, я змушений визнати, що зіткнувся із супротивником, чий інтелект не поступається моєму. І знаєте, мене не так жахають злодіяння Моріарті, як захоплюють його здібності. Врешті-решт він усе ж таки припустився помилки, невеликого прорахунку, і цього виявилось задосить. Я не прогавив цього шансу та сплів довкола Моріарті власні тенета. За три дні — тобто в найближчий понеділок — усе скінчиться, і професор разом із рештою ватажків його банди опиниться в руках поліції. За цим настане найвидатніший карний процес століття, понад сорок нерозкритих справ будуть знову видобуті з архівів, і по кожній з них винним загрожує шибениця. Але якщо ми зробимо хоча б один хибний крок, у останній момент вони зможуть знову вислизнути.

Якби професорові не було відомо про те, чим я займаюся, все йшло б добре. Моріарті передчував кожен мій крок, уникав усіх моїх пасток, але я знову і знову ставав на його шляху. Повірте, друже мій, якби можна було докладно описати наш мовчазний двобій, це стало б найвеличнішим зразком боротьби добра і зла за всю історію криміналістики. Ніколи ще я не сягав таких висот і ніколи ще не зустрічав такого могутнього протистояння з боку супротивника.

Сьогодні вранці я зробив останні кроки, до завершення справи залишилось якихось три дні. Я сидів у своєму кабінеті та обмірковував ситуацію, коли розчинилися двері й переді мною постав сам професор Моріарті.

Нерви в мене міцні, Ватсоне, але, зізнатися, мені стало моторошно. Як він виглядає, я знав і раніше. Моріарті дуже високий і худий, у нього опуклий, зовсім білий лоб, що нависає над ямкуватими очима.

Обличчя жовтаве, аскетичне, в його зовнішності залишилося щось професорське. Він сутулиться, голова його випинається вперед та повільно похитується з боку в бік, як у рептилії. Він зупинився біля дверей та, примруживши очі, з цікавістю почав мене роздивлятися.

«Лобові кістки у вас не такі розвинуті, як я очікував, — сказав він нарешті. — І до речі, це небезпечна звичка — тримати палець на спусковому гачку зброї, якщо вона лежить у кишені халата».

Після слів професора я витяг револьвер та, звівши гачок, поклав на стіл. Моріарті й далі посміхався, але в цій посмішці відчувалася неприхована погроза.

«Вочевидь, ви мене погано знаєте», — сказав він. «Навпаки, — відповів я, — ви вже могли переконатися, що я знаю вас дуже добре. Сідайте, я можу приділити вам кілька хвилин, якщо вам є що сказати». — «Усе, що я можу сказати, вам і так відомо», — процідив він. «У такому разі, й моя відповідь вам відома», — зауважив я. «І ви маєте намір стояти на своєму?» — «Безумовно».

Рука Моріарті потяглася до кишені, і я взявся за пістолет. Він добув нотатник, у якому були записані кілька дат.

«Уперше ви перебили мені дорогу четвертого січня, — сказав він. — Двадцять третього ви завдали мені певних незручностей, до середини лютого вже почали заважати, наприкінці березня розладнали мої плани, а тепер, наприкінці квітня, ваше постійне переслідування ставить під загрозу мою свободу. Становище стає безвихідним». — «Ви готові щось запропонувати?» — поцікавився я. «Киньте цю справу, містере Голмс, — сказав він, похитуючи головою. — Я б радив вам». — «Одразу після понеділка», — відповів я.

Моріарті невдоволено цмокнув язиком.

«Людина з вашим розумом повинна усвідомлювати, що вихід тут може бути тільки один. Ви не залишили мені вибору. Я мав величезне задоволення, спостерігаючи, як ви працювали над цією справою, і скажу відверто, буду засмучений, якщо нам доведеться вдатися до крайніх заходів. Я не жартую». — «Небезпека є частиною моєї роботи», — зауважив я. «Це не небезпека, — заперечив він. — Це неминуча смерть. Ви стали на шляху могутньої організації, справжні масштаби якої вам навіть не дано збагнути. Ви будете змушені відступити, містере Голмс, або вас розчавлять». — «Боюся, наша

бесіда затягується, — сказав я, встаючи. — А я маю ще справу, що потребує моєї присутності в іншому місці».

Він теж підвівся, мовчки похитуючи головою та дивлячись на мене з жалем.

«Що ж, — нарешті промовив Моріарті. — Я зробив усе, що від мене залежало. Мені відомий кожен ваш крок. До понеділка ви нічого не зможете вдіяти. Ви намагаєтеся запроторити мене за ґрати, але я там ніколи не опинюсь. І не розраховуйте мене здолати. Якщо ви гадаєте, що настільки розумні, щоб погубити мене, я вчиню так само з вами».

Із цими словами він повернувся до мене згорбленою спиною та вийшов, злісно озирнувшись наостанок.

Це була моя єдина розмова з професором Моріарті, й вона залишила по собі бридкий осад. Його манера висловлюватися змушує повірити, що він не блефує. Ви скажете, що треба було звернутися до поліції, але я впевнений, що на небезпеку слід чекати з іншого боку — удару завдасть один з його агентів. У мене вже є підтвердження цьому.

— На вас напали?

— Любий Ватсоне, професор не пускає слів на вітер. Приблизно опівдні мені треба було навідатися на Оксфорд-стрит. Я вийшов із будинку та вже збирався повернути з Бентинк-стрит на Велбек-стрит, як із-за рогу на шаленій швидкості вилетів ущерть навантажений фургон, котрий просто розчавив би мене, якби в останню мить я не встиг притиснутися до стіни будинку. Фургон промчав по Марилебон-стрит та за мить зник із-перед очей. Відтак я не сховався до тротуару, але коли йшов по Вір-стрит, із даху одного з будинків зірвалася цеглина та розлетілася на друзки просто біля моїх ніг. Я звернувся до поліції, дах оглянули та знайшли там цеглу і плити шиферу, вочевидь, складені для ремонту. Поліція припустила, що одну цеглину здуло вітром. Проте я знав, що справа не у вітрі, але довести нічого не міг. Після цього я взяв кеб і поїхав до брата на Пелл-Мелл, де й провів решту дня. А дорогою до вас я здибався з погромником, який накинувся на мене з ломакою. Я вклав його, зараз він у поліції, але запевняю вас: ніхто й ніколи не віднайде зв'язок між джентльменом, об передні зуби якого я розбив кулака, та колишнім професором математики, що наразі перебуває в десяти милях звідси. Тепер ви розумієте, Ватсоне, чому я найперше причинив віконниці й попросив дозволу залишити будинок не крізь парадні двері, а в менш очевидний спосіб.

Ніколи я не відчував більшого захвату від мужності мого друга, ніж тієї хвилини, коли він із цілковитим самовладанням розповідав мені про події, котрі будь-яку іншу людину довели б до нервового припадку.

— Ви залишитесь у мене на ніч? — запитав я.

— Ні, друже мій, я можу виявитися небезпечним гостем. Справа, що я її розпочав, набрала таких обертів, що просувається й без моєї участі. Для арешту злочинців моя допомога не потрібна, але на суді мені доведеться бути присутнім. Тому найбільш розважливим тепер буде зникнути на кілька днів, котрі лишилися до початку активних дій поліції. Ось чому я й пропоную вам вирушити разом зі мною на континент.

— Я залюбки вас супроводжуватиму, — сказав я. — А мій сусід, як уже траплялося не раз, зможе підмінити мене у кабінеті.

— До завтрашнього ранку встигнете зібратися?

— Безумовно.

— Тоді зараз я дам вам інструкції. Але пам'ятайте — ви не маєте відступати від них ані на крок. Ви стаєте учасником гри, а нашими супротивниками в ній є найрозумніший зі злочинців та наймогутніше злочинне угруповання в Європі. Слухайте та запам'ятовуйте. Свій багаж, не підписуючи, сьогодні ввечері відправте з надійною людиною на вокзал Вікторія. Вранці пошліть слугу за кебом, але перші два екіпажі він має пропустити. Швидко сідайте в третій кеб та вирушайте на Стренд до Ловтерівського пасажу. Адресу не називайте вголос — передайте її кучеру на аркуші паперу й попросіть у жодному разі не викидати. Розплатіться завчасно, та щойно екіпаж зупиниться, біжіть по пасажу, щоб опинитися біля його протилежного виходу рівно о дев'ятій п'ятнадцять. Там поряд із виходом на вас чекатиме невелика двомісна карета. На козлах — кремезний чоловік у чорному плащі з червоним коміром. Він доправить вас на вокзал Вікторія до експреса, який вирушає на континент.

— Де ж я зустріну вас?

— На вокзалі. Для нас замовлено купе першого класу в другому вагоні від голови поїзда.

Даремно я умовляв Голмса залишитися на ніч — він не бажав накликати неприємності на будинок, в якому йому завжди виказували гостинність. Уточнивши ще деякі деталі наших планів, мій друг

підвівся, і ми разом вийшли в сад. Там Голмс переліз через стіну, що виходить на Мортимер-стрит, покликав кеб та поїхав.

Уранці я точнісінько виконав усі вказівки Голмса. У злочинців не було жодного шансу посадити мене у підставний екіпаж, і одразу після сніданку я вирушив до Ловтерівського пасажу, пробіг по ньому чимдуж та вискочив якраз до карети з кучером у темному плащі. Тільки-но я стрибнув у екіпаж, візник хляснув коней, і ми помчали на вокзал. Щойно я вийшов з кеба, він розвернув карету та хутко поїхав геть.

Поки що все йшло за планом. Багаж чекав мене на вокзалі, вагон я знайшов без зусиль, тим паче що він був єдиний на весь потяг, на якому висіла об'ява «Замовлено». Проте Голмс не з'явився, і я почав хвилюватися. Годинник на платформі показував, що до відправлення лишилося сім хвилин. Марно я намагався роздивитися в натовпі на пероні свого друга — його ніде не було. Кілька хвилин пішло в мене на те, щоб допомогти чепурному італійському священикові, котрий ламаною англійською намагався втовкмачити носильнику, що його багаж їде транзитом до Парижа. Ще раз окинувши оком платформу, я повернувся до вагона та з'ясував, що провідник примудрився посадити старого італійця в наше купе. Втовкмачити йому, що його присутність тут небажана, виявилось справою марною, бо моя італійська була ще гіршою за його англійську. Мені залишалося тільки приречено стелути плечима й далі чекати на Голмса. По спині в мене поповз холодок, коли я подумав, що його відсутність пов'язана з тим, що вночі щось трапилося. Нарешті двері вагона зачинилися, пролунав свисток.

— Що ж ви, любий Ватсоне, — раптом промовив знайомий голос, — навіть не вітаєтеся зі старими друзями!

Я обернувся здивовано — на мене дивився старий італійський священнослужитель. Раптом його зморшки розгладились, вигнутий майже до підборіддя ніс став коротшим, нижня губа перестала вип'ячуватися, плечі розправилися, а спина вирівнялася. Усе це перетворення забрало не більше секунди, а наступної миті переді мною знову сидів старий італійський священик.

— Боже правий! — не вірячи власним очам, вигукнув я. — Як же ви мене здивували!

— Обережність усе ще необхідна, — прошепотів Голмс. — У мене є підстави думати, що вони взяли мій слід. О, а ось і Моріарті власною

персоною!

Коли прозвучали ці слова, поїзд уже набирав швидкість. Поглянувши у вікно, я побачив, що крізь натовп, люто працюючи ліктями, пробирається високий на зріст чоловік. При цьому він розмахував руками, немовби вимагав зупинити потяг. Проте було вже занадто пізно, і за кілька секунд платформа зникла з очей.

— Як бачите, попри всі застережні заходи, ще трохи, і він би нас наздогнав, — засміявся Голмс. Він підвівся, скинув із себе чорну сутану та крилатого капелюха й поклав їх у сумку.

— Вранішні газети бачили, Ватсоне?

— Ні.

— Учора ввечері вони влаштували пожежу в нашій старій квартирі на Бейкер-стрит, але, на щастя, особливої шкоди не завдали.

— Господи, Голмсе, це вже переходить усякі межі!

— Схоже, коли гевал із ломакою був заарештований, вони втратили мій слід. Проте подбали про те, щоб приставити «хвіст» до вас, тому Моріарті й опинився на вокзалі. Ви зробили все так, як я вас просив?

— Достоту так.

— Ви впізнали кучера карети?

— Ні.

— Це був мій брат Майкрофт. У такій справі я не можу відкривати свої плани чужинцям. Однак тепер слід вирішити, як бути з Моріарті.

— Пором відходить одразу ж, щойно ми під'їжджаємо. Ми його спекаємося.

— Любий Ватсоне, ви, вочевидь, спускаєте з уваги, що ця людина наділена такими самими розумовими здібностями, як і я. Якби я переслідував когось, хіба мене зупинила б така незначна перепона?

— Та що він може зробити?

— А що б на його місці зробив я? Просто замовив би додатковий потяг.

— І все одно запізнилися б на пором.

— Нічого такого. Наш експрес зупиняється в Кентербері, а пором завжди запізнюється мінімум на чверть години. Там Моріарті нас і наздожене.

— Можна подумати, що ми з вами злочинці. Нехай його там-таки й заарештують.

— Це зведе нанівець усі мої зусилля останніх місяців. Усі його агенти одразу ж вислизнуть із тенет. Ні, зараз про арешт не може бути й мови.

— Що ж робити?

— Зійдемо в Кентербері. А потім проїдемося до Ньюгейвена, і звідти — в Дьєп. Моріарті вчинить так само, як учинив би я. Він примчить до Парижа, знайде наш багаж та два дні чатуватиме на вокзалі. Ми ж тим часом купимо кілька саквояжів та здійснимо цікаву подорож до Швейцарії, зазирнувши дорогою до Люксембурга й Базеля.

Коли ми висадилися в Кентербері, до потяга на Ньюгейвен залишалось близько години. Я з сумом проводжав поглядом багажний вагон, у якому помчала вдалечінь валіза з усім моїм гардеробом, але тут Голмс смикнув мене за рукав.

— Дивіться! — вигукнув він.

Удалині над кентськими лісами здіймалася тонка цівка диму. За хвилину з-за дерев випірнув потяг, який складався з паровоза та лишень одного вагона. На всю пару він наближався до станції. Ми ледве встигли сховатися за купою валіз та дорожніх сумок, коли він із гуркотом і брязкотом пронісся повз, обдавши наші обличчя паровозною кіптявою.

— Це він, — сказав Голмс. — Виходить, інтелект нашого друга все ж таки не безмежний. Якби він зумів прорахувати перебіг моїх думок, то і діяв би відповідно.

— А що, по-вашому, зробить Моріарті, перехопивши нас?

— Стосовно цього я не маю жодних сумнівів. Він спробує мене вбити. Проте в цій грі шанси на перемогу є в обох сторін. Зараз мене дужче цікавить інше питання: чи поснідати нам тут, чи зачекати до Нью-гейвена?

До вечора ми вже були в Брюсселі, де провели два дні та вирушили до Страсбурга. В понеділок уранці Голмс відправив телеграму в лондонське управління поліції, і ввечері в готелі на нас очікувала відповідь. Мій друг нетерпляче розкрив конверт. Пробігши очима послання, він вилаявся та жбурнув його в камін.

— Я мав це передбачити! — простогнав Голмс. — Вони прогавили його! Поліція накрила всю банду, окрім Моріарті. Він обвів усіх круг пальця. А я ж гадав, що загнав звіра у пастку, і Скотленд-Ярду

лишалося тільки захряснути кришку. Вам, мабуть, краще повернутися до Лондона, Ватсоне.

— Чому?

— Тому що я тепер — занадто небезпечний супутник. У Лондоні вам боятися нема чого, він туди ще довго не поткнеться. Тепер увесь свій запал Моріарті спрямує на те, щоб помститися мені. Під час нашої короткої зустрічі він дав мені ясно зрозуміти це, і, я вважаю, не жартував. Дослухайтесь моєї поради, Ватсоне, повертайтеся до своїх пацієнтів.

Утім, скористатися такою порадою, я, звісно, не міг. Ми провели півгодини в обідній залі страсбурзького готелю, обговорюючи це питання. Врешті-решт ми вирішили продовжити нашу подорож і вже ввечері під'їжджали до Женеви.

Ми провели тиждень у горах, вирушивши пішки вздовж берегів Рони, потім піднялися на засніжений перевал Геммі та через Інтерлакен вийшли до селища Мейринген. Це була чудова мандрівка. Внизу біля обніжжя скель усе було вкрито ніжною весняною зеленню, а над нашими головами височіли піки, увінчані сніговими капелюхами. Проте Голмс ані на мить не забував про безпеку. Хоч би де ми були — в альпійських селищах або на усамітнених гірських стежках, — він уважно стежив за всім, що відбувалося навколо, і вдивлявся в кожне обличчя. Він був упевнений, що хай би як далеко ми дісталися в наших мандрах, нам не вдасться позбутися переслідування.

Одного разу під час переходу через Геммі, коли ми йшли берегом похмурого озера Даубен, зі скелі праворуч від нас раптом зірвався величезний валун та з гуркотом покотився в озеро. Голмс одразу ж видерся вгору та, стоячи на стрімчакові, почав оглядати місцевість. Даремно провідник запевняв його, що навесні в цих місцях часто трапляються зсуви. Мій друг лише посміхнувся у відповідь з виглядом людини, що дістала підтвердження своїм думкам.

Попри геть усе, мужність не зраджувала Голмса. Навпаки — я не пам'ятаю, щоб колись мені доводилося бачити його в такому піднесеному настрої. Він знову й знову повторював, що якщо нам удасться позбавити світ від професора Моріарті, він охоче залишить справи й піде на спочинок.

— Чи знаєте, Ватсоне, — якось зауважив Голмс, — я навіть не ризикну сказати, що прожив життя марно. Якщо мені судилося

покинути цей світ, я зустріну свій кінець із високо піднятою головою. Через мої руки пройшли більш аніж тисяча справ, і я з гордістю можу стверджувати, що жодного разу не використав свій дар на лихе. Сподіваюся, Ватсоне, ваші нотатки будуть скінчені того самого дня, коли я схоплю або знищу найнебезпечнішого злочинця Європи.

Про те, що відбулося далі, мені боляче згадувати. Моя розповідь наближається до кінця, я буду лаконічним, але намагатимусь не випустити жодної деталі.

Третього травня ми дісталися селища Мейринген та зупинилися в готелі «Енглішер Гоф», власником якого був Петер Штайлер. Наш господар виявився людиною освіченою; пропрацювавши три роки офіціантом в одному з лондонських готелів, він досконало оволодів англійською. За його порадою вдень четвертого травня ми вийшли з готелю, щоб, перетнувши гори, заночувати у селищі Розенлау. Хазяїн готелю наполегливо радив нам дорогою помилуватися Рейхенбахським водоспадом, що розташований одразу біля гірської стежки на півдорозі до верхогір'я.

Цей водоспад являє собою похмуре й страшне місце. Стрімкий потік, переповнений водами льодовиків, що тануть, спадає в бездонну прірву, над якою, як дим над палаючим будинком, здіймається водяний туман. Вузька ущелина, куди з гуркотом падає ріка, є надзвичайно глибокою безоднею з вугільно-чорними блискучими стінами. Внизу, розбиваючись об гостре каміння, ріка прямує далі стрімким потоком. Ревіння води та шипіння бризок не дає змоги почути людський голос.

Ми з Голмсом наблизилися до самого краю прірви та почали вдивлятися туди, де на неймовірній глибочині чорніли мокрі скелі, й дослухалися гулу, що лунав із глибини, віддалено нагадуючи людський крик.

Для охочих оглянути водоспад у скелі вибито стежку, але вона закінчується глухим кутом, і мандрівнику, що вирішив ступити на неї, доводиться повертатися тим самим шляхом. Ми вже збиралися вирушити назад, аж раптом побачили хлопчину-швейцарця, котрий поспішав до нас із листом у руках. Послання адресувалося мені. Власник готелю, який ми нещодавно покинули, повідомляв, що невдовзі по тому, як ми пішли, туди прибула дама-англійка в останній стадії сухот. Вона провела зиму в санаторії в Давосі й тепер прямує до друзів у Люцерн, але зненацька у неї почалася дуже сильна горлова

кровотеча. Жити їй лишилося, напевне, зовсім недовго, а втім, присутність лікаря-англійця могла б полегшити їй останні години. Наприкінці листа Петер Штайлер запевняв мене, що якщо я погоджусь допомогти, він буде глибоко вдячний, оскільки пані рішуче відмовляється від допомоги швейцарського лікаря, а він як хазяїн готелю відчуває свою відповідальність.

Безперечно, я не міг відмовити співвітчизниці, що помирала на чужині. Проте й лишати Голмса самого мені не хотілося. Зрештою ми вирішили, що я повернуся до Мейрингена, а юний посланець залишиться з моїм другом як провідник і супутник. Голмс сказав, що ще деякий час проведе біля водоспаду, а потім небавом вирушить далі через гори в Розенлау, де увечері я до нього приєднаюся. Вже йдучи, я озирнувся й побачив, що Голмс стоїть на краю прірви, згорнувши на грудях руки, та вдивляється в клекотючу воду. Я не знав, що бачу його востаннє.

Уже спустившись із гори, я знову глянув назад. Водоспаду звідси не було видно, проте звивиста стежка, що вела до нього, була як на долоні. Нею хутко йшов чоловік.

Його темний силует чітко вирізнявся на тлі зелені. Мене злегка здивувала його поява і те, як квапливо він підіймався вгору, проте я поспішав до хворої, тому невдовзі зовсім про нього забув.

На дорогу до Мейрингена в мене пішло трохи більше ніж година. Петер Штайлер зустрів мене на порозі свого готелю.

— Ну що? — запитав я, наблизившись до нього. — Сподіваюся, їй не погіршало?

Здивований вираз промайнув на його обличчі, брови насупилися, і мені раптом стиснулося серце.

— Це ви писали? — Я витяг із кишені листа. — І жодної хворої англійки у вашому готелі немає?

— Ні, звичайно! — вигукнув пан Штайлер. — Але тут стоїть печатка мого готелю... А, це, мабуть, написав той високий англієць, який з'явився, одразу щойно ви з другом пішли. Він сказав, що...

Але я не слухав далі. Задихаючись від страху, я вже біг сільською вулицею до гірського схилу. Попри те, що я докладав усіх зусиль, минуло ще майже дві години, поки я знову опинився коло Рейхенбахського водоспаду. Альпеншток Голмса залишився притуленим до того самого каменя, біля якого мій друг стояв, коли я

почав спускатися вниз, але самого Шерлока видно не було. Я став кричати, але у відповідь чув лише власний голос, що багатократно відлунював від стрімчаків.

Побачивши цей альпеншток, я відчув мороз поза спиною. Отже, Голмс не пішов до Розенлау. Він залишився на цій вузькій гірській стежині завширшки в три фути зі стрімчастою стіною з одного боку та прірвою з іншого. Тут його й наздогнав ворог. Хлопчини-швейцарця ніде не було. Скоріше за все, він був підкуплений Моріарті й, зробивши свою справу, зник. Але як дізнатися, що сталося потім?

Кілька хвилин я простояв, намагаючись заспокоїтися. Раптом мені сяйнула думка використати метод самого Голмса та відновити картину того, що тут сталося, по слідах. На жаль, усе було занадто очевидним. Альпеншток залишився якраз у тому місці, де ми з Голмсом зупинилися, не дійшовши кінця стежки. Унаслідок туману, який висів над водоспадом, ґрунт тут був постійно вологим, тому навіть випадковий птах залишив би на ньому свої відбитки. Два чіткі ланцюжки слідів тяглися вгору стежиною, але слідів у зворотному напрямку видно не було. В кількох ярдах від урвища земля була витоптана, навкруги валялися зламані й вирвані гілки кущів та папороті. На краю прірви я ліг на живіт і глянув униз. В обличчя мені вдарила хвиля водяного пилу. Вже починало сутеніти, тому мені вдалося розгледіти лише блискучі від вологи стіни безодні та розбурхану воду. Я крикнув, але ревіння водоспаду заглушило мій голос.

Проте мені таки довелося отримати останню звістку від мого друга. Якесь виблискування на поверхні валуна, що поряд із ним залишився альпеншток, привернуло мою увагу. Я простяг руку — це виявився срібний портсигар, який Голмс завжди носив із собою. Під ним лежав аркуш паперу. Розгорнувши його, я зрозумів, що це три сторінки, вирвані з блокнота Шерлока й адресовані мені. Почерк був розбірливий та акуратний, ніби послання це було написане в кабінеті, а не на краю безодні.

«Любий Ватсоне, — говорилося в записці, — я пишу ці рядки з ласкавого дозволу містера Моріарті, який зараз очікує на мене для остаточного обговорення наших суперечностей. Він у загальних рисах розповів, як йому вдалося вислизнути від англійської поліції та не випустити нас із очей, завдяки чому я дістав змогу ще раз

переконатися в його дійсно видатних здібностях. Я маю справжню втіху від усвідомлення того, що завдяки мені суспільство позбудеться цієї людини, хоча боюся, що ціна, яку доведеться заплатити, засмутить моїх друзів, а надто ж Вас, любий Ватсоне. Я вже якось казав Вам, що досяг апогея на своєму шляху, і жодне інше завершення моєї кар'єри не принесло б мені більшого задоволення. Якщо бути до кінця відвертим, я здогадувався, що лист із Мейрингена є фальшивкою, але свідомо дозволив Вам піти, розуміючи, що зараз відбудеться. Перекажіть інспекторові Паттерсону, що документи, які йому знадобляться на суді, зберігаються в моєму секретері в шухляді, позначеній літерою „М“, у блакитному конверті з написом „Моріарті“. Покидаючи Англію, я залишив усі необхідні розпорядження щодо мого майна, вони наразі в мого брата Майкрофта. Переказуйте щирі вітання місіс Ватсон, любий мій друже.

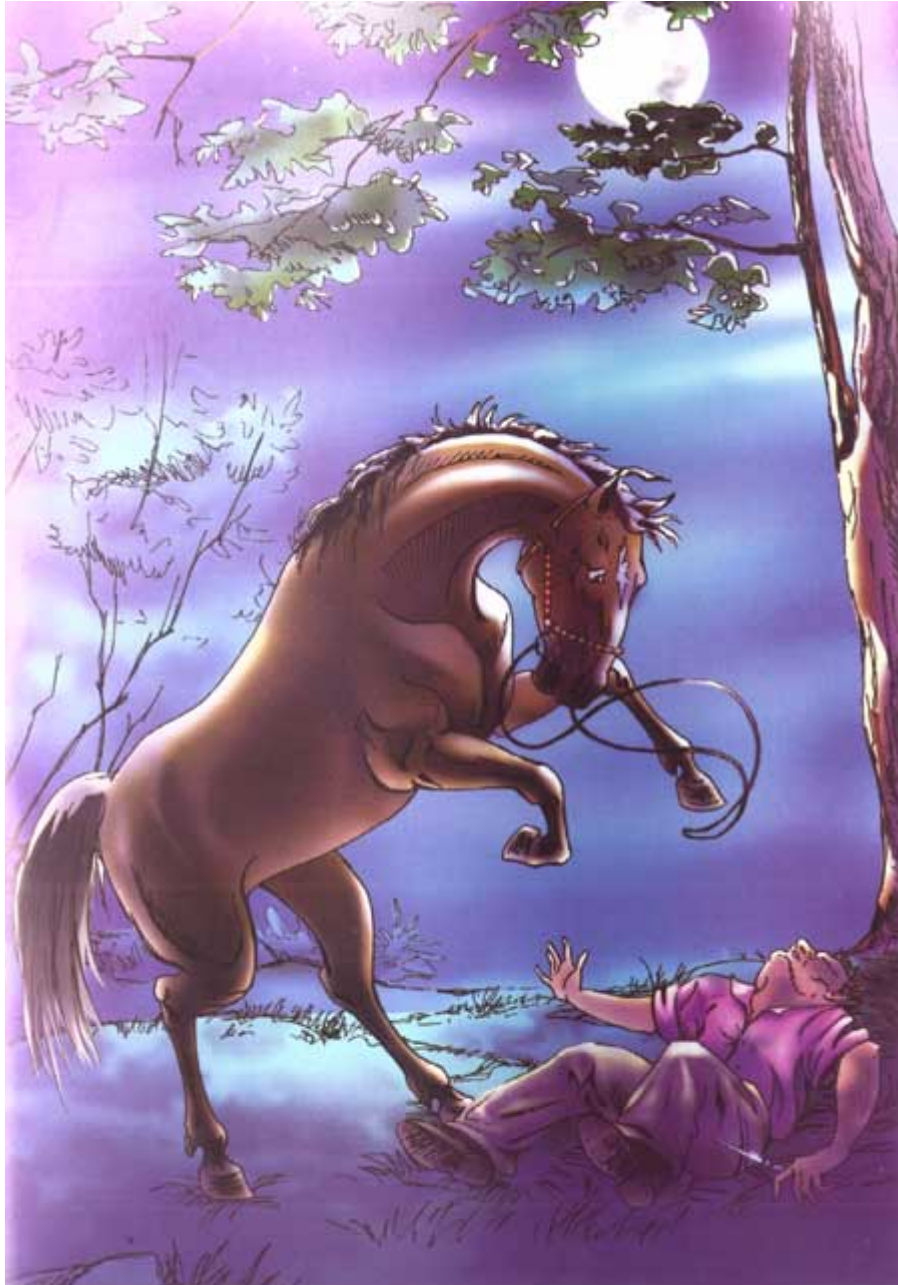
Зостаюся щиро Вашим. Шерлок Голмс».

Про те, що було далі, можна розказати двома словами. Поліція, обстеживши це місце, встановила, що сутичка двох супротивників закінчилася єдиним можливим за таких обставин чином: вони разом упали в прірву. Відшукати тіла не було жодної надії. На дні цього клеїтливого гірського котла, під знуртованою водою й кипучою піною, назавжди поховано найнебезпечнішого злочинця та найталановитішого детектива нашого часу.

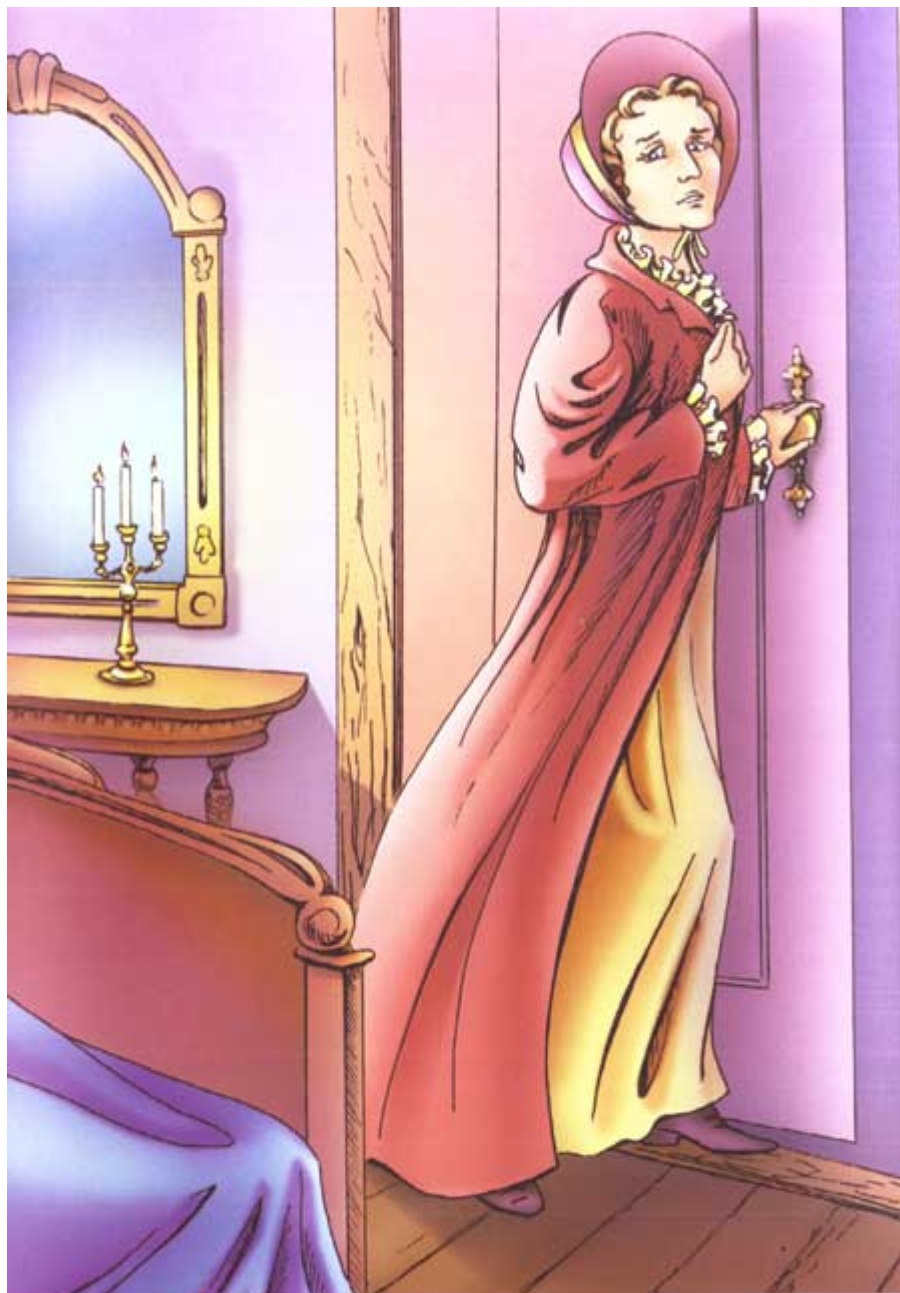
Маленького швейцарця, котрий доставив записку, так і не вдалося знайти, і немає сумнівів, що він був одним із когорти агентів, яких утримував Моріарті.

Щодо злочинного угруповання, створеного професором, то читачі напевне пам'ятають, наскільки вичерпними виявилися зібрані Голмсом докази та якого суворого покарання зазнали ці люди. Про їхнього ватажка на судовому процесі майже не згадували. І якщо мені доводиться говорити тут про його злочинну діяльність, то тільки у відповідь на спроби деяких захисників Моріарті зганьбити ім'я і справи людини, котру я завжди вважатиму найрозумнішою та найдостойнішою з усіх, кого мені доводилося знати у своєму житті.

Ілюстрації

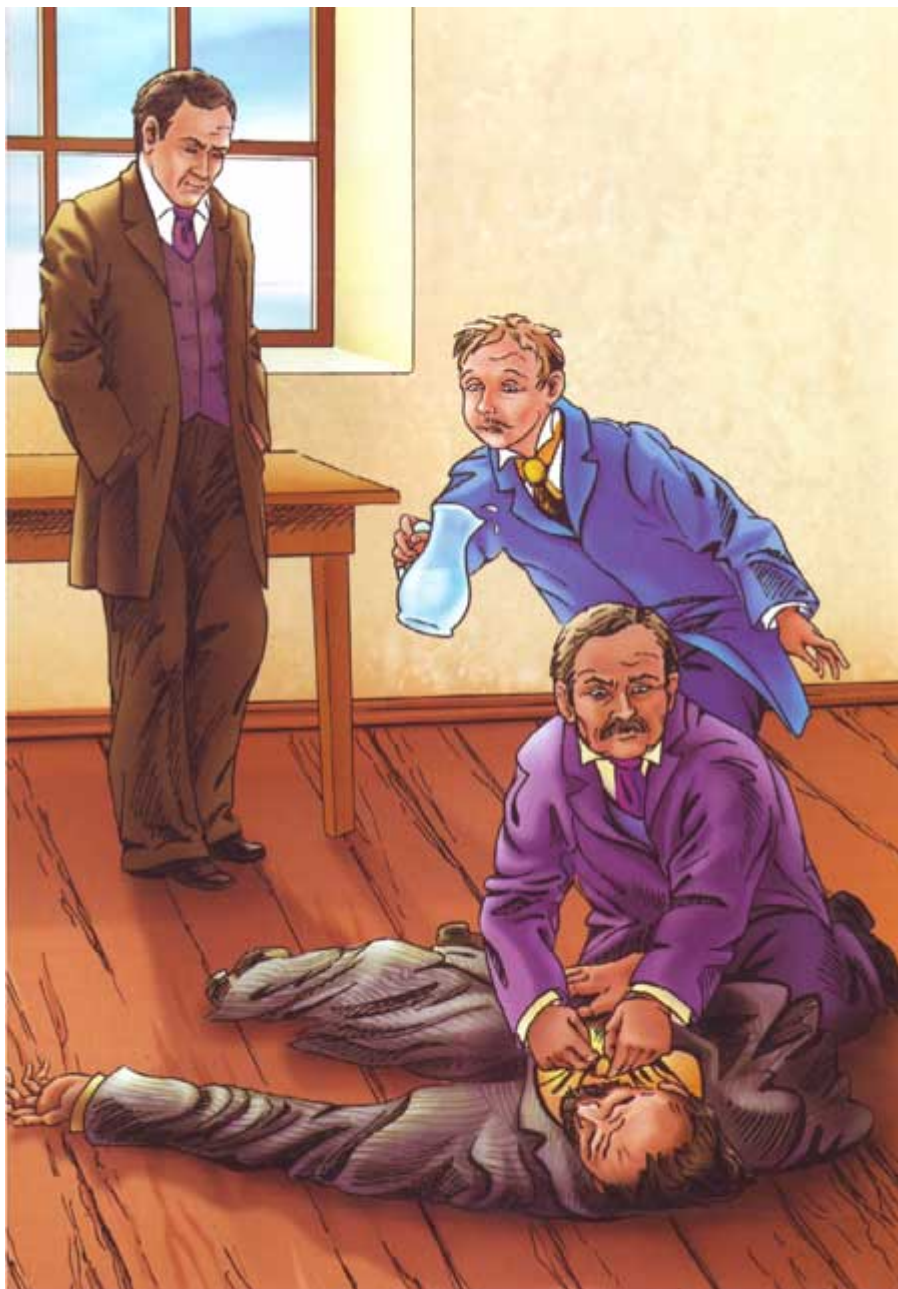
Тварини... відчувають наближення небезпеки...
(«Срібний»)

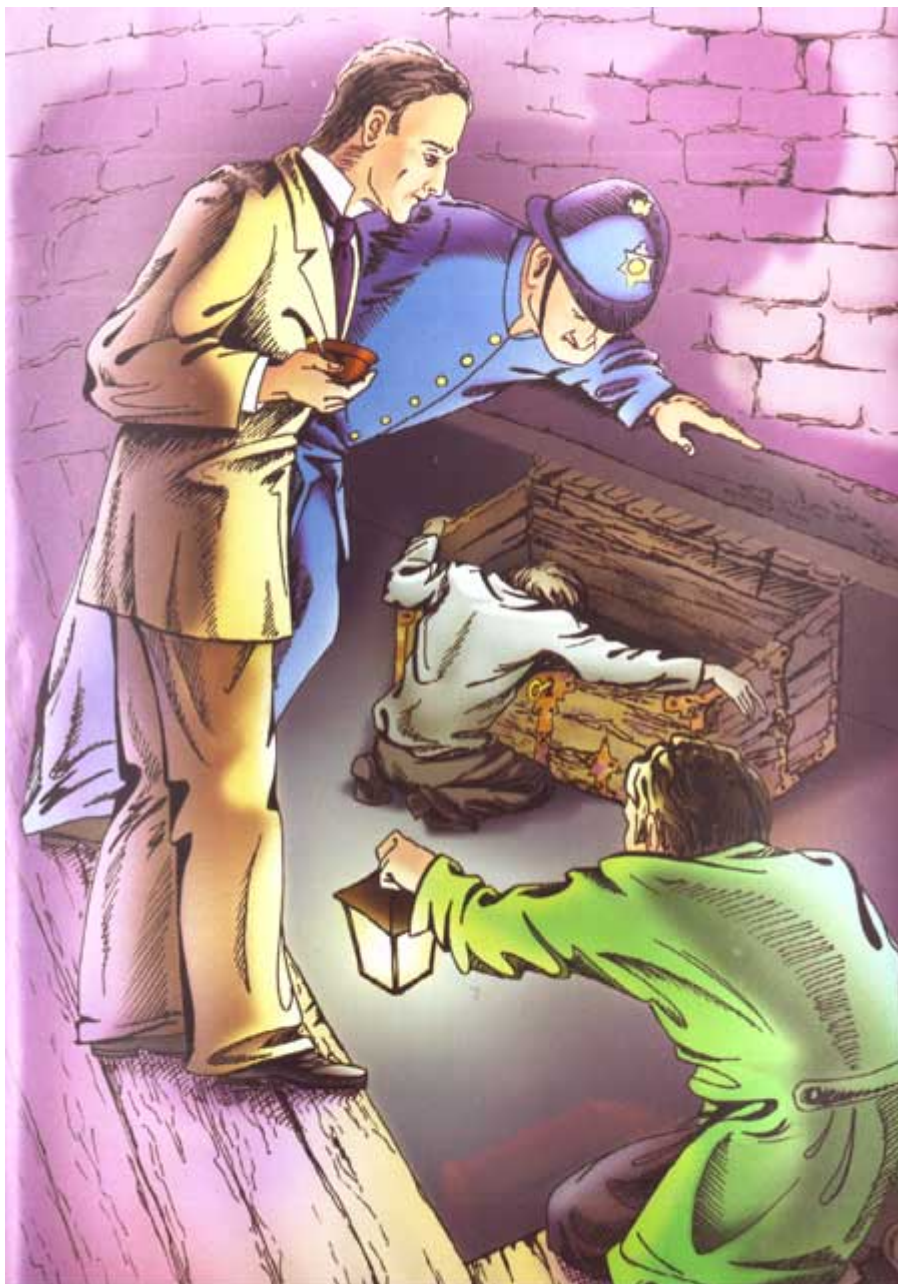
Еффі була блідою наче смерть...
(«Жовте обличчя»)

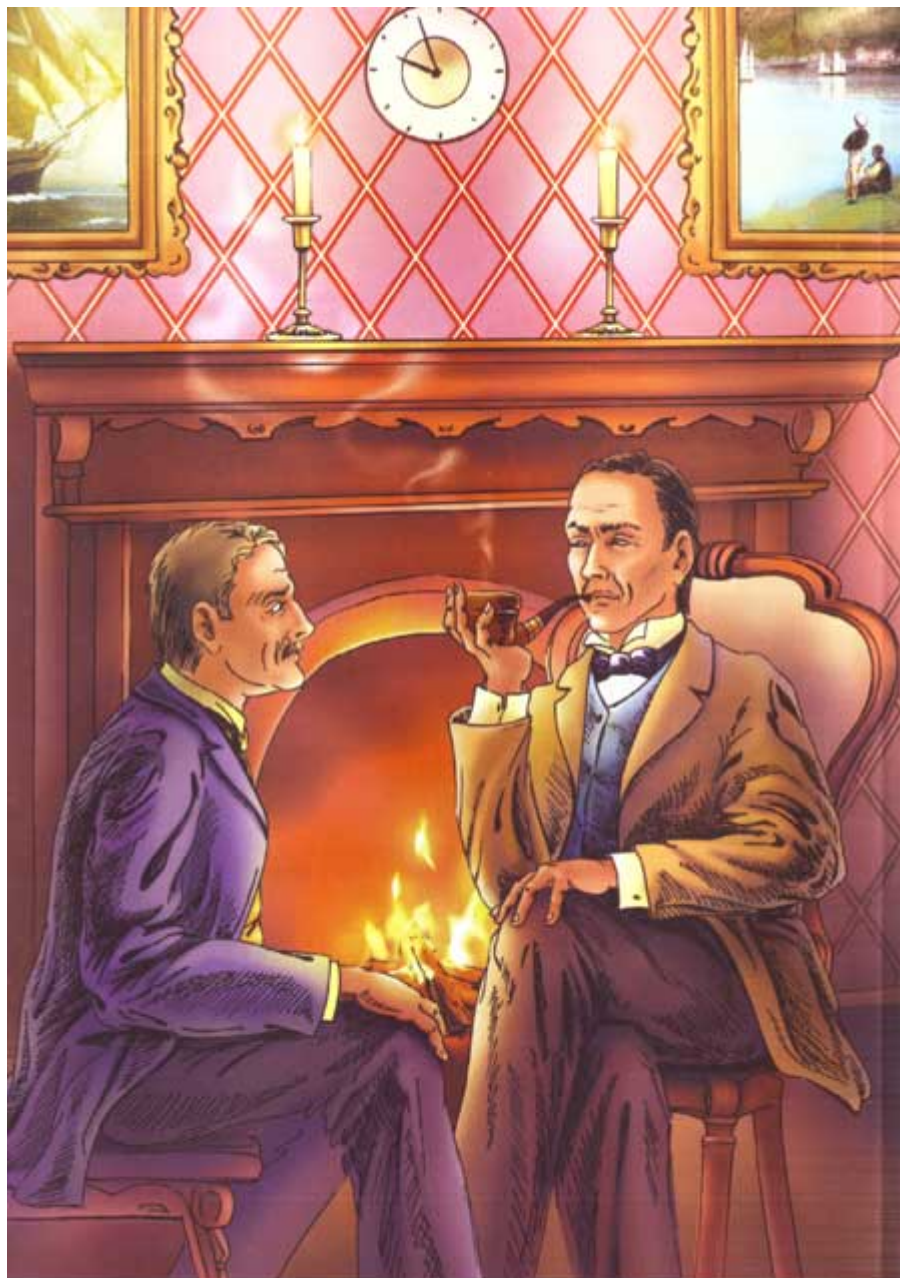
Очі, сповнені жаху... настала фатальна хвилина.
(«Біржовий маклер»)

— Ми встигли вчасно... Тепер він виживе...
(«Біржовий маклер»)

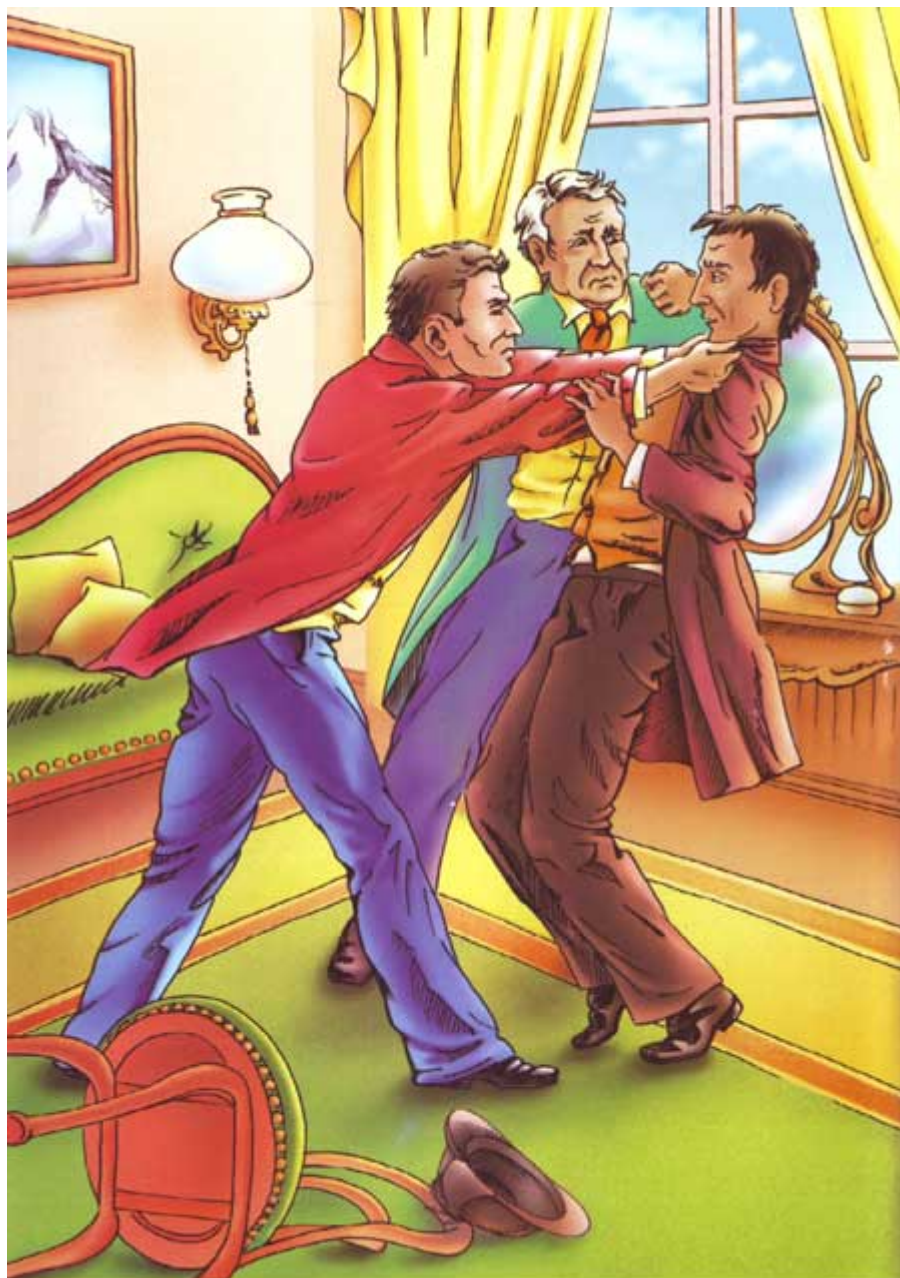
*Нам було не до скрині. Поряд... було тіло чоловіка.
(«Обряд Масгрейвів»)*

*Голмс розпалив люльку і зручно влаштувався у кріслі.
(«Глорія Скотт»)*

— *Всі, хто не погоджується, можуть забиратися.*
(«Глорія Скотт»)

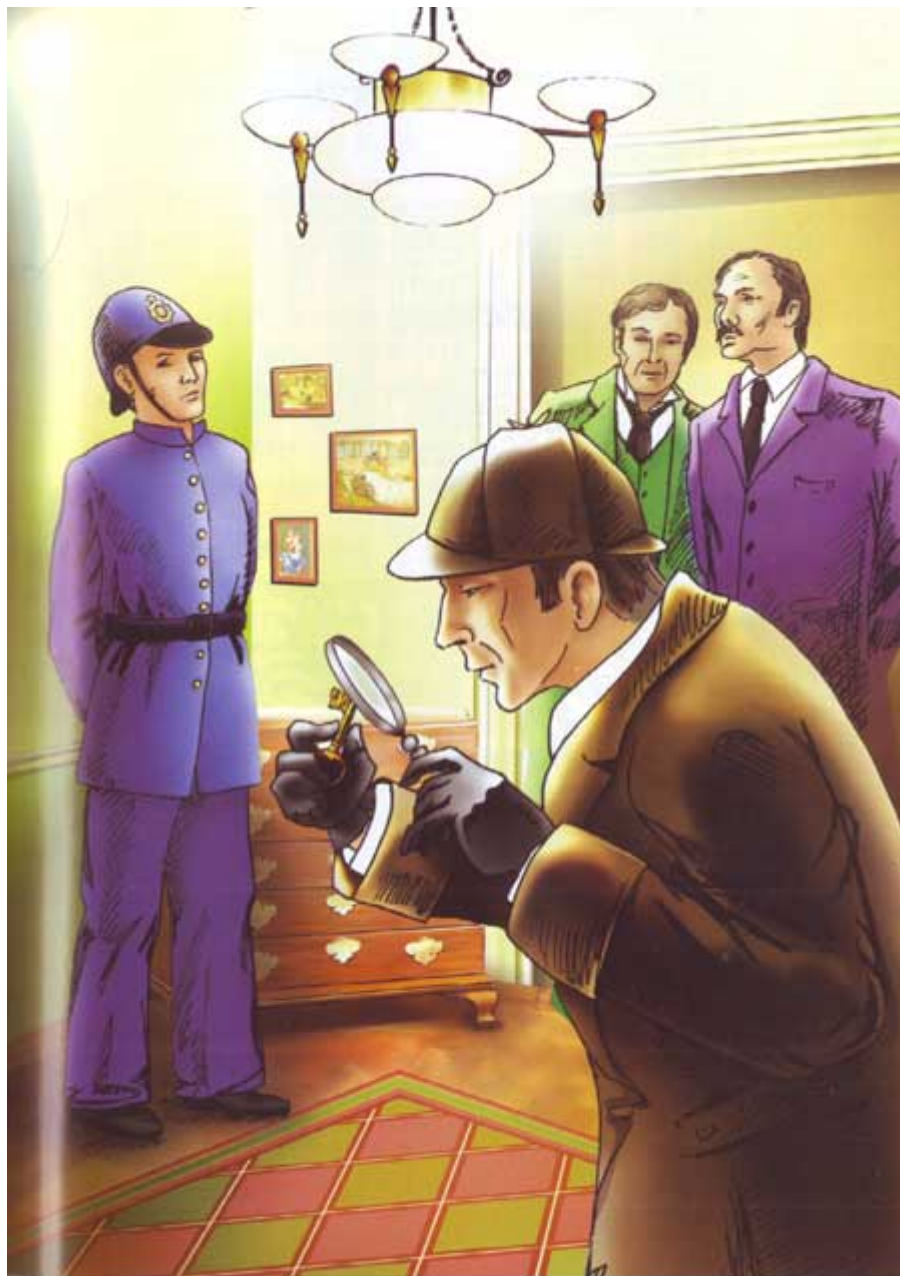
— Допоможіть! Пробі! Убивають!..
(«Райгінська загадка»)

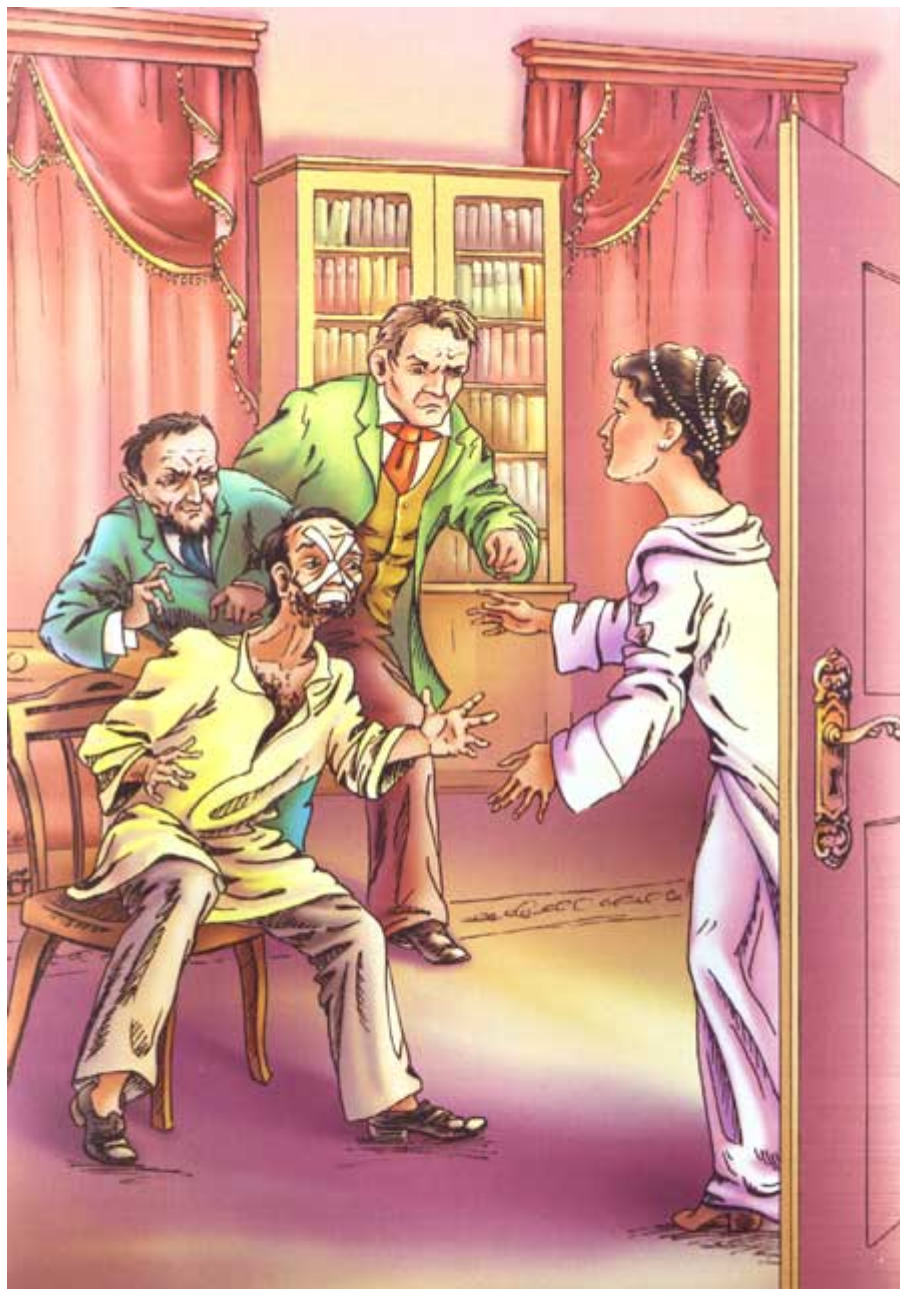
*На кріслі у калюжі крові лежав мертвий полковник...
(«Горбань»)*

— Тридцять років я була впевнена, що ти помер...
(«Горбань»)

*Голмс... вийняв ключ та оглянув його.
(«Постійний пацієнт»)*

*Тієї-таки секунди чоловік кинувся в обійми жінки.
(«Випадок із перекладачем»)*

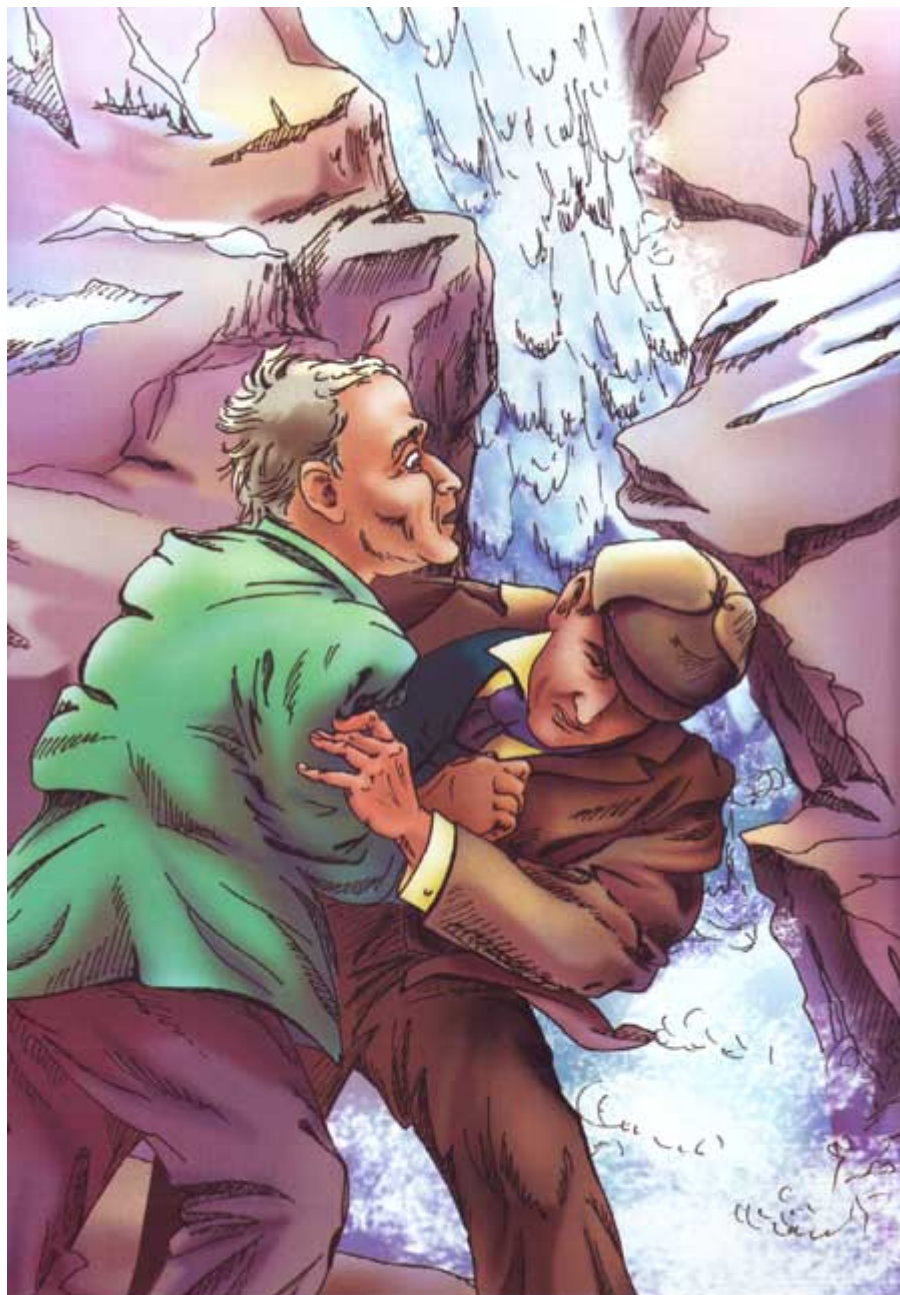
— Якщо ви розповісте... Краще цього не робити!
(«Випадок із перекладачем»)

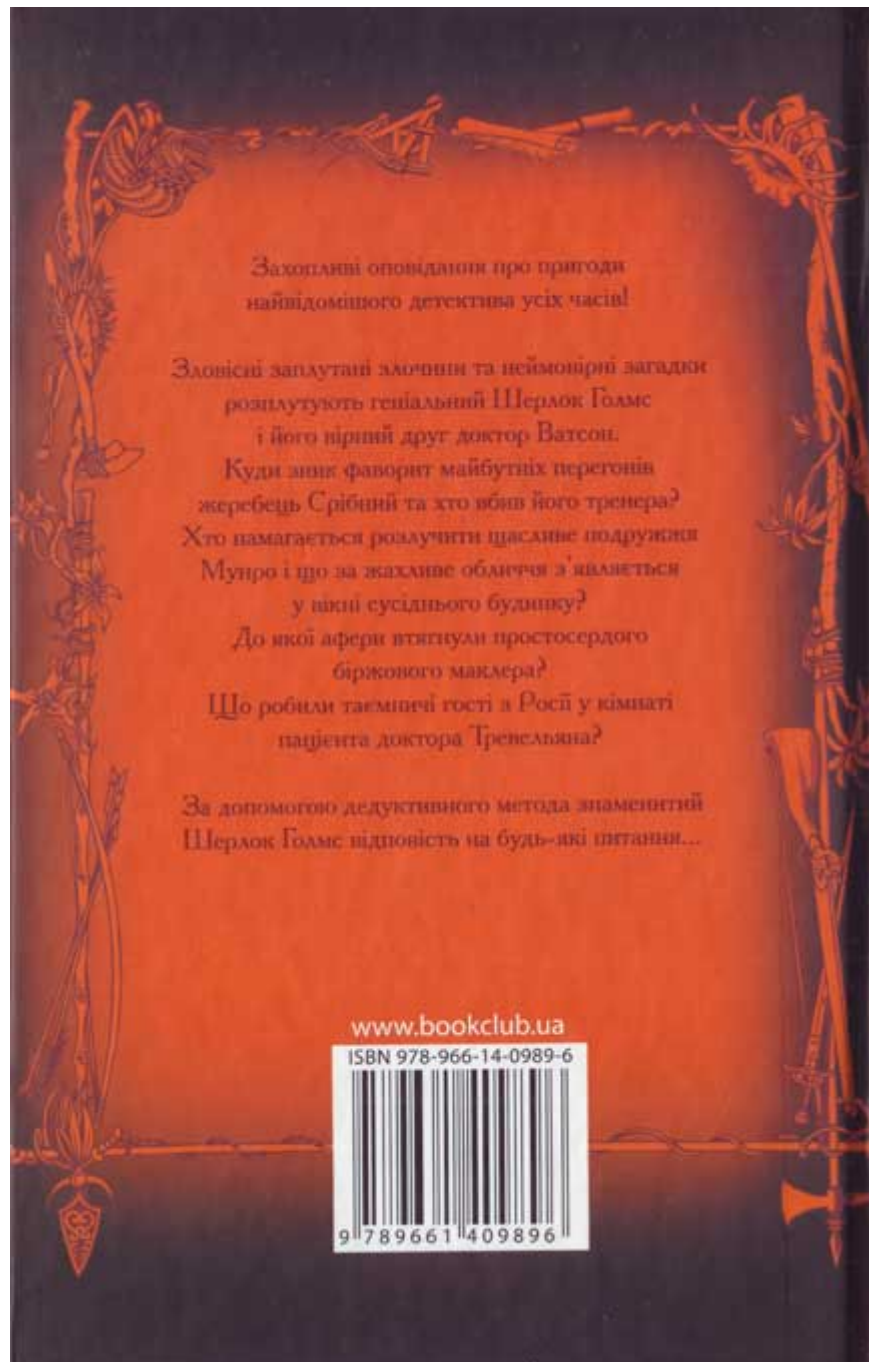
*Джозеф просунув між рамами ніж і відкинув клямку.
(«Морська угода»)*

*Фургон розчавив би мене... я... притиснувся до стіни.
(«Остання справа Голмса»)*

*Вони разом упали в прірву.
(«Остання справа Голмса»)*

Захопливі оповідання про пригоди кайвідомішого детектива усіх часів!

Зловісні заплутані злочини та неймовірні загадки розплутують геніальний Шерлок Голмс і його вірний друг доктор Ватсон. Куди зник фаворит майбутніх перегонів жеребець Срібний та хто вбив його тренера? Хто намагається розлучити щасливе подружжя Мунро і що за жахливе обличчя з'являється у вікні сусіднього будинку? До якої афери втягнули простосердого біржового маклера? Що робили таємничі гості в Росії у кімнаті пацієнта доктора Тренелліана? За допомогою дедуктивного метода знаменитий Шерлок Голмс відповість на будь-які питання...

жахливе обличчя з'являється у вікні сусіднього будинку? До якої афери втягнули простосердого біржового маклера? Що робили таємничі гості з Росії у кімнаті пацієнта доктора Тревельяна?

За допомогою дедуктивного метода знаменитий Шерлок Голмс відповість на будь-які питання...